

สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

พระมหาธมย์ แต่งทรัพย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายมหาชน สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2555

Monks' Rights under Criminal Law

Phra Maha Rom Tangsub

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Public Law

School of Law

Sukhothai Thammathirat Open University

2012

หัวข้อวิทยานิพนธ์ สិทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา
ชื่อและนามสกุล พระมหารมย์ แดงทรัพย์
วิชาเอก กฎหมายมหาชน
สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ศิริศักดิ์ สุขมนตรี
2. อาจารย์ ดร. วราภรณ์ วนาพิทักษ์

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ณัฐพงศ์ โปษะบุตร)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ศิริศักดิ์ สุขมนตรี)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร. วราภรณ์ วนาพิทักษ์)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ลาวัลย์ หอนพรัตน์)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

กิตติกรรมประกาศ

อรหํ ภควา พุทฺโธ	สพฺพโลกาณุกมฺปโก
ตมทาโลก สทฺธมฺโม	ธมฺมจารินฺูปาลโก
สีลาทียุตฺตโก สงฺโฆ	สนฺติมคฺคณินฺโยชโก
อิทํ ติรตฺนํ อคฺคํ	นมามิ สิริสา สทา
รตฺนตฺตยานุภาเวน	รตฺนตฺตยเตชสา
สพฺพทฺทุกฺขา วินสฺสนตฺต	นิจฺจํ โสตฺถิ ภาวนตฺต เมติ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็ด้วยการแนะนำอย่างดียิ่งจากท่านรองศาสตราจารย์ศิริศักดิ์ สุภมนตรี ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและได้วางรากฐานผลานหลักความคิดอันเป็นแนวทางในการเขียนและให้ความช่วยเหลือแก่ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่เขียนให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี พร้อมทั้งให้กำลังใจให้คำปรึกษาอันเป็นผู้ซึ่งมุมุทพยทางปัญญาอันเกี่ยวกับกฎหมายให้เกิดขึ้นพร้อมทั้งขออนุโมทนาคณะกรรมการที่สอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ผู้เป็นพระอุปชฌาย์ในการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และเป็นผู้ที่ได้ให้การสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียน พระครูประดิษฐชัยคุณ ผู้เป็นพระอุปชฌาย์ในการบรรพชาเป็นสามเณร รวมตลอดถึงครูอาจารย์ทั้งหลายที่ได้สั่งสอนอบรมให้มีความรู้วิชาการในด้านต่างๆ ซึ่งไม่สามารถที่จะกล่าวนามมาได้ทั้งหมด และขออนุโมทนาอย่างยิ่งต่อนายสร้อย แดงทรัพย์ ผู้เป็นบิดา นางบัวพา แดงทรัพย์ ผู้เป็นมารดา ที่เป็นบูรพาจารย์ พร้อมทั้งบุพการีชนทุกท่านที่คอยช่วยเหลือในด้านต่างๆ

ด้วยความวิริยะอุตสาหะอันเป็นบุญกุศลและประโยชน์อันใดที่เกิดขึ้นจากการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอสรรพสัถว์ทั้งหลายทั้งปวง จงประสบแต่ความสุขสำราญโดยทั่วกัน หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง และจงบรรลู่ถึงพระนิพพานในอนาคตกาล

ขอให้มีโนปนิธานอันประเสริฐของผู้เขียนนี้ อันประกอบไปด้วยน้ำใจอันงาม จงสำเร็จอัฐมณูญผลอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ เพื่อความสุข เพื่อความเจริญ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อการพ้นจากทุกข์แก่สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ตลอดกาลนินรันดรเทอญ

อปฺปมาโณ อํ มจฺใจ	อนินฺโฆ จ นินฺรามโย
สตีปญฺปาทิสมฺปญฺโณ	สพฺพทฺทุกฺขา ปมฺุจฺจตุติ ๙

พระมหารมย์ แดงทรัพย์

พฤษจิกายน 2555

ชื่อวิทยานิพนธ์ **สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา**

ผู้วิจัย พระมหาธรรม์ แดงทรัพย์ รหัสนักศึกษ 2524001605 **ปริญญา** นิติศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ศิริศักดิ์ สุภมนตรี (2) อาจารย์ ดร. วราภรณ์ วนาพิทักษ์

ปีการศึกษา 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ได้กล่าวถึงสถานะอันเป็นที่มาของสิทธิแห่งพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา เนื่องจากว่าพระภิกษุนั้นก็เป็นพลเมืองผู้หนึ่งในประเทศ แต่ว่าสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญานั้น ยังมีความไม่ชัดเจนพอในกระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับพระภิกษุผู้กระทำความผิดทางกฎหมายอาญาทำให้เกิดปัญหาว่าพระภิกษุนั้นมีสิทธิอย่างไรในทางกฎหมายดังกล่าว ดังนั้น จึงได้ทำการวิจัยเรื่องสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อที่จะวิเคราะห์ให้ทราบถึงสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา และเพื่อเสนอแนะข้อควรปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพิ่มเติมเพื่อให้สิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญามีความชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดจากความไม่ชัดเจนของสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมาย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางกฎหมาย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์เกี่ยวกับการดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายทางอาญาอันประกอบไปด้วยการจับกุม การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี การบังคับโทษ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประมวลกฎหมายอาญา หนังสือต่างๆ งานนิพนธ์ต่างๆ ไป และเอกสารงานวิจัยต่าง และจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญาว่ามีสิทธิอย่างไรในทางกฎหมายอาญา

ผลจากการวิจัยเรื่องสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญานี้ ไม่ปรากฏชัดเจนว่ามีสิทธิพิเศษ หรือมีการบัญญัติสิทธิต่างๆ ไว้เป็นระบบแต่อย่างใด เพียงปรากฏอยู่ในกระบวนการทางอาญาบางขั้นตอนเท่านั้น เช่นการจับกุม การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี และการบังคับโทษที่ต้องดำเนินการด้วยความอ่อนโยนเท่านั้น ซึ่งต่างจากการรองรับสิทธิของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ต้องผ่านการพิจารณาทางสงฆ์ก่อนที่จะมาสู่สิทธิทางอาญา จึงทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติในหลายๆ ขั้นตอน เมื่อได้ศึกษารายละเอียดแล้ว น่าจะมีการบัญญัติสิทธิทางอาญาของพระภิกษุให้เป็นที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจับกุม การเบิกความ การเป็นจำเลย จัดให้มีสถานที่พิเศษสำหรับพระภิกษุผู้อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา กระบวนการพิจารณาคดี และการจัดตั้งศาลสงฆ์ ซึ่งจะนำมาซึ่งความชัดเจนของสิทธิทางอาญาของพระภิกษุในประเทศไทย อันจะเป็นการขจัดความไม่ชัดเจนและความยุ่งยากต่อทางปฏิบัติที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ **สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา**

Thesis title: Monks' Rights under Criminal Law
Researcher: Phra Maha Rom Tangsub; **ID:** 2524001605; **Degree:** Master of Laws;
Thesis advisors: (1) Sirisak Suphamontree, Associate Professor;
(2) Dr. Varaporn Vanapituk; **Academic year:** 2012

Abstract

This research examines the state in which the rights of monks originated under criminal law. Monks are citizens of a country. However, the rights of the monk under criminal law are unclear in terms of the procedure taken for monks who commit crime. This causes problem of how monks reserve the rights under such law. Therefore, this thesis will study and analyze rights of monks under criminal law and provide recommendations for improvement of the Clergy Act in order to clarify rights of the monk under criminal law and decrease under criminal law become clearer and problems arising from unclear lawful rights of monks.

This study is a qualitative research in law. Criminal procedures taken for monks committing crime, including, arrest, inquiry, criminal prosecution, hearing, judgment and punishment, was studied and analyzed. The Clergy Act, Criminal Code, books, papers and researches were studied and interviews with experts on rights of monks under criminal law were conducted.

Research findings revealed that rights of monks under criminal law were not clear and stipulated in a systematic manner. It was only stated that arrests, inquiries, prosecution, judgment process and punishment of monks should be done in a gentle way. This is different from criminal law of the People's Democratic Republic of Laos, where monks must go through monastic procedure before being prosecuted under criminal law. This added more layers to procedure. After a thorough study, it was determined that rights of monks under criminal law had to be clearly stated when it came to disrobement, testifying and being held as defendants. During criminal prosecution, a place should be allocated for monks. Finally, monastic court should be established to eliminate ambiguity and complexity of present practices.

Keywords: Rights Monk Criminal Law

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์	5
3. กรอบแนวคิดของการวิจัย	5
4. ประเด็นปัญหาของการวิจัย	5
5. สมมติฐานของการวิจัย	6
6. ขอบเขตการวิจัย	6
7. คำนียามศัพท์เฉพาะหรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	7
8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
9. ระเบียบวิธีการวิจัย	7
บทที่ 2 สิทธิตามรัฐธรรมนูญและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระภิกษุ	8
1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิ	8
1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ	8
1.2 แนวคิดทางกฎหมายอาญาของเบ็คคาร์เรีย	10
1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกำหนดความผิดอาญา	11
1.4 ทฤษฎีการป้องกันการกระทำที่อาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น	12
1.5 วัตถุประสงค์หลักของการออกกฎหมายอาญา	13
1.6 หลักเกณฑ์ว่าด้วยการจำกัด	14
1.7 แนวคิดและความเป็นมาของศาลพิเศษของพระในสมัยโรมัน : ศาลศาสนาโรมัน	16
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระภิกษุ	19
2.1 ความหมายของคำว่าพระภิกษุ	20
2.2 การเริ่มสภาพความเป็นพระภิกษุ	22
2.3 การสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุ	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3.1 การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระวินัย.....	25
2.3.2 การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535	27
2.4 ที่อยู่และภูมิลำเนาของพระภิกษุ.....	32
2.5 พระภิกษุกับพระธรรมวินัย.....	36
3. แนวคิดในการกำหนดสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา	40
บทที่ 3 การดำเนินคดีอาญาตามศาลยุติธรรมและตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร และสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.....	43
1. การดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรม.....	47
1.1 การร้องทุกข์และการจับกุม.....	48
1.2 การสืบสวนและสอบสวน.....	48
1.3 การฟ้องร้องคดี.....	49
1.4 การดำเนินการพิจารณาคดีในชั้นศาล.....	50
1.5 การพิจารณาพิพากษาคดี.....	52
1.6 การอุทธรณ์หรือฎีกา.....	53
1.7 การขอพระราชทานอภัยโทษ.....	53
2. สิทธิของทหารทางกฎหมายอาญาตามธรรมนูญศาลทหาร.....	72
2.1 กฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลทหาร.....	73
2.2 ประเภทของศาลทหาร.....	73
2.3 คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร.....	75
2.4 คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร.....	75
2.5 บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร.....	76
2.6 การแต่งตั้งตุลาการ.....	77
2.7 การดำเนินคดีในศาลทหาร.....	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3. เปรียบเทียบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.....	78
3.1 กฎหมายอาญาของสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวกับพระภิกษุลาว.....	79
3.2 เปรียบเทียบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุไทยและพระภิกษุลาว.....	81
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมาย.....	83
การวิเคราะห์ปัญหาสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมาย.....	83
1. ปัญหาการดำเนินการให้พระภิกษุผู้กระทำผิดกฎหมายอาญา สละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535.....	84
2. ปัญหาการสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา.....	90
3. ปัญหาการจับกุมพระภิกษุโดยต้องหว่ากระทำความผิดอาญา.....	90
4. ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญา.....	102
5. ปัญหาการพิจารณาคดีในศาลสำหรับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา.....	104
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	106
สรุป	106
ข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม	115
ภาคผนวก	120
ประวัติผู้วิจัย	135

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากศาสนามีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในฐานะที่ศาสนามีธรรมะเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ และมีศีลหรือวินัยเป็นเครื่องขัดคัดจิตใจคือความประพฤติของคนให้อยู่ในกรอบแห่งความสงบสุขและสันติ ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเครื่องค้ำจุนพุงโลกของเราให้เกิดความปรองดองกันมีมิตรไมตรีต่อกัน เป็นรากฐานสำคัญอีกประการหนึ่งของการสร้างสังคมให้มีสันติภาพอันเป็นสังคมอุดมสุข มนุษย์เราจึงอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมีโอกาสในการพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้

ประเทศไทยของเราก็เช่นเดียวกัน คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน จนพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งคู่ชาติไทย คติธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมกลายเป็นรากฐานอันเป็นวิถีชีวิตจิตวิญญาณของประชาชนชาวไทยในด้านต่างๆ อันเป็นผลให้ความเป็นอยู่ของคนไทยแฝงไปด้วยคติธรรม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี นับได้ว่ามีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกันมาอย่างต่อเนื่องโดยแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงไปในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นแนวคิด จารีตประเพณี การเมือง การปกครองและการเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ตลอดจนจนถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน อันเป็นศูนย์รวมของประชาชน ดังนั้น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้สังคมไทยรอบข้างสามารถปฏิบัติตามได้

ศาสนาพุทธเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทยคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งทั้งสามสถาบันก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ทำให้ประเทศไทยมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงจนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยว่ามีพระภิกษุเป็นหลักสำคัญในการถ่ายทอดคตินิยมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของประชาชน

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ประชาชนคนไทยก็จะให้ความเคารพนับถือและศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยม โดยไม่ได้คำนึงถึงว่าพระภิกษุรูปนั้นๆ จะเป็นใครมาก่อนก็ตาม เมื่อเข้ามาบวชแล้วก็เปลี่ยน

สถานะจากบุคคลธรรมดาเป็นพระภิกษุทันที และประชาชนเองก็ให้ความเคารพศรัทธา โดยพระภิกษุนั้นก็ได้ให้การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาแก่ผู้มีความทุกข์ กลัดอกลุ่มใจ นับได้ว่าพระภิกษุนั้นเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรือง ทำให้ประชาชนมีความสมัครสมานสามัคคีกัน

เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในชมพูทวีปอันได้แก่บริเวณของประเทศอินเดียในปัจจุบัน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญอันได้แก่พระพุทธเจ้าที่ได้ค้นพบหลักธรรมคืออริยสัจ 4 แล้วได้นำออกเผยแผ่ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นองค์พระศาสดา ส่วนที่สองคือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ อันสามารถสรุปได้โดยย่อลงเป็นศีล สมาธิ และปัญญา เรียกได้ว่าเป็นศาสนธรรม ผู้ที่รับฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์แล้วประพฤติปฏิบัติตามแล้วยังสอนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติตามด้วย เรียกได้ว่าเป็นศาสนทายาท ได้แก่พระภิกษุ เป็นต้น วัตถุประสงค์ที่เคารพไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปหรือไม่ว่าจะเป็นสิ่งอื่นอันรวมถึงเป็นตัวแทนขององค์พระศาสดา สถานที่ตั้งของศาสนสถาน วัตถุอารามต่างๆ ก็ดี เรียกได้ว่าเป็นศาสนวัตถุหรือศาสนสถาน ส่วนพิธีกรรมอันเป็นระเบียบข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เรียกได้ว่าเป็นศาสนพิธี

เพราะฉะนั้น องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้จึงมีความสำคัญสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะพระภิกษุผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทที่ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนให้คนอื่นปฏิบัติตาม จึงถือได้ว่าเป็นศาสนทายาทที่ใกล้ชิดองค์พระศาสดามากกว่าศาสนทายาทเหล่านี้ โดยได้รับการบรรพชาอุปสมบทอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยจึงถือได้ว่ามีสถานะของความเป็นพระภิกษุที่ได้รับการรับรองจากพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงและจะต้องประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบและหลักเกณฑ์แห่งพระธรรมวินัย แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระภิกษุนั้นก็ยังถือเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายบ้านเมืองอันเป็นกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นไว้ให้สังคมได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นผาสุกของบ้านเมือง

จากสมัยพุทธกาลเป็นต้นมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ อุปสัมปทาปกจะที่จะเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาก็ต้องผ่านกระบวนการและขั้นตอนตามพระวินัย โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ และก็ได้รับการทำพิธีกรรม และก็ได้ยอมรับให้มีการบรรพชาอุปสมบท โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้รับรองในการบรรพชาอุปสมบท เมื่อได้ผ่านกระบวนการตามพระวินัยแล้วก็ถือว่าผู้นั้นมีสถานะของความเป็นพระภิกษุถูกต้องตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาโดยมีความเสมอภาคเท่ากันทุกรูป แม้ว่าก่อนบวชพระภิกษุแต่ละรูปจะมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างกันก็ตาม

ดังที่ได้กล่าวมาการที่บุคคลจะได้สถานะของความเป็นพระภิกษุก็จะต้องได้รับการบรรพชาอุปสมบทให้ถูกต้องตามกระบวนการแห่งพระธรรมวินัย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพระภิกษุจะมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติปฏิบัติแล้วก็ตาม แต่พระภิกษุนั้นก็ยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามเรียกได้ว่าต้องอยู่ภายใต้หลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองทั้งสองอย่าง

ดังนั้น พระภิกษุกับกฎหมายนั้นจึงแยกกันไม่ได้ ซึ่งมีส่วนที่สัมพันธ์กันและกันโดยที่สถานะทางกฎหมายถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลหรือนิติบุคคลนั้นๆ สามารถดำเนินการต่างๆ ทางกฎหมายได้ ซึ่งเมื่อบุคคลหนึ่งๆ ถือกำเนิดขึ้นมาก็จะมีสถานะทางกฎหมายออกมารับรองเพื่อปกป้องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลนั้นๆ เมื่อบุคคลคนหนึ่งได้ทำการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้นก็ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมจากบุคคลธรรมดาเป็นพระภิกษุซึ่งทางกฎหมายอาญาที่จะรองรับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลนั้นก็จะไปตามสถานะของบุคคลนั้นๆ ด้วย

สถานะของบุคคลคือฐานะหรือตำแหน่งซึ่งบุคคลหนึ่งดำรงอยู่ในประเทศชาติและสังคม สถานะของบุคคลย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งสิทธิและหน้าที่ บุคคลใดมีสถานะใดก็ย่อมมีคุณสมบัติทางกฎหมายคือ มีสิทธิหน้าที่ หรือมีความสามารถในการใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับบุคคลที่มีสถานะนั้นๆ เพราะฉะนั้น สถานะแต่ละสถานะย่อมทำให้บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ กัน

บทบาททางกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอะไรก็ตาม จึงมีความสำคัญตั้งแต่ระดับบุคคลเป็นต้นไปจนถึงระดับประเทศตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การมีสถานะทางกฎหมายก็เป็นการแสดงถึงการมีสิทธิและหน้าที่ที่จะพึงกระทำอันเป็นกรอบแห่งการเป็นอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ในสังคมไทยนั้น พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมทั้งในด้านความเคารพศรัทธา ความเลื่อมใส พระภิกษุถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของสังคม เมื่อคราวที่สังคมเกิดปัญหาทางด้านจิตใจ พระภิกษุก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอันเป็นการเยียวยารักษาสังคมในอีกด้านหนึ่งให้มีความร่มเย็นเป็นสุข เมื่อเป็นดังนั้น พระภิกษุก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในสังคมที่จะต้องกำหนดสถานะและบทบาทอันเป็นการแสดงถึงการมีสิทธิให้มีความชัดเจนในทางด้านกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญา ทั้งในสมัยพุทธกาลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่ได้กำหนดสิทธิของพระภิกษุว่ามีสิทธิเช่นใดในสังคม และในสมัยปัจจุบันนี้ก็เช่นเดียวกันกฎหมายก็ไม่ได้ระบุสิทธิของพระภิกษุไว้ชัดเจนว่ามีสิทธิเช่นใดในทางกฎหมายอาญาในสังคม

การที่พระพุทธศาสนาจะอยู่รอดได้ก็เพราะมีการให้ความสำคัญและการให้ความอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยในส่วนต่างๆ รวมถึงการที่จะได้ทราบถึงสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมาย

ด้วย เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันอันเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้อนุชนรุ่นหลังได้อีกทางหนึ่ง โดยพุทธศาสนิกชนไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล หรือ อุบาสก อุบาสิกา ต้องถือว่าทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องพิทักษ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา ไม่ให้บุคคลใดมาทำร้ายทำลายพระพุทธศาสนาได้ ทั้งที่จะต้องติดตามสถานการณ์และรู้เท่าทันความ เป็นไป แล้วร่วมมือกันคุ้มครองปกป้องรวมถึงการแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่เหมาะสมให้ถูกต้อง ทันทั่วทั้งด้วยความเห็นที่ถูกต้องของทุกๆ ภาคส่วนแห่งสังคม การที่จะดูแลพระภิกษุให้เป็นผู้ ประพฤติปฏิบัติให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอันเป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัย จึงจำเป็นที่ จะต้องมีกฎหมายอันเป็นมาตรการในการควบคุมความประพฤติของพระภิกษุให้อยู่ในกรอบแห่ง พระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามความ ประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูปอันเป็นการลดการกระทำผิดให้น้อยลง

เพื่อให้สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญามีความชัดเจน มีความเหมาะสมและ สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและเพื่อให้พระภิกษุมีความคล่องตัวในการใช้สิทธิทางกฎหมาย อาญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวการณ์ในปัจจุบัน รวมทั้งการมี ส่วนร่วมในการปกป้องและรับผิดชอบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุเองด้วยอันจะเป็น ประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อให้สังคมอยู่ได้ด้วยความร่วมมือเป็นสุขภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย การที่จะนำตัวพระภิกษุไปดำเนินคดีทางกฎหมายอาญาจะไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ ทำให้การ ปฏิบัติต่อพระภิกษุในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นไปโดยขาดความเหมาะสมทำให้เกิดความเสื่อม ศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ถึงเวลาที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันในการแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อที่จะ เป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อพระภิกษุซึ่งเป็นบุคคลพิเศษที่ต้องหากฎอาญา โดยการคำนึงถึง ผลกระทบที่มีต่อสิทธิเสรีภาพตลอดจนชื่อเสียงอันเป็นส่วนบุคคล ด้วยเหตุผลตามที่ได้กล่าวมานี้ จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ได้สังเกตเห็นถึงข้อบกพร่องแห่งสิทธิในกฎหมายทางอาญาบาง ประการซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยรวมไปถึงความไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมใน ปัจจุบัน ดังนั้นจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาข้อกฎหมายของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อันเกี่ยวกับ การดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาที่มีการกำหนดสิทธิที่แตกต่างจาก บุคคลทั่วไปให้มีความชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และเสนอแนวทางปรับปรุงแก้ไขให้ ตัวบทกฎหมายมีการบังคับใช้ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 ศึกษาสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์สิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา
- 2.3 เพื่อเสนอแนะข้อควรปรับปรุงกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพิ่มเติมเพื่อให้สิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญามีความชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดจากความไม่ชัดเจนของสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

โดยปกติเมื่อบุคคลถือกำเนิดขึ้นมาจะมีสถานะทางกฎหมายรองรับเพื่อกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสังคมรวมไปถึงการให้การคุ้มครองต่างๆ ทางกฎหมาย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนสถานะของบุคคลหนึ่งๆ เป็นพระภิกษุโดยการบรรพชาอุปสมบทนั้นก็จะต้องผ่านขั้นตอนตามที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัยเพื่อให้เป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระภิกษุซึ่งถือว่าเป็นบุคคลพิเศษในสังคมก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองเหมือนกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยเฉพาะกฎหมายทางอาญานั้นก็ได้ให้สิทธิพิเศษบางประการในการดำเนินการเกี่ยวกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา แต่ในส่วนของสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุนั้นยังมีความชัดเจนแน่นอนจึงอาจทำให้เกิดปัญหาเมื่อพระภิกษุจำเป็นต้องดำเนินการต่างๆ ทางกฎหมายอาญา ในงานวิจัยครั้งนี้จึงมีกรอบแนวคิดที่จะศึกษาถึงสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าพระภิกษุมีสิทธิทางกฎหมายอาญาเป็นอย่างไร เหมาะสมหรือไม่และควรจะเป็นอย่างไร

4. ประเด็นปัญหาของการวิจัย

- 4.1 สิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญายังไม่มีมีความชัดเจนแน่นอน
- 4.2 ความไม่ชัดเจนหรือความคลุมเครือของสิทธินี้อาจถูกใช้เป็นช่องว่างทางกฎหมายและทำให้เกิดการเอาเปรียบและเกิดความไม่เป็นธรรมได้ จะยากต่อการที่พระภิกษุและฆราวาสที่จะปฏิบัติต่อกันเมื่อเกิดปัญหาทางกฎหมายขึ้นระหว่างกันได้ ซึ่งอาจเป็นปัญหาของสังคมที่จะปฏิบัติต่อกันในกรณีดังกล่าวทำให้เป็นปัญหาในทางปฏิบัติ เนื่องจากสถานภาพของ

พระภิกษุทางสังคมนั้นเป็นที่ยอมรับว่ามีสถานะที่ได้รับความเคารพนับถือ การปฏิบัติต่อพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญาจึงเกิดปัญหาขึ้นในหลายกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่มีสถานะเป็นพระภิกษุ จึงเป็นประเด็นที่จะศึกษาประเด็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุว่าจะหาความชัดเจนเพื่อให้ปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างเหมาะสม และถูกต้องตามสิทธิที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างไร หรือสมควรจะแก้ไขกฎหมายอาญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่นต่อไป

5. สมมติฐานของการวิจัย

การวิจัยในเรื่องสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายฉบับนี้มีสมมติฐานที่คาดว่าจะได้รับอันเป็นผลจากการวิจัยในครั้งนี้คือ ได้รู้ถึงสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาอันเกี่ยวกับการดำเนินการในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยในส่วนเบื้องต้นนี้มีสมมติฐานว่าสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญานั้นมีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปอันเนื่องมาจากสภาพของสังคม ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตรวมถึงข้อวัตรปฏิบัติที่ไม่เหมือนกับคนธรรมดาโดยทั่วไป ด้วยเหตุปัจจัยดังที่ได้กล่าวมาจึงสันนิษฐานว่าพระภิกษุนั้นมีสิทธิที่พิเศษกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไปกฎหมายน่าจะกำหนดสิทธิทางกฎหมายเป็นพิเศษโดยเฉพาะในทางกฎหมายอาญาจึงจะได้ศึกษากฎหมายต่างๆ ว่ามีกำหนดไว้อย่างไร มีความชัดเจนหรือมีข้อบกพร่องอย่างไรหรือไม่ และสอดคล้องกับกฎหมายที่ปกครองคณะสงฆ์คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือไม่เพียงใดตามกฎหมาย และวิเคราะห์ได้ว่ามีข้อบกพร่องอย่างไร และสุดท้ายคือเพื่อจะได้มีข้อควรแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมกฎหมายอาญาเพื่อให้สิทธิของพระภิกษุเหมาะสมกับบริบทของสังคมในปัจจุบันยิ่งขึ้น

6. ขอบเขตการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีขอบเขตการวิจัยคือ ศึกษาถึงสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาอันเกี่ยวกับการจับกุม การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี และการลงโทษพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญา

7. คำนิยามศัพท์เฉพาะหรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

7.1 พระอุปัชฌาย์ หมายความว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท

7.2 อุปสัมปทาเปกษะ หมายความว่า ผู้มุ่งในการบรรพชาอุปสมบท

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ได้ทราบถึงสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

8.2 สามารถวิเคราะห์จุดควรแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญามีความชัดเจนยิ่งขึ้น

8.3 สามารถเสนอแนะแนวทางในการเพิ่มเติมหรือแก้ไขข้อกฎหมายทางอาญาและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อปรับปรุงให้สิทธิของพระภิกษุมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

9. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

9.1 วิจัยข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประมวลกฎหมายอาญา

9.2 วิจัยข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือต่างๆ งานนิพนธ์ต่างๆ ไป และเอกสารงานวิจัยต่างๆ บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ รวมถึงการศึกษารวบรวมจากตำราต่างๆ และหนังสือที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

9.3 วิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนข้อมูลจากส่วนเบื้องต้น

บทที่ 2

สิทธิตามรัฐธรรมนูญและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระภิกษุ

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิ

สิทธิขั้นพื้นฐานนั้นก็คือ สถานะทางกฎหมายที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ชนและพลเมือง วิศวนาการของสิทธิขั้นพื้นฐานมักจะถูกมองมานานแล้ว ว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ ต่อมาจึงขยายออกมาเป็นประวัติแห่งการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ และสิทธิซึ่งเป็นฐานรองรับเสรีภาพของมนุษย์ การนำสิทธิขั้นพื้นฐานมาบัญญัติลงในรัฐธรรมนูญทำให้สิทธิดังกล่าวกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นรัฐ จึงเป็นการเปิดช่องให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเสรีภาพภายในประชาคม แต่ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐด้วย¹ เพราะฉะนั้น ก็จะได้อธิบายให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นลำดับไป

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

ความคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพมีมานานแล้วตั้งแต่ในยุคกรีก แต่ได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวางและแพร่หลายมากขึ้นในศตวรรษที่ 18 โดยนักปราชญ์คนสำคัญคือ จอห์น ล็อก ซึ่งได้เริ่มต้นจากแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามีภาวะตามธรรมชาติที่มนุษย์ต่างคนต่างอยู่ โดยแต่ละคนมีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ไม่จำกัด และในภาวะเช่นนี้มนุษย์ไม่รู้จักว่าความผิดถูกชั่วดีแตกต่างกับความพอใจและความเจ็บปวดหรือสิ่งที่นำมาซึ่งความพอใจหรือความเจ็บปวด มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะกระทำได้ทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ดังนั้นมนุษย์จึงแสวงหาทรัพย์สินได้โดยไม่มีข้อจำกัด ไม่ว่าจะโดยวิธีการอย่างใดก็ตาม สภาวะตามธรรมชาติตามความเห็นของจอห์น ล็อกนั้นเห็นว่า สภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสภาวะแห่งสันติภาพและความเสมอภาคโดยมนุษย์ทุกคนจะรู้จักกฎหมายตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอนให้

¹ บุญศรี มีวงศ์โฆษ กฎหมายรัฐธรรมนูญ พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2553 หน้า 509

มนุษย์รู้จักเคารพความเสมอภาคและความเป็นอิสระต่อกัน รู้ว่าแต่ละคนไม่ควรจะล่วงละเมิดชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของกันและกัน โดยจอห์น ล็อก เห็นว่า สภาวะตามธรรมชาติ เช่นนี้มีข้อเสียที่สำคัญคือการใช้สิทธิในร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินที่แต่ละคนมีตามธรรมชาติ นั้นขาดความแน่นอนชัดเจนและมักจะล่วงล้ำขอบเขตและกระทบกระทั่งสิทธิของผู้อื่นได้อยู่เสมอ ดังนั้น เพื่อยุติความขัดแย้งและความไม่สงบเรียบร้อยต่างๆ มนุษย์จึงเข้าทำสัญญากันอยู่ร่วมกันเป็น สังคม และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นทำหน้าที่ปกครองรักษาความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยในรูปแบบของสัญญาประชาคมซึ่งเป็นการโอนอำนาจบังคับการตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่รัฐที่ได้ตั้งขึ้นตามสัญญานี้เท่านั้น ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่รักษาความสงบและอำนวยความยุติธรรมและมีอำนาจจำกัด

แนวคิดของจอห์น ล็อก ดังกล่าวก่อให้เกิดพัฒนาการทางความคิดที่สำคัญ ได้แก่ ความคิดที่เห็นว่ารัฐมีอำนาจจำกัด เพราะมีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อรักษาไว้ซึ่งความดีร่วมกัน อันได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของราษฎร รัฐจึงใช้อำนาจล่วงล้ำเข้าไปทำลายสิทธิเหล่านั้นของราษฎรไม่ได้ โดยสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มีอยู่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุดังกล่าว สิทธิตามธรรมชาติคือ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นรากฐานของการจัดทำรัฐธรรมนูญต่อมา

จะเห็นได้ว่า การเกิดสิทธิขั้นพื้นฐานขึ้นมาได้นั้น มาจากพลังผลักดัน ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์การเมือง เทววิทยา ปรัชญา และทางกฎหมาย และเป็นที่น่าสนใจว่า ปรากฎการณ์ดังกล่าวมิได้มีพื้นฐานมาจากทางด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ซึ่งก็นับได้ว่าสอดคล้องกับ ปรากฎการณ์สำคัญๆ อื่นๆ เช่นกัน ความเป็นมาของสิทธิขั้นพื้นฐานสามารถสืบสาวไปถึงรากฐานทางศาสนา และกฎหมายธรรมชาติ ปรัชญาและกฎหมายพื้นฐาน หลักแห่งเหตุผล และสิทธิของกลุ่มที่มีการสืบทอดกันมาหลายกระแส โดยที่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มีการหล่อหลอมรวมกันจนยากที่จะแยกแยะออกจากกันได้อีก และเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาทางด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ในสถานการณ์เช่นนี้นับได้ว่าเป็นทางออกใหม่ที่จะเชื่อมโยงแนวความคิดเดิมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญกับแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคลเข้าไว้ด้วยกัน การเชื่อมโยงแนวความคิดสำคัญทั้งสองแนวนี้นี้เข้าด้วยกันนับได้ว่าเป็นก้าวสำคัญสำหรับประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญเป็นการทำให้สิทธิตามธรรมชาติกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายบ้านเมือง สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญ รัฐเสรีประชาธิปไตยต่างๆ บัญญัติรับรองไว้ให้แก่ราษฎรนั้นเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ถือกันว่ามนุษย์แต่ละคนจำเป็นต้องมีและใช้เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพแห่งตนทั้งในทางกายภาพและในทางจิตใจเป็นคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรต่างๆ ของรัฐทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้ อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรใช้อำนาจบริหารหรือองค์กรใช้อำนาจตุลาการก็ตาม จะต้องเคารพและ

ให้ความคุ้มครอง ดังนั้น คำว่า “สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” หรือที่เรียกว่า “สิทธิตามกฎหมายมหาชน” หมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง คุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในสิทธิรัฐธรรมนูญของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน ในบางกรณีการรับรองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิรัฐธรรมนูญยังหมายรวมถึงการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลต่อรัฐ และสิทธิตามรัฐธรรมนูญสิ่งที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้ความเคารพปกป้องและคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ² เพราะฉะนั้น การคุ้มครองสิทธิของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่รัฐจำเป็นต้องกระทำ แนวความคิดนี้เป็นหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ดังนั้น หลักการคุ้มครองนี้จึงต้องได้รับการนำมาปฏิบัติ³ เมื่อมีความผิดทางอาญาเกิดขึ้นแล้วก็จะต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยเฉพาะสิทธิทางกฎหมายอาญาของบุคคลที่จำกัดในเรื่องของชีวิต ร่างกาย ต่อไปก็จะได้กล่าวถึงแนวคิดทางกฎหมายอาญาอันเป็นการกระทบถึงสิทธิของบุคคลต่อไป

1.2 แนวคิดทางกฎหมายอาญาของเบ็คคาร์เรีย

ซีซาร์ เบ็คคาร์เรีย (Cesare Beccaria) นักปรัชญาด้านกฎหมายอาญาคนสำคัญในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เสนอแนวคิดที่เป็นการวางรากฐานกฎหมายอาญาไว้ว่า การที่รัฐสามารถออกกฎหมายกำหนดการกระทำใดที่รัฐห้ามมิให้กระทำ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวมได้นั้น เนื่องจาก “ทฤษฎีสัญญาประชาคม” (Social Contract) ที่ประชาชนยินยอมพร้อมใจกันยกอำนาจของตนให้กับรัฐ เพื่อให้รัฐเป็นตัวแทนของตนในการทำหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย ประชาชนจึงต้องยินยอมที่จะจำกัดเสรีภาพของตนเองบางประการ โดยให้สัญญาว่าจะไม่กระทำการบางอย่าง หรืออาจต้องกระทำการบางอย่าง ที่จำเป็นต่อการรักษาความสงบของสังคมส่วนรวม เสรีภาพที่ประชาชนยอมเสียสละนี้รัฐได้บัญญัติออกมาเป็นสิ่งที่เรียกว่า “กฎหมาย” เพื่อกำหนดสิ่งที่ห้ามกระทำ และสิ่งที่บังคับให้กระทำ หากฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษ รัฐจึงมีอำนาจที่จะออกกฎหมายเพื่อกำหนดข้อห้ามเพื่อควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมไว้ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ อำนาจและขอบเขตอำนาจของรัฐ ในการออกกฎหมาย

² กิตติวัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต *คู่มือศึกษาพื้นฐานวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สมาธรรม 2552 หน้า 321

³ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ *หลักการพื้นฐานกฎหมายมหาชนว่าด้วยรัฐ รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย* พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน 2552 หน้า 174

เบ็คคาร์เรียยังได้อธิบายกรอบจำกัดของรัฐในการออกกฎหมายไว้ด้วยว่า รัฐมีอำนาจและขอบเขตอำนาจดังนี้

(1) รัฐได้รับข้อสัญญาประชาชนแต่ละคน ประชาชนได้จัดตั้งรัฐของพวกเขาเพื่อที่จะปกป้องข้อสัญญาร่วมกันของประชาชน โดยกฎหมายและการลงโทษ รัฐจึงมีความชอบธรรมโดยความยินยอมของประชาชน

(2) แม้รัฐจะมีความชอบธรรม แต่รัฐบาลไม่อาจใช้อำนาจกระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามอำเภอใจ อำนาจนี้ถูกจำกัดโดย “สัญญาประชาคม” (Social Contract) เบ็คคาร์เรียอ้างว่า ประชาชนต้องการเสรีภาพมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และยินยอมที่จะจำกัดเสรีภาพของตนเพียงเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประชาชนเท่านั้น ดังนั้น รัฐซึ่งมีหน้าที่ป้องกันความมั่นคงปลอดภัยของประชาชน จะสามารถละเมิดล่วงล้ำเสรีภาพของประชาชนได้แต่เพียงเท่าที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น

(3) ประเด็นที่ความจำเป็นของรัฐมีขอบเขตเพียงใด รัฐต้องสร้างสิ่งที่สามารถสนองการสืบเสาะแสวงหารายบุคคลเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยและความสุข จุดมุ่งหมายของรัฐจึงควรเป็นการดูแล “ประโยชน์ส่วนรวม” (Common Utility) เท่านั้น โดยมีจุดหมายปลายทางเพื่อ “ความสุขอันยิ่งใหญ่ที่สุดที่จะแบ่งปันกันในกลุ่มคนจำนวนมากที่สุด”

จากแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมดังกล่าว รัฐได้ใช้อำนาจตามฉันทานุมัติที่ได้รับจากประชาชนนำมาออกกฎหมายเพื่อควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อคุ้มครองป้องกันภัยที่เกิดขึ้นแก่สังคม เพื่อให้สังคมโดยรวมเกิดความสงบสุข สำหรับการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมโดยการออกข้อกำหนดที่เป็นข้อห้ามมิให้ปฏิบัติ หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามนั้นจะถูกลงโทษ เรียกว่าเป็นการกำหนดกฎหมายอาญา ซึ่งจะมีการกำหนดไว้ว่าการกระทำอย่างไรบ้างที่จะเป็นความผิดอาญา

1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกำหนดความผิดอาญา

แม้ว่ารัฐมีอำนาจในการกำหนดกฎหมายที่จะใช้เพื่อป้องกันสังคมภัยอันตรายต่างๆ เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย แต่ก็มิใช่ว่ารัฐจะสามารถกำหนดกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายอาญาได้ตามใจชอบ การที่รัฐจะกำหนดว่าการกระทำอย่างไรเป็นความผิดอาญามีความเกี่ยวข้องกับหลักศีลธรรม จารีตประเพณี และความคิดเห็นของสังคมโดยรวมที่นำเสนอผ่านทางตัวแทนของประชาชนที่ไปทำหน้าที่ออกกฎหมาย และแม้ว่าจะอาศัยหลักศีลธรรมและจารีตประเพณีมาเป็นแนวทางในการกำหนดกฎหมาย แต่การกระทำบางอย่างที่ถึงแม้ว่าจะผิดศีลธรรมหรือจารีตประเพณีมากมายเพียงใด แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องผิดกฎหมายอาญาเสมอไป เช่น การพูดเท็จถือว่าผิดศีลธรรม แต่ถือว่าผิดกฎหมายอาญาจนกว่าจะมีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด

วิธีการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมนั้นมีอยู่มากมายหลายวิธีด้วยกัน แต่วิธีการควบคุมวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้กันอยู่อย่างแพร่หลายในปัจจุบันคือ วิธีการควบคุมโดยกฎหมายอาญา อาจจะกล่าวในที่นี้ได้ว่า ทุกๆ ประเทศย่อมมีกฎหมายอาญาใช้อยู่เป็นของตนเอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอไม่ว่าในชั้นการร่างกฎหมายอาญา หรือเมื่อกฎหมายอาญานั้นใช้บังคับอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งก็คือ ปัญหาว่าพฤติกรรมชนิดใดกันแน่ที่สมควรจะถูกควบคุมโดยกฎหมายอาญา จริงอยู่คำตอบนั้นก็พอจะรู้กันอยู่ดีแล้วว่าการกระทำที่เป็นอันตรายต่อสังคม เช่น การฆ่าคนตาย การทำร้ายร่างกาย การลักทรัพย์ การปิดกั้นทางสาธารณะ และอื่นๆ อีกมากที่ควรจะถูกควบคุมโดยกฎหมายอาญา⁴

กล่าวโดยสรุป ในการกำหนดการกระทำใดว่าควรเป็นความผิดอาญา และรัฐนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองป้องกันสังคม รัฐอาศัยหลักการป้องกันภัยอันตรายต่อผู้อื่น (Harm to Others) มาใช้ในการสนับสนุนการบัญญัติกฎหมายอาญา

1.4 ทฤษฎีการป้องกันการกระทำที่อาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น

ศาสตราจารย์ เอช แอล เอ ฮาร์ท (H.L.A. Hart) แห่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ได้นำแนวคิดเสรีนิยมของ จอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill) ที่เขียนไว้ในหนังสือชื่อ On Liberty มาอธิบาย ศาสตราจารย์ฮาร์ท ได้หยิบยกคำกล่าวของมิลล์มาก่อร่างในหนังสือของตนเองชื่อ Law, Liberty and Morality ไว้ดังนี้

“...เหตุผลในการใช้อำนาจเหนือบุคคลในสังคมที่เจริญแล้วมีอยู่เพียงประการเดียวเท่านั้นคือ เพื่อป้องกันภัยอันจะเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น...” การที่จะใช้อำนาจโดยอ้างเหตุว่า “...เพื่อให้กายและใจของบุคคลนั้นดีขึ้น ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ บุคคลไม่อาจที่จะถูกบังคับโดยชอบธรรมให้กระทำหรือละเว้นกระทำโดยอ้างว่าจะทำให้เขาดีขึ้น หรือจะทำให้เขามีความสุขขึ้น หรือในสายตาของผู้อื่นการกระทำหรือละเว้นการกระทำ จะทำให้บุคคลนั้นฉลาดหรือถูกต้องขึ้น...”

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแนวคิดของฮาร์ท ยึดถือ หลักการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น เป็นหลักในการพิจารณาว่ารัฐควรจะกำหนดกฎหมายอาญามาบังคับควบคุมการกระทำนั้นหรือไม่เพียงใด กล่าวได้ว่า การมีกฎหมายอาญานี้ก็เพื่อเป็น “การป้องกันการกระทำที่อาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น” (Harm To Others) มาใช้เป็นหลักในการพิจารณาว่าการกระทำลักษณะอย่างไรควรเป็นความผิดอาญา

⁴ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ ทฤษฎีอาญา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน สิงหาคม 2552 หน้า 48

แต่กรณีที่เราจะถือเอาหลักการเป็นเกณฑ์รายต่อผู้อื่น เท่ากับว่าเราปฏิเสธหลัก “ความยินยอมไม่ยกเว้นความผิด” เพราะหากเราถือว่าผู้ถูกกระทำผิดยินยอม การกระทำของผู้กระทำก็ไม่เป็นภัยต่อผู้ถูกกระทำผิดอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม การที่เราจะถือว่าการกระทำที่ได้รับความยินยอมนั้นไม่เป็นความผิด จะถูกต้องหรือไม่ ซึ่งเป็นปัญหาที่นักกฎหมายต้องพิจารณาต่อไป

กล่าวโดยสรุป ในการกำหนดการกระทำใดว่าควรเป็นความผิดอาญา และรัฐนำมาบัญญัติเป็นกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองป้องกันสังคม รัฐอาศัยหลักการป้องกันภัยอันตรายต่อผู้อื่น (harm to others) มาใช้ในการสนับสนุนการบัญญัติกฎหมายอาญาโดยมีจุดประสงค์หลักของการออกกฎหมายอาญาดังต่อไปนี้

1.5 วัตถุประสงค์หลักของการออกกฎหมายอาญา

ศาสตราจารย์ ไนเจล วอล์กเกอร์ (Nigel Walker) ได้อธิบายไว้ว่ากฎหมายอาญาต้องการที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์อย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้ คือ

1) คุ้มครองป้องกันตัวบุคคล จากการกระทำโดยเจตนา อันเป็นการโหดเหี้ยมทารุณ หรือการประทุพพบบททางเพศ ด้วยวิธีการอันไม่พึงประสงค์ต่างๆ คุ้มครองป้องกันบุคคลจากภัยบางประการ อันเกิดจากการกระทำโดยไม่เจตนา คุ้มครองป้องกันกลุ่มบุคคลที่อาจชักจูงให้หลงผิดได้โดยง่ายจากการทำร้าย กดขี่หรือขูดรีดอันจะเกิดแต่บุคคลหรือทรัพย์สินของบุคคลเหล่านั้น

2) คุ้มครองป้องกันสภาวะจิตใจของสมาชิกในสังคมนั้นๆ ให้รอดพ้นจากความกระทบกระเทือนจากการกระทำที่ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล และยินยอมต่อการกระทำนั้น แต่ถือว่าผิดธรรมชาติ (เช่น การร่วมประเวณีระหว่างพี่น้อง) ป้องกันการกระทำบางประเภท ซึ่งเมื่อได้กระทำขึ้นท่ามกลางสาธารณชนแล้ว จะกระทบกระเทือนใจบุคคลอื่นเป็นอย่างมาก รวมทั้งป้องกันพฤติกรรมบางประเภทอันอาจยั่วให้เกิดความไม่สงบขึ้นในหมู่ประชาชน

3) คุ้มครองป้องกันซึ่งทรัพย์สินส่วนบุคคลจากการลักขโมย การฉ้อโกง หรือการทำให้เสียทรัพย์สิน และกรณีอื่นๆ

4) คุ้มครองป้องกันสาธารณชนจากความไม่สะดวกสบายต่างๆ รวมทั้งใช้สภาพบังคับทางอาญาเพื่อเก็บรวบรวมภาษีอากร

5) เพื่อป้องกันรักษาไว้ซึ่งสถาบันทางสังคม รวมทั้งบังคับให้เกิดความเมตตากรุณาที่จำเป็น

6) เพื่อบังคับใช้วิธีการต่างๆ ที่จะทำให้วัตถุประสงค์ทั้งหลายเหล่านี้บรรลุผล

1.6 หลักเกณฑ์ว่าด้วยการจำกัด

หลักเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ 6 ประการของกฎหมายอาญาดังกล่าวค่อนข้างกว้างและครอบคลุมพฤติกรรมแทบทุกชนิดของบุคคล จึงมีผู้คิดค้นวิธีการกำหนดขอบเขตของกฎหมายอาญาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลักเกณฑ์ว่าด้วยการจำกัด (Limiting Principles) มีแนวคิดว่าการใช้โทษทางอาญามีข้อจำกัด ไม่ควรนำกฎหมายอาญามาใช้เพื่อวัตถุประสงค์บางประการ มีหลักเกณฑ์ว่าด้วยการจำกัดดังนี้คือ

1) กฎหมายอาญาไม่ควรรวมเอาไว้ซึ่งข้อห้ามที่มีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้บุคคลเชื่อฟังและผลของการไม่เชื่อฟังคือผลร้ายในทางแก้แค้นตอบแทนเท่านั้น แต่คำฟังข้อห้ามนั้นเองปราศจากอรรถประโยชน์ที่เป็นแก่นสาร แนวคิดนี้เป็นของ ซีซาร์ เบคคาเรีย ผู้ยึดถือในแนวทางอรรถประโยชน์นิยม ที่เคยยื่นข้อเสนอไว้ว่า “การป้องกันอาชญากรรมย่อมดีกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิด สิ่งนี้ควรเป็นเป้าหมายอุดมคติของการออกกฎหมายที่ดี”

2) ไม่ควรนำกฎหมายอาญามาใช้เพื่อลงโทษพฤติกรรมที่ปราศจากพิษภัย หลักเกณฑ์ข้อนี้ เป็นขั้ว ได้ขยายความเพิ่มเติมต่อจากหลักเกณฑ์ของเบ็คคาร์เรีย ถ้าการกระทำนั้นมิได้มีความชั่วอยู่ในตัวแล้ว การใช้กฎหมายอาญาลงโทษการกระทำนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่หลักเกณฑ์ข้อนี้ยังมีปัญหาว่า จะตัดสินใจได้อย่างไรว่าพฤติกรรมเช่นนั้นมิภัยหรือยัง เป็นขั้วจึงได้ปรับปรุงหลักเกณฑ์ของตนต่อไปอีก

3) ไม่ควรใช้กฎหมายอาญาเพื่อเป็นวิธีการที่นำไปสู่จุดประสงค์ที่สามารถทำให้บรรลุถึงซึ่งจุดประสงค์ได้เช่นเดียวกัน ด้วยวิธีการอื่นที่ทำให้เกิดความทุกข์เข็ญน้อยกว่า หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นขั้ว ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นแต่ก็ยังมีข้อบกพร่อง จึงปรับปรุงหลักเกณฑ์อีกครั้ง

4) ไม่ควรนำกฎหมายอาญามาใช้ เมื่อผลร้ายที่เกิดจากการกระทำผิดนั้นน้อยกว่าผลร้ายที่เกิดจากการลงโทษ หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่พัฒนาที่สุดของเบ็คคาร์เรีย แต่ก็ยังคงมีปัญหาอยู่ตรงที่เราไม่สามารถจะวัดได้ว่าผลร้ายอันเกิดจากการกระทำผิดและผลร้ายอันเกิดจากการลงโทษนั้นประการไหนจะมากกว่ากัน และผลร้ายที่จะนำมาวัดนั้นยังเกิดต่อบุคคลที่แตกต่างกัน

5) ไม่ควรนำกฎหมายอาญามาเพื่อจุดประสงค์ที่จะบังคับให้บุคคลประพฤติตามแนวทางที่จะทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตนเอง หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ โดยมิลล์ยึดหลักว่า อิสรภาพของบุคคลย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด แม้ว่าการกระทำของบุคคลจะผิดศีลธรรมหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าการกระทำนั้นมิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่น รัฐก็ไม่ควรจะไปยุ่งเกี่ยว

จอห์น สจ๊วต มิลล์ เขียนเรียงความชื่อว่า “เสรีภาพ” (1859) มีข้อความว่า

“วัตถุประสงค์ของเรียงความนี้ เพื่อที่จะเสนอหลักเกณฑ์ที่ง่ายสักหลักเกณฑ์หนึ่ง ซึ่งเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการที่สังคมจะควบคุมบุคคลในสังคมด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าวิธีการที่สังคมนั้นใช้อยู่ จะเป็นวิธีการใช้กำลังในรูปของโทษตามกฎหมาย หรือการขู่บังคับทางศีลธรรมโดยประชาคมติ หลักเกณฑ์นี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ปกป้องตนเอง เป็นหลักเกณฑ์ที่มีเป้าหมาย เพื่อคุ้มครองมนุษยชาติ ไม่ว่าจะป็นรายบุคคล หรือโดยส่วนรวม จากการถูกย่ำยีเรื่องเสรีภาพ โดยการกระทำของบุคคลในสังคมนั้น ในสังคมที่เจริญแล้วนั้น การใช้กำลังอำนาจเหนือสมาชิกในสังคมของตน จะถือเป็นการถูกต้องก็ต่อเมื่อมีจุดประสงค์เพื่อที่จะป้องกันภัยอันตรายอันจะเกิดแต่บุคคลอื่นในสังคมนั้น ภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแต่ตนเองโดยมิได้มีบุคคลอื่นเป็นผู้ก่อให้เกิด ไม่ว่าจะป็นทางกายภาพหรือทางจริยธรรมแล้ว ย่อมไม่อาจถือป็นข้ออ้างที่เพียงพอสำหรับการจำกัดเสรีภาพจากการกระทำของมนุษย์”⁵

เมื่อได้ทราบถึงทฤษฎีทางกฎหมายอาญาและวัตถุประสงค์หลักของการออกกฎหมายอาญารวมถึงหลักเกณฑ์ว่าด้วยการจำกัดอันเป็นรากฐานแนวคิดในการออกกฎหมายอาญาสำหรับประชาชนทุกคนในสังคมไทยแล้ว แต่ในสังคมไทยของเรานั้นก็มีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า พระภิกษุซึ่งก็ถือว่าเป็นบุคคลในสังคมไทยเช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปก็มีสิทธิตามกฎหมายเช่นเดียวกันกับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญานั้นมีเช่นไร และจะได้กล่าวถึงแนวคิดและความเป็นมาของศาลศาสนาโรมันอันเป็นศาลพิเศษของพระในสมัยโรมัน

ต่อจากนี้ก็จะได้กล่าวถึงการที่พระในศาสนาคริสต์ในสมัยโรมันที่กระทำผิดกฎหมายอาญาแล้วก็จะมีการศาลศาสนาอันเป็นศาลพิเศษที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับการกระทำผิดของพระในสมัยโรมัน อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าในสมัยก่อนนั้นเมื่อพระกระทำผิดกฎหมายทางอาญาแล้วก็มีศาลศาสนาเป็นผู้มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะที่แยกออกไปจากบุคคลทั่วไป อันแตกต่างจากการที่พระภิกษุไทยในสมัยปัจจุบันกระทำผิดกฎหมายทางอาญาแล้วไม่มีศาลพิเศษเข้ามาพิจารณาพิพากษาคดีดังเช่นพระในสมัยโรมันจึงเป็นการยากที่จะปฏิบัติต่อกันและกันในกรณีที่เกิดการดำเนินการทางกฎหมายอาญาอันเป็นการแสดงถึงการมีสถานะอันเป็นบ่อเกิดแห่งสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญาซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทที่ 3 เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของพุทธศาสนา พระภิกษุ และกฎหมายบ้านเมืองที่กำหนดสิทธิของบุคคลไว้เสมอกัน มิได้แยกการคุ้มครองสิทธิพิเศษของพระภิกษุไว้ แต่ด้วยสภาพของศาสนาและสังคมไทย มีลักษณะพิเศษที่ทำให้มีการยอมรับสถานะของพระภิกษุไว้เป็นพิเศษอยู่บางประการที่อาจจะต้องถือปฏิบัติเป็นกรณีกเว้น

⁵ http://www.stou.ac.th/Schools/Slw/upload/41716_2.pdf

ซึ่งเป็นพฤติกรรมในการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานะพระภิกษุดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่น่าพิจารณาถึงความเป็นมาของลักษณะพิเศษดังกล่าวที่มีผลต่อทางปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวว่ามีความสัมพันธ์ในเชิงแนวคิดอย่างไร และจะนำไปสู่แนวคิดของการปรับปรุงหรือแก้ไขหรือพัฒนาในเรื่องสิทธิของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญาให้เกิดความชัดเจนในกระบวนการดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่างๆ หรืออาจจะถึงการปรับปรุงโครงสร้างทั้งหมดเพื่อให้มีศาลสงฆ์พิเศษขึ้นมาเพื่อดำเนินคดีของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป

1.7 แนวคิดและความเป็นมาของศาลพิเศษของพระในสมัยโรมัน : ศาลศาสนาโรมัน

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ศาลศาสนา (Ecclesiastical Courts) ที่พระเจ้าวิลเลียมที่ 1 ทรงให้แยกออกจากศาลธรรมดา (Lay Tribunals) ได้กลายมาเป็นศาลที่มีอำนาจอิสระและไม่อยู่ในอำนาจของกษัตริย์ กฎหมายที่บังคับก็แตกต่างกับที่ใช้อยู่ในศาลธรรมดา ได้แก่ กฎหมายศาสนา (Common Law) ซึ่งมีวิธีพิจารณาตามแบบกฎหมายโรมัน การอุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาก็ต้องอุทธรณ์ไปยังสภาที่ปรึกษาสมเด็จพระสันตะปาปา (Papal Curia) ที่กรุงโรม ศาลศาสนาได้ขยายอำนาจมากขึ้น เพราะนอกจากจะมีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับการกระทำผิดวินัย พิธีการ และเรื่องที่เกี่ยวข้องโบสถ์แล้ว ยังประสบความสำเร็จในการอ้างอำนาจพิจารณาเหนือคดีแพ่งที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก (Matrimonial and Testamentary Causes) อีกด้วย แต่ก็ยังมีคดีอีกหลายประเภทซึ่งยังเป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่ พระเจ้าเฮนรีที่ 2 ทรงชักจูงอาบิชอปให้ความยินยอมในสภากิวเรียจิส และจึงได้ออกธรรมนูญที่เรียกว่า คอนสตีติวชัน ออฟ คลาเรนดอน (Constitution of Clarendon) เพื่อกำหนดศาสนาให้แน่นอน กฎหมายดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการจำกัดอำนาจของศาสนาให้น้อยลง ในสมัยนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าในคดีแพ่ง พระอาจจะฟ้องหรือถูกฟ้องในศาลธรรมดา ส่วนคดีอาญามีปัญหาว่าศาลธรรมดามีอำนาจลงโทษพระได้หรือไม่ คอนสตีติวชัน ข้อ 3 กำหนดให้พระซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาว่ากระทำผิดอาญาจะถูกจรรจ์จะต้องถูกฟ้องร้องที่ศาลธรรมดาก่อน และพระจะต้องให้การต่อสู้คดีที่ศาลนั้น ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าตนเองเป็นพระจึงจะโอนคดีไปพิจารณายังศาลศาสนาและเมื่อถูกตัดสินลงโทษและถูกถอดออกจากความเป็นพระแล้วจึงจะถูกส่งกลับไปที่ศาลธรรมดาเพื่อพิจารณาลงโทษอีกครั้งหนึ่ง ข้อตกลงนี้ อาบิชอปโทมัส เบคเกต (Thomas Becket) แห่งแคนเตอร์เบอรีไม่เต็มพระทัยที่จะให้ความยินยอมเป็นเหตุให้พระองค์ถูกลอบปลงพระชนม์ในเวลาต่อมา และทำให้พระเจ้าเฮนรีที่ 2 ต้องเกิดความขัดแย้งกับพระสันตะปาปาที่กรุงโรม จนในที่สุดพระองค์ต้องยอมให้ศาลศาสนาเป็นผู้พิจารณาลงโทษเอง สิทธิพิเศษของพระนี้เรียกว่า Benefit of Clergy

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในรัชสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 2 พระองค์ต้องยอมให้พระที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาถูกจรรจ์ได้รับพิจารณาในศาลศาสนา และเมื่อศาลดังกล่าวพิพากษาว่าพระ

กระทำความผิด ก็จะได้รับรางวัลโทษโดยศาลศาสนาเช่นกัน ระบบเช่นนี้จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อกระบวนการพิจารณาดำเนินไปโดยถูกต้อง แต่ปรากฏว่าศาลศาสนาไม่ได้ปฏิบัติอย่างจริงจังคดีเป็นจำนวนมากจะถูกยกฟ้อง และสิทธิพิเศษของพระนี่ยังได้ขยายไปถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบสถ์โดยตรงด้วย เพื่อแก้ปัญหาในการตรวจสอบว่าผู้ใดเป็นพระหรือไม่ ครั้งแรกศาลหลวงใช้วิธีทดสอบความสามารถในการอ่านพระคัมภีร์ ซึ่งในสมัยกลางสามารถใช้ได้อย่างได้ผล แต่เวลาต่อมาการทดสอบดังกล่าวได้กลายมาเป็นการสมมติขึ้นศาลหลวงจึงได้เปลี่ยนการพิจารณาใหม่ โดยการพิจารณาคดีจำเลยไปก่อน จนกระทั่งมีคำพิพากษาลงโทษแล้วจึงให้จำเลยกล่าวอ้างความเป็นพระ วิธีนี้แม้จะต้องส่งตัวจำเลยไปศาลศาสนาเพื่อลงโทษ ศาลหลวงก็มีอำนาจริบทรัพย์สินต่างๆ ของจำเลยได้ เพราะจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำผิดอาญาอุกฉกรรจ์แล้ว กระนั้นก็ตามก็มิได้รับผลสำเร็จจนเป็นที่น่าพอใจ ต่อมาในปี 1487 ได้มีกฎหมายให้ตีตราที่มือ ของผู้ที่เคยกล่าวอ้างสิทธิความเป็นพระแต่ภายหลังพิสูจน์แล้วว่าไม่เป็นความจริงเพื่อมิให้ผู้นั้นกล่าวอ้างใหม่ได้อีก และกฎหมายปี 1576 ให้อำนาจศาลลงโทษจำคุกได้ 1 ปี สำหรับผู้ที่กล่าวอ้างสิทธิความเป็นพระโดยไม่เป็นความจริง ในปี 1547 มีกฎหมายห้ามมิให้พระอ้างประโยชน์ (Benefit of Clergy) นี้ ในคดีอาญาความผิดต่อชีวิต (Murder) ลักทรัพย์ในเคหสถาน (Burglary) บุกรุกโดยทำลายสิ่งกีดกัน (House-Breaking) และความผิดอาญาอุกฉกรรจ์ ซึ่งออกโดยพระราชบัญญัติ ในภายหลังก็จะมียกกำหนด ห้ามมิให้พระใช้เอกสิทธิ์นี้ ความผิดที่พระยังมีเอกสิทธิ์นี้อยู่ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ (Larceny) ส่วนความผิดอาญาประเภทมีสติมีนเนอร์สนั้นมิใช่ความผิดที่พระจะอ้างประโยชน์นี้ได้เลย⁶ ดังนั้นศาลศาสนาจึงเป็นศาลที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของพระ พิธีกรรมทางด้านศาสนา

ศาลศาสนามีหน้าที่สอบสวนกรณีที่มีกรกล่าวหาว่าพระประพฤติผิดวินัย และยังมีอำนาจอื่นๆ ได้แก่ คดีเกี่ยวกับตัวอาคารและที่ดินที่มีผู้ยกให้แก่โบสถ์ และอำนาจในการบังคับให้ผู้อยู่อาศัยในที่ดินของโบสถ์จ่ายเงินช่วยเหลือให้แก่โบสถ์ มีอำนาจอย่างกว้างขวางในการแก้ไขปัญหาประชาชนและพระในเรื่องความเชื่อถือและศีลธรรม โดยมีอำนาจพิจารณาคดีที่เป็นความผิดต่อศาสนาทุกเรื่อง เช่น ความผิดในการกระทำที่ขัดต่อหลักสำคัญทางศาสนา ความผิดในการกระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาอย่างร้ายแรง และการประพฤติผิดศีลธรรม เช่น พวกประพฤติผิดในกาม ชอบกล่าวคำสบถ ติดสุรานายทุนหน้าเลือด และหมิ่นประมาท รวมถึงการเผาแม่มดทั้งเป็น⁷ อันเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ระเบียบกฎเกณฑ์

⁶ สุนัย มโนมัยอุดม ระบบกฎหมายอังกฤษ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์เดือนตุลา 2552 หน้า 60

⁷ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ ทฤษฎีอาญา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน สิงหาคม 2552 หน้า 24

และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในสังคมโดยรวมอันเป็นการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้มีการปฏิบัติในทิศทางเดียวกันอันเป็นวิถีทางที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้นจึงจะเห็นว่า ศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อตัวบทกฎหมายและปรัชญาของกฎหมายรวมถึงกระบวนการต่างๆ ทางกฎหมายด้วย

การปฏิรูปในศตวรรษที่ 16 มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของศาสนจักร โดยการปฏิรูปทางศาสนาไม่ได้มีผลกระทบต่ออำนาจของศาสนาในทันที แต่หลังจาก Restoration คือ ประมาณศตวรรษที่ 17 - 18 อำนาจศาลเหนือบุคคลธรรมดาในเรื่องความเชื่อถือและศีลธรรมเริ่มเสื่อมลง แม้ว่าจะไม่ได้มีการยกเลิกอย่างชัดเจน และในทางทฤษฎีบุคคลธรรมดายังอาจถูกลงโทษ "Pro salute animx" (เพื่อความบริสุทธิ์ทางวิญญาณ) โดยศาลศาสนาหากประพฤติผิดหลักสำคัญของศาสนาหรือศีลธรรม แต่ก็ถือว่าอำนาจเหล่านั้นพินาศไปแล้ว ในสมัยกลางความผิดบางประเภทของศาสนาได้ตกมาอยู่กับศาลธรรมดา เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาท เบิกความเท็จ และการกระทำโหดร้ายทารุณ ในต้นศตวรรษที่ 19 อำนาจที่ศาลศาสนายังคงใช้บังคับอยู่มีเพียง 3 ประการ คือ (1) อำนาจที่เกี่ยวกับทางศาสนารวมทั้งระเบียบวินัย และบาทหลวง (2) การสมรส (3) พิณัยกรรม ในปี 1857 อำนาจสองประการหลังได้ออนไปอยู่กับศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ศาลศาสนาจึงเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับวินัยของพระในเรื่องความประพฤติและการปฏิบัติ อำนาจในการรักษาไว้ซึ่งคำสั่งในเรื่องการปฏิบัติ พิธีกรรมทางศาสนา และอำนาจควบคุมเหนืออาคารและบริเวณของโบสถ์เท่านั้น⁸ ดังนั้น ตามที่ได้กล่าวมาก็จะเป็นเรื่องของศาลศาสนาในสมัยโรมันอันเป็นทฤษฎีที่ว่าเมื่อพระซึ่งเป็นบุคคลพิเศษในสังคมได้กระทำผิดทางอาญาแล้วก็มีศาลศาสนาเข้ามาพิจารณาวินิจฉัยความผิดและลงโทษโดยมีกระบวนการตามที่ได้กำหนดไว้ เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่าในสมัยก่อนเมื่อมีพระกระทำผิดกฎหมายทางอาญาแล้วก็มีศาลศาสนาพิจารณาพิพากษาซึ่งแตกต่างจากบุคคลธรรมดาในสังคมโดยถือว่าพระนั้นมีสิทธิทางกฎหมายอาญาเป็นการเฉพาะ ดังที่ได้กล่าวมานั้นเป็นพระในศาสนาคริสต์ในสมัยโรมัน ส่วนพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอันถือว่าเป็นบุคคลที่มีสถานะพิเศษในสังคมไทยในปัจจุบันนี้จะมีสิทธิทางกฎหมายอาญาเป็นอย่างไรก็จะได้อีกกล่าวถึงในบทต่อไป

⁸ สุนัย มโนมัยอุดม ระบบกฎหมายอังกฤษ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์เดือนตุลา 2552 หน้า 142

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระภิกษุ

มนุษย์ที่เกิดมามีความเป็นอยู่ในสังคมมีขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและมีหลักธรรมในศาสนาเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจให้เป็นคนดีมีศีลธรรมมีเมตตาการุณย์ต่อกันและกันทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขก็เพราะมีศาสนาเป็นเครื่องอบรมนิสัยให้ดีงาม⁹ ในสังคมไทยของเราที่เช่นเดียวกันเป็นประเทศที่ให้ความเสรีภาพในด้านการนับถือศาสนา เพราะฉะนั้น คนไทยจึงเลือกนับถือศาสนาต่างๆ ได้ตามความสมัครใจ โดยประชากรส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งก็ได้ นับถือสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน จนกลายเป็นรากฐานของความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนระเบียบปฏิบัติต่างๆ จนกระทั่งเกิดภาษา ศิลปะ วัตถุ โบราณสถาน วัฒนธรรมต่างๆ ที่สืบเนื่องออกมามากมาย¹⁰ และเป็นเอกลักษณ์ของชาติในปัจจุบันก็เพราะว่าประชาชนทั้งหลายก็ล้วนเคารพนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเกิดจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹¹ ด้วยว่าพระองค์เองทรงดับสิ้นซึ่งกิเลสทั้งหลายทั้งปวงแล้วทรงสอนให้มนุษย์ทำบุญ บำเพ็ญบารมี มีการรักษาศีล ถวายทาน และเจริญภาวนา เป็นต้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการหลุดพ้นจากความทุกข์ของมหาชน

เมื่อเป็นดังนั้นแล้วศาสนาจึงมีทายาทสืบทอดคำสั่งสอนและเป็นตัวแทนหลักของศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญยิ่งต่อสังคมไทยในทุกด้าน เนื่องจากว่าเป็นผู้ประสานความเชื่อและแนวปฏิบัติของคนไทยให้ลงตัว เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชนชาติไทยจนมีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาแก่ชาวบ้านและชุมชน เป็นศูนย์กลางการศึกษาอบรม และเป็นศูนย์กลางทางธรรม เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางภาษาไทยอันเนื่องมาจากภาษาบาลี เป็นที่ปรึกษาทางการปกครองของชนชั้นนักปกครอง พระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมพิธีการชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ช่วยแก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะความสุขทางจิตใจ ทำให้สังคมมีความสมดุล ในบางสมัยได้ทำหน้าที่แทนตุลาการในการตัดสินคดีความด้วย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นพระภิกษุจึงเป็นผู้มืบทบาทและเป็นหนึ่งในองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน เพราะฉะนั้น ในลำดับต่อไปนี้ไปก็จะได้กล่าวถึงความหมายของพระภิกษุ การเริ่มและการสิ้นสุด

⁹ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร) *สากลศาสนา* นครปฐม : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้า 2

¹⁰ ธรรมปิฎก พระ ภิกษุแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร สือตะวัน สำนักพิมพ์เสียงเชิง 2545 หน้า 62

¹¹ พิน ดอกบัว พระพุทธศาสนากับคนไทย กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ธันวาคม 2542 หน้า 1

สภาพแห่งความเป็นพระภิกษุ รวมถึงที่อยู่อันเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ เพื่อให้เห็นที่มาแห่งสถานะของพระภิกษุตามพระธรรมวินัยอันเป็นความสัมพันธ์กันถึงสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญา

2.1 ความหมายของคำว่าพระภิกษุ

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “พระภิกษุ” ว่ามีความหมายอย่างไร ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ก็ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภิกษุ” ไว้ว่า หมายถึง ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา¹²

คำว่า “พระภิกษุ” “พระสงฆ์” ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มิได้ให้คำจำกัดความคำว่า “พระสงฆ์” ไว้ แต่อย่างไรก็ตาม ในกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ได้จำกัดความคำว่า “พระสงฆ์” ไว้ว่า หมายถึง

1. พระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ รวมถึงพระภิกษุซึ่งดำรงสมณศักดิ์ต่ำกว่าชั้น พระราชาคณะ
2. พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์รวมถึงพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษา เจ้าคณะผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ และผู้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะขึ้นไป แต่ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2520) ได้จำกัดความคำว่า “คณะสงฆ์” ตามกฎกระทรวงฉบับนี้ว่าหมายถึงคณะสงฆ์จีนิกายและหรือคณะสงฆ์อนัมนิกายและเรียกสงฆ์ในนิกายทั้ง 2 นี้ว่า “บรรพชิต” ในขณะที่กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) เรียกสงฆ์ว่า “พระภิกษุสงฆ์”

ดังนั้น “พระสงฆ์” ในที่นี้จึงหมายถึง บุคคลเพศชายที่โกนหัวนุ่งเหลืองห่มเหลือง ส่วนวัตรปฏิบัติอย่างอื่นในส่วนที่เกี่ยวกับปัจจัยสี่จึงสุดแต่ว่าเป็นพระสงฆ์ในสังกัดวัดไทยหรือสำนักสงฆ์ไทย หรือสังกัดจีนิกายหรืออนัมนิกาย แล้วแต่กรณี¹³

นอกจากนี้ยังมีสงฆ์อีก 2 นิกาย คือ

1. อนัมนิกาย พระสงฆ์ญวน
2. จีนิกาย พระสงฆ์จีน

¹² ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กรุงเทพมหานคร นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น 2546 หน้า 823

¹³ สมพร พรหมพิตร อาญาวัดอาญาบ้าน พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม 2539 หน้า 35

สงฆ์ 2 นิกายนี้ เดิมที่ถือกันว่าเป็นเพียงนักพรตหรือนักบวชชาวต่างด้าวเท่านั้น เดิมอยู่ในการควบคุมดูแลของกรมท่าซ้าย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ท่านทรงยอมรับนับถือและทรงอุปถัมภ์คณะสงฆ์ดังกล่าว พร้อมกันนี้โปรดฯ ให้โอนการบังคับบัญชาคณะสงฆ์นี้มาขึ้นตรงต่อกระทรวงธรรมการ

ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้โอนการบังคับบัญชาคณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายให้อยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ไทย มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประธาน ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันคณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โดยมีกรมการศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) เป็นผู้รับสนองงาน¹⁴ ถึงแม้ว่า คณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายจะอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ไทยก็ตาม แต่ในคำพิพากษาฎีกาที่ 504/2461 ก็ได้วินิจฉัยไว้ว่า หลวงจีน หลวงญวนไม่ถือว่าเป็นพระภิกษุตามความหมายของพระภิกษุในกฎหมายลักษณะมรดก หากแต่เป็นนักพรตเท่านั้น หลวงจีนและหลวงญวนเป็นนักพรต ไม่เรียกว่าพระภิกษุสงฆ์ตามความหมายแห่งกฎหมาย เพราะฉะนั้น ทรัพย์มรดกของหลวงจีนแลหลวงญวนแบ่งอย่างชายสามัญ¹⁵

แต่ท่านอาจารย์ อัมพร ฌ ตะกั่วทุ่ง ก็ได้ให้ความหมายในเชิงแสดงความคิดเห็นว่า คำว่า พระภิกษุ หมายความว่าบุคคลที่อุปสมบทในศาสนาของพระพุทธเจ้า แต่ไม่กินความถึงแม่ชีและสามเณร และน่าจะรวมถึง พระสังกาศ พระเขมร พระพม่า พระญวน ในประเทศไทยด้วย แต่จะรวมถึงพระภิกษุในนิกายมหายานด้วยหรือไม่ น่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องนำสืบ แต่มีคำพิพากษาฎีกาที่ 504/2461 วินิจฉัยว่าพระจีนเป็นนักพรตไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์¹⁶

ในส่วนของผู้เขียนเอง เห็นว่า ทั้งคณะสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ก็เป็นการแสดงถึงการยอมรับว่าหลวงจีน หลวงญวนเป็นพระภิกษุด้วย เพราะถ้าหลวงจีน หลวงญวน ไม่เป็นพระภิกษุแล้ว สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ก็คงไม่มีอำนาจในการปกครอง ฉะนั้น จึงเห็นว่าหลวงจีน หลวงญวน เป็นพระภิกษุด้วย และตามนัยแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไข

¹⁴ อุทิศ ศิริวรรณ พระมหา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมณศักดิ์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง 2535 หน้า 12

¹⁵ อามาตย์เอก พระยารามบัณฑิตสิทธิเสรีณี กฎหมายมรดก พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์โสภณพรตชนาคร 2472 หน้า 86

¹⁶ อัมพร ฌ ตะกั่วทุ่ง คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2550 หน้า 74

เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 5 ทวิ ที่บัญญัติไว้ว่า “ในพระราชบัญญัตินี้

คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

คณะสงฆ์อื่น หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนิกายหรือนันนิกาย”

ฉะนั้น ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงแสดงให้เห็นว่าเป็นการยอมรับสถานะของหลวงจีน หลวงญวน ว่าเป็นพระภิกษุด้วย เพราะถ้าไม่ยอมรับว่าเป็นพระภิกษุแล้ว จะเป็นคณะสงฆ์ได้อย่างไร อีกทั้งหลวงจีน หลวงญวนก็ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้เหมือนกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นข้อเท็จจริงที่จะต้องนำสืบกันต่อไป เพราะกาลเวลา ความเห็น และกฎหมายในแต่ละยุคเปลี่ยนแปลงไปเสมอ

2.2 การเริ่มสภาพความเป็นพระภิกษุ

การบวชถือได้ว่าเป็นกระบวนการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่สังฆมณฑลซึ่งมีขั้นตอนหรือวิธีการแตกต่างกันตามสถานการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นไว้ เพื่อให้เกิดความสงบ เหมาะสมแก่สมาชิกของสงฆ์ที่รับเข้าใหม่ มีการปรับเปลี่ยนการอนุญาตรับสมาชิกใหม่หลายรูปแบบ การบวชนั้นก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นสถานภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในการเริ่มสภาพของความเป็นพระภิกษุก็จะได้กล่าวถึงการบรรพชาอุปสมบท ดังต่อไปนี้

การบรรพชาอุปสมบท

อุปสัมปทา หมายถึง วิธีการบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ถือเป็นกิจอันสำคัญที่สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เพราะกุลบุตรที่จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้น ต้องได้รับการบรรพชาอุปสมบทให้ถูกต้องตามพระพุทธานุญาต จึงจะถือว่าเป็นพระภิกษุสมบูรณ์อย่างแท้จริงในพระธรรมวินัย ถ้าบรรพชาอุปสมบทไม่ถูกต้องแล้วก็คือว่าไม่มีสถานะของความเป็นพระภิกษุ โดยตั้งแต่ครั้งโบราณกาลมาจนถึงบัดนี้ ได้มีประเพณีการอุปสมบทเกิดขึ้น โดยมีมูล 2 ประการคือ

1. ได้ยังประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้สำเร็จแก่มหาชน
2. ทำชีวิตของตนไม่ให้ไร้ผลเปล่า¹⁷

¹⁷ คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง วิชาวินัยมุข เล่ม 1 ฉบับมาตรฐาน กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เลียงเชียง 2550 หน้า 5

เมื่อเป็นดังนั้นแล้ว ลำดับนี้ก็จะได้กล่าวถึงการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาว่ามี 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นการอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินการด้วยพระองค์เอง
2. ดิสรณคมนอุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยการเปล่งวาจาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึงที่ระลึก การบวชด้วยสรณคมนั้นนี้ ก็ใช้สำหรับบรรพชาสามเณรสืบมาจนถึงปัจจุบัน
3. โอวาทปฎิภคคณอุปสัมปทา เป็นการอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทแก่พระสาวก การอุปสมบทแบบนี้ทรงอนุญาตแก่พระมหากัสสปะเถระรูปเดียวเท่านั้น
4. ปัญญาพยากรณ์อุปสัมปทา คือ การที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ปัญหาแก่โสပါกะ สามเณร ทรงพอพระทัยในการแก้ปัญหาของโสပါกะ จึงอนุญาตการอุปสมบท
5. ครุธรรมปฎิภคคณอุปสัมปทา เป็นการอุปสมบทที่ทรงอนุญาตแก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ
6. ทูเตนอุปสัมปทา เป็นการอุปสมบทที่ทรงอนุญาตแก่นางอัฏฐกาสิกคณิกา ถือว่าเป็นการสำเร็จการบวชด้วยวิธีนี้
7. อัญญาจิกอุปัสัมปทา เป็นการอุปสมบทของนางภิกษุณีด้วยกรรม 2 พวก คือ ญัตติจตุตถกรรมวาจาฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ กับญัตติจตุตถกรรมวาจาฝ่ายภิกษุสงฆ์
8. ญัตติจตุตถกัมมวาจา แปลว่า การกระทำที่สำเร็จได้ด้วยการประกาศเป็นครั้งที่ 4 เป็นวิธีการอุปสมบทแบบที่กระทำกันในปัจจุบัน

การบวชทั้ง 8 ประการนี้ ถ้าสรุปแล้วก็มี 3 ประการเท่านั้น คือ

1. การบวชที่พระพุทธเจ้าดำเนินการเองทุกประเภท อนุโลมเข้าในการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด
2. การบวชที่ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชจัดเป็นดิสรณคมนอุปสัมปทา
3. การบวชที่มอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่คือ ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาอันเป็นการบวชแบบเดียวที่ยังใช้กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน¹⁸

ดังนั้น การบรรพชาอุปสมบทที่ได้กล่าวมา สำหรับในปัจจุบันนี้ การบรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาวีเดียวเท่านั้นจึงจะถือว่าถูกต้องตามพระธรรมวินัยดังกล่าว เนื่องจากว่าพระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ในการรับพิจารณาผู้ที่เข้าเป็นสมาชิก

¹⁸ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การปกครองคณะสงฆ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2553 หน้า 30

ในคณะสงฆ์และเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 5 ทวิ ที่บัญญัติไว้ว่า “ในพระราชบัญญัตินี้

คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร”

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยที่พระภิกษุผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่เป็นประธานในการบรรพชาอุปสมบทได้ต้องได้รับการแต่งตั้ง การให้การบรรพชาอุปสมบทที่ต้องอยู่ในเขตอำนาจการปกครองของตนเอง ถ้าประพฤติปฏิบัติอันเป็นการละเมิดจริยาของพระอุปัชฌาย์ก็จะต้องมีการสั่งถอดถอนตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อนี้เปรียบได้กับการเริ่มสภาพของบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 15 ว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย

ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่างๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก”

การที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตามกฎหมายฉบับนี้ต้องได้รับการบวชจากพระอุปัชฌาย์ตามกฎหมายคณะสงฆ์ ถ้าไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ถือว่าไม่ได้รับการรับรองตามกฎหมายดังกล่าว คำพิพากษาฎีกาที่ 378/2499 โจทก์ฟ้องมีใจความว่า เมื่อ พ.ศ. 2493 โจทก์เดินทางไปขออุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์ที่นครจัมปาศักดิ์ ในเขตอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ชื่อว่าเป็นบรรพชิตตามกฎหมายคณะสงฆ์แล้วมาจำพรรษาอยู่ที่วัดใหม่พิณสุวรรณ 1 ปีเศษระหว่าง 29 กุมภาพันธ์ 2495 กับ 25 มีนาคม 2495 จำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นสังฆนายกและจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นกรมในรัฐบาล ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขาธิการสังฆสภาและสำนักเลขาธิการสังฆมนตรี จึงใจร่วมกันกระทำต่อโจทก์โดยผิดกฎหมาย โดยจำเลยที่ 1 ลงนามในประกาศและจำเลยที่ 2 ได้นำประกาศนั้นโฆษณาแพร่หลายในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ ฉบับมีนาคม 2495 เรียกโจทก์ว่า “นาย” ใจความว่า “โจทก์เป็นภิกษุต้องอธิกรณ์ฉาบาปราชิก ฐานคลุกคลีกับมาตุคาม คณะสงฆ์ลงโทษให้สึกและห้ามอุปสมบทมาแล้ว ฯลฯ จึงห้าม มิให้เจ้าอาวาสวัดใดๆ รับโจทก์ไว้ในสำนักอีกต่อไป”

คดีมีปัญหาว่า การบวชของโจทก์เป็นการถูกต้องหรือไม่ซึ่งศาลฎีกาเห็นว่าปรากฏตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 7 ว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติตั้งมาณัติ

โดยคำแนะนำของสังฆสภาและตามสังฆาณัติ ระเบียบพระอุปัชฌายะ พ.ศ. 2487 มาตรา 13 บัญญัติว่า พระอุปัชฌายะมีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรได้เฉพาะตน จะตั้งหรือขอให้พระภิกษุอื่น ซึ่งมีได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะทำหน้าที่แทนตนไม่ได้และตามมาตรา 4 พระอุปัชฌายะหมายความว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ในการบรรพชาอุปสมบท ฯลฯ แต่โจทก์กล่าวฟ้องว่าบวชโดยพระอุปัชฌายะที่นครจัมปาศักดิ์ ในเขตอินโดจีน ไม่ปรากฏว่าเป็นพระอุปัชฌายะที่ได้รับแต่งตั้งอันถูกต้องเป็นผู้ให้อุปสมบท เช่นนี้ จะถือว่า การบวชของโจทก์เป็นการถูกต้องตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้¹⁹

ในกรณีดังกล่าว ผู้เขียนเองมีความเห็นว่า แม้ว่าโจทก์จะบวชโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย ก็จริง แต่ว่าการอุปสมบทนั้นไม่ได้รับการอุปสมบทที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว จึงไม่มีกฎหมายรับรองในเรื่องของการอุปสมบทว่าให้มีสถานะของความเป็นพระภิกษุที่ถูกต้องตามหลักกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง เนื่องจากว่าพระอุปัชฌายะที่ทำการบรรพชาอุปสมบทให้ท่านนั้นไม่ได้รับการแต่งตั้งที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ตามมาตรา 13 ต่อนี้ไปก็จะได้กล่าวถึงการสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุอันเป็นการสิ้นสุดของสถานะของพระภิกษุ

2.3 การสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุ

ความเป็นไปของธรรมชาติ เมื่อมีเกิดก็ต้องมีดับ เมื่อมีพบก็ต้องมีจาก เมื่อมีเริ่มต้นก็ต้องมีสิ้นสุด การบรรพชาอุปสมบทก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีการเริ่มต้นของความเป็นพระภิกษุคือการบวชได้ ก็มีการสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุได้เหมือนกัน อันหมายถึงว่าสิทธิหน้าที่ต่างๆ ของความเป็นพระภิกษุตามกฎหมายนั้นก็สิ้นสุดลงไปด้วย ดังนั้น ในส่วนนี้ก็จะได้กล่าวถึงการสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระวินัย และการสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 สืบต่อไป

2.3.1 การสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระวินัย

การสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุตามข้อนี้ ก็มีหลายเหตุหลายปัจจัยที่จะทำให้พระภิกษุนั้นไม่ถือว่าเป็นพระภิกษุอันได้แก่

- 1) การสิ้นสุดสภาพของความเป็นพระภิกษุด้วยความสมัครใจ

¹⁹ เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิธ เขมจารีมหาเถร) กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ม.ป.ป. หน้า 61-62

โบราณว่า “พระเจ้าสัก ฝนจะตก ฟ้าจะร้อง แดงจะออก คนมีท้องจะคลอดลูก สิ่งเหล่านี้มันห้ามมิได้” เป็นคติที่สะท้อนสัญธรรมชาติของความเป็นจริง การลาสิกขาของพระภิกษุก็เช่นเดียวกันเป็นสิ่งที่ห้ามกันไม่ได้ เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายก็สามารถที่จะลาสิกขาได้ โดยพระวินัยก็เปิดโอกาสให้สำหรับพระภิกษุที่ไม่ยินดีในสมณภาวะลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์ได้

เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องมาดูว่า คำว่า ลาสิกขา มีความหมายว่าอย่างไร โดยพระธรรมกถึกสังคหี (ราชบัณฑิต) ก็ให้ความหมายของคำว่า “ลาสิกขา” ไว้ว่า หมายถึงการลาจากเพศสมณะของภิกษุ ใ้ชื่อว่า ลาสิก ก็มิ ที่เรียกว่าลาสิกขา เพราะภิกษุนั้นมีสิกขาหรือข้อที่พึงศึกษาอยู่ คือศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อต้องการจะบอกคืนหรือบอกลาข้อที่ศึกษานั้น โดยจะไม่ศึกษาต่อไปจึงเรียกว่า ลาสิกขา

การลาสิกขาของภิกษุเรียกว่า ลาสิกขา ไม่ใช่ ลาสิกขาบท

ลาสิกขาบท หมายถึงการลาจากสิกขาบทคือศีลที่สมาทาน เช่น แม่ชีหรือผู้ถือเพศนุ่งขาวห่มขาวไม่ปลงผม ประพฤติพรหมจรรย์โดยถือสมาทานสิกขาบท 8 ข้อไว้เป็นการชั่วคราว เมื่อออกจากการถือเพศนั้น โดยการบอกคืนสิกขาบท จึงเรียกว่า ลาสิกขาบท หรือลาศีล²⁰

การลาสิกขาของพระภิกษุนั้น จะต้องมืองค์ประกอบครบทั้ง 6 ซึ่งมีข้อความปรากฏในบุพพสิกขาบรรณอยู่ว่า

“พร้อมด้วยจิต และเขต และกาล และประโยชน์ และบุคคล และพร้อมด้วยวิชานนะ”

หมายความว่า พระภิกษุนั้น ...

- (1) ต้องอยากสึกจริงๆ ไม่ใช่ล้อเล่น หรือไม่ใช่แสดงตัวอย่าง
- (2) ต้องพูดเท่านั้น เขียนไม่ได้ ภาษาใบ้ ก็ใช้ไม่ได้
- (3) ใช้คำลาถูกต้องในเขตที่ท่านกำหนดไว้ ไม่ใช่บอกตอนนี้ข้าพเจ้าเลิกคบต้นไม้ ใบหญ้า อย่างนี้ไม่เรียกว่าสึก ต้องเป็นตอนนี้ข้าพเจ้าเลิกคบพระพุทธ เป็นต้น
- (4) คำสึกต้องเป็นวัดตามาวิภคิตี (ปัจจุบันกาล) ไม่ใช่คำคาดเดา ไม่ใช่กล่าวเลื่อนลอย (จึงควรลาด้วยภาษาบาลี)

(5) ต้องบอกกับภิกษุเท่านั้น และต้องเข้าใจเนื้อความด้วย จะไปบอกกับชาวมุชอที่ไม่รู้ภาษาไทยว่า ตอนนี้ฉันลาพระพุทธนะ เป็นต้น ก็ไม่ได้ กับต้นไม้ก็ไม่ได้เหมือนกัน

(6) คนที่รับฟังเขาต้องเข้าใจความหมาย และต้องเข้าใจในขณะนั้นด้วย²¹

²⁰ ธรรมกถึกสังคหี พระ พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เพียงเขียน 2548 หน้า 837

2) การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุเพราะอาบัติปาราชิก

การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามข้อนี้ เป็นการสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุชั้นร้ายแรง ที่เรียกว่า ปาราชิก อันยังบุคคลผู้อุปสมบทอยู่ให้พ่ายแพ้โดยปาราชิกนี้จัดเป็นครุกาบัติมีโทษร้ายแรงที่สุด เทียบเท่ากับโทษประหารชีวิต พระภิกษุล่วงละเมิดเข้าแล้วต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที แม้ว่าจะปกปิดอาบัติไว้ นุ่งห่มผ้ากาสาวาสตราก็ไม่ถือว่าเป็นพระภิกษุ และเมื่อสึกออกไปแล้วจะกลับมาบวชเป็นภิกษุอีกก็ไม่ได้ แม้ปกปิดก็ไม่เป็นภิกษุ ท่านเรียกว่าปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ หากสังวาสมิได้ คือไม่มีสิทธิของความเป็นพระภิกษุในการเข้าร่วมอุโบสถ ปวารณาและทำสังฆกรรมเหมือนกับภิกษุรูปอื่น²² เปรียบเหมือนตลาขอดค้วน หรือคนหัวขาด มิฉะนั้นก็ข้าวคั่วเสียแล้ว ตามพระวินัยบัญญัติแล้วก็จำแนกอบัติปาราชิกไว้ 4 ประการ คือเมณูปาราชิก คือการเสพเมณู 1 อทินนาทานปาราชิก คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ไว้ราคา 5 มาสกขึ้นไป 1 มนุสสวิคคหปาราชิก คือการแก่งฆ่ามนุษย์ให้ตาย 1 อุตตริมนุสสธรรมปาราชิก คือการอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน 1

อาบัติปาราชิก 4 นี้ ภิกษุต้องแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ชื่อว่าเป็นบุคคลพ่ายแพ้แก่พระพุทธศาสนา ไม่ได้อยู่ร่วมกิจกรรมกับด้วยภิกษุต่อไปได้อีกแล้ว ถึงจะปฏิญญาตนและอุปสมบทใหม่ ก็ไม่เป็นภิกษุอีกแล้ว²³ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า หากเป็นกรณีขาดจากการเป็นพระภิกษุเมื่อต้องอาบัติปาราชิกนั้นอันเป็นไปเพราะภิกษุรูปนั้นได้กระทำความผิดขึ้นเอง จึงไม่จำเป็นต้องสมัครใจหรือบอกลาสิกขา ก็ถือว่าขาดจากความเป็นสมณะแล้ว เปรียบเสมือนเป็นการตายจากการเป็นพระ ถึงไม่ลาออกก็ขาดคุณสมบัติ²⁴ เมื่อได้กล่าวถึงการสละสมณเพศตามพระวินัยแล้ว ต่อนี้ไปก็จะได้กล่าวถึงการสิ้นสภาพของการเป็นพระภิกษุตามกฎหมายต่อไป

2.3.2 การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

²¹ <http://www.dhammadhome.com/front/webboard/show.php?id=16095&PHPSESSID=28016e9a61f0083d3e8b26c840c20db2>

²² คณะจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง 2546 หน้า 424

²³ สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒโน) พระปาฏิโมกข์แปล กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2536 หน้า 45

²⁴ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ มุมมองใหม่ในกฎหมายอาญา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน 2552 หน้า 181

ส่วนการสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ซึ่งแยกออกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. การสละสมณเพศตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม

การสละสมณเพศตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมตามมาตรา 26 “พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น” และตามมาตรา 27 “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม

(3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

เนื่องจากการละเมิดพระธรรมวินัยถึงกับต้องรับนิคหกรรมให้สึกนั้น จะต้องเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมาก จึงจำเป็นต้องกำหนดให้สึกโดยเร็วที่สุด นับตั้งแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัย หากผู้นั้นไม่ยอมสึก หรือไม่สึกภายในกำหนดนั้น จะต้องรับโทษ เนื่องจากว่าการไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัย แม้จะเป็นนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก หรือเพียงทำคืนอาบัติก็ไม่ยอมทำเช่นนี้ แสดงว่าเป็นผู้ต่อต้าน ขาดความเคารพในพระธรรมวินัย และเป็นการขัดขวางอำนาจในการปกครอง

ส่วนการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น หมายถึงล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอย่างอื่นนอกจากปาราชิก คงจะเป็นประเภทที่จะต้องถูกปรับอาบัติเข้าลักษณะโลกวัชระ ซึ่งทำลายศรัทธาประชาชนอย่างยิ่ง และเป็นการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม แสดงถึงว่าไม่สำวร เป็นอสังขี ไม่มียางอาย ไม่สำนึกผิด ไม่มีทางกลับตัวเป็นภิกษุที่ดีได้

สำหรับการไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่งนั้น ก็เข้าลักษณะอย่างคฤหัสถ์ประพฤติตนเป็นคนจรจัด ทั้งหมดนี้เห็นได้ว่าเป็นเรื่องอาจนำความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนาได้ ฉะนั้น จึงบัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศคือสึกเสียได้

2. การสละสมณเพศเพราะเป็นบุคคลล้มละลาย

การสละสมณเพศเพราะเป็นบุคคลล้มละลายตามมาตรา 28 “พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด”

บุคคลล้มละลายหมายถึงบุคคลผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัวหรือมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน ถูกเจ้าหนี้ที่ฟ้องให้ศาลสั่งให้เป็นผู้ล้มละลาย ตาม พ.ร.บ. ล้มละลาย พ.ศ. 2483 หมวดสิทธิหน้าที่ในการจัดการทรัพย์สินของตน แต่ให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เข้าจัดการทรัพย์สินและหนี้สินแทน เมื่อถูกพิพากษาให้ล้มละลาย บุคคลนั้นก็กลายเป็นบุคคลไร้ความสามารถในการจัดการทรัพย์สินย่อมเสียเครดิต ความเชื่อถือในวงการธุรกิจ ทั้งทำให้เป็นคนขาดคุณสมบัติที่จะเป็นข้าราชการ ผู้ล้มละลายเป็นคฤหัสถ์ยังหมดคุณสมบัติเปลี่ยนแปลงไปถึงเพียงนี้ ฉะนั้น ภิกษุผู้ถูกพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลาย จึงไม่ควรอยู่ในสมณเพศต่อไป กฎหมายจึงบังคับให้สึก

การตกเป็นบุคคลล้มละลายนี้ มิได้เป็นความผิดต่อพระธรรมวินัยอาบัติปาราชิกอันทำให้ผู้ต้องล้มละลายพ้นจากความเป็นพระภิกษุแต่อย่างใด แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนไว้ เพราะในทางกฎหมายนั้นไม่มีบทมาตราใดที่บัญญัติห้ามพระภิกษุทำนิติกรรม แต่ว่าภายหลังนั้นอาจถูกฟ้องเป็นคดีล้มละลายและศาลได้พิพากษาให้เป็นผู้ล้มละลายก็จะทำให้ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์เลื่อมเสียหรือจะทำให้ศาสนาเป็นที่อาศัยของผู้ที่เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว กฎหมายจึงบัญญัติป้องกันบุคคลอื่นไม่พึงปรารถนามิให้อยู่ในพระธรรมวินัยนี้ และก็เนื่องจากกระบวนการในการบังคับคดีล้มละลาย ซึ่งจะต้องนำชื่อบุคคลล้มละลายประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในกรณีเช่นนี้ หากจะนำไปประกาศในนามของพระภิกษุ ก็จะไม่เหมาะสมแก่ภาวะ จึงควรให้สึกเสียก่อนแล้วนำชื่อไปประกาศในนามของคฤหัสถ์ จะเหมาะสมและถูกต้องกับกรณีมากกว่า การที่ศาลได้พิพากษาให้พระภิกษุเป็นบุคคลล้มละลายแล้ว และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า “พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด” ตามมาตรานี้ผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะให้พระภิกษุที่ถูกพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นบุคคลล้มละลายต้องสึกจากสมณเพศเนื่องจากถ้าปล่อยให้อยู่ต่อไปแล้วก็จะเป็นการลำบากสำหรับเจ้าหน้าที่ที่จะดำเนินการทางด้านทรัพย์สิน และเป็นการป้องกันภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ไม่ให้เลื่อมเสียในทางด้านต่างๆ อันจะเป็นผลกระทบต่อความศรัทธาในพระศาสนาด้วย

3. การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญา

การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญาตามมาตรา 29 “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม

หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

มาตรานี้ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ให้พระภิกษุสละสมณเพศในกรณีถูกจับ โดยถูกกล่าวหาว่า กระทำผิดทางอาญา เพื่อสะดวกในการดำเนินคดี โดยจะต้องเข้าเงื่อนไขดังต่อไปนี้คือ

1. พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับตัวไว้ควบคุม

2. พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม

3. พระภิกษุรูปนั้น ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว พระภิกษุนั้นจะต้องสึก เพราะจำต้องควบคุมไว้ในที่คุมขังเช่นเดียวกับผู้ต้องหาทั่วไป โดยผู้มีอำนาจในการดำเนินการได้แก่ พนักงานสอบสวน ซึ่งหมายถึง นายตำรวจตั้งแต่ยศร้อยตำรวจตรีขึ้นไป และพนักงานฝ่ายปกครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ปัจจุบัน ตำรวจฝ่ายเดียวเป็นผู้มีอำนาจสอบสวน

เมื่อภิกษุถูกจับในข้อหาว่า กระทำผิดอาญา คดียังอยู่ที่พนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนเห็นไม่สมควรปล่อยชั่วคราว ทั้งเจ้าอาวาสไม่ยอมรับตัวไปควบคุม ก็จัดการให้สึกได้ แม้พนักงานสอบสวนเห็นไม่สมควรปล่อยตัวชั่วคราว แต่เจ้าอาวาสยอมรับตัวไปควบคุมก็ยังไม่ต้องให้สึก เมื่อคดีถึงอัยการ อัยการเห็นไม่สมควรปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสไม่ยอมรับตัวไปควบคุม ก็จัดการให้สึกได้ เจ้าอาวาสยอมรับตัวไปควบคุมก็ยังไม่ต้องให้สึกเช่นเดียวกัน คดีที่ไม่ยอมปล่อยชั่วคราวหรือให้ประกันส่วนมากเป็นคดีอุกฉกรรจ์ และคดีที่ผู้ต้องหาไม่มีอิทธิพล ปล่อยไปอาจให้เสียรูปคดี

ถ้าพนักงานสอบสวนและอัยการเห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว ระหว่างสอบสวนและก่อนฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ก็ปล่อยชั่วคราวได้ ภิกษุนั้นยังไม่ต้องสึก เจ้าอาวาสก็ไม่ต้องรับตัวไปควบคุม

เหตุที่ต้องให้สึกเมื่อไม่ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสไม่ยอมรับตัวไปควบคุม เพราะจะต้องคุมขังภิกษุนั้นไว้ ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะเอาเข้าห้องขังทั้งผ้าเหลือง จะเป็นที่เสื่อมเสียแก่พระศาสนาและคณะสงฆ์ จึงต้องจัดการให้สึกเสียก่อน

พนักงานสอบสวนเห็นสมควรไม่ปล่อยชั่วคราว หรือไม่ควรให้ประกัน และไม่ควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมนั้น อาจเห็นว่า เจ้าอาวาสไม่สามารถควบคุมได้ หรือมีเหตุอื่นๆ เกี่ยวกับคดีนั้น ก็ต้องจัดการให้สึก

พนักงานสอบสวนเห็นไม่สมควรปล่อยชั่วคราว หรือไม่ควรให้ประกัน เจ้าอาวาสก็ช่วยไม่ได้ เพราะไม่ได้พำนักอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งโดยเฉพาะ ก็ต้องจัดการให้สึก ถ้าพนักงานสอบสวนเห็นควรปล่อยชั่วคราวหรือให้ประกัน ก็ประกันตัวไปได้โดยไม่ต้องสึก ส่วนขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาก็จะได้กล่าวในบทต่อไป

4. การสละสมณเพศเพราะต้องจำคุก กักขัง หรือขัง

การสละสมณเพศเพราะต้องจำคุก กักขัง หรือขังตามมาตรา 30 “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติกรให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

เมื่อภิกษุผู้เป็นจำเลยถูกศาลพิพากษาว่า มีความผิดอาญา ลงโทษถึงจำคุก ก็ได้ออกหมายขังไว้ในเรือนจำจนครบกำหนดจำนวนโทษ เช่น 1 ปี 5 ปี 10 ปี ครบกำหนดให้เจ้าพนักงานปล่อยตัวไป ก่อนเอาเข้าห้องขังตามหมายศาล เจ้าพนักงานเรือนจำหรือพัศดี ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามคำพิพากษาจัดการให้สึกเสียก่อน หมายความว่าในชั้นสอบสวน ชั้นอัยการได้ประกันตัวตลอดมา หรือไม่ก็เจ้าอาวาสรับมอบตัวไปควบคุมจนคดีมาถึงศาลและศาลให้ประกันหรือมอบตัวให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมระหว่างพิจารณา เมื่อถูกพิพากษาถึงจำคุกก็ต้องให้สึก มิฉะนั้นจะเป็นการเสื่อมเสีย แต่ถ้าถูกพิพากษาเพียงปรับชำระค่าปรับก็ไม่ต้องให้สึก ถ้าพิพากษายกฟ้อง ก็ถือว่าบริสุทธิ์ในทางกฎหมาย โทษถึงประหารชีวิตกฎหมายไม่ได้กล่าวไว้ว่าต้องให้สึก แต่คงไม่ประสงค์ให้ประหารทั้งที่ยังครองผ้าเหลือง เพราะจะเป็นผลเสียยิ่งกว่าจำคุก ในทางปฏิบัติก็ต้องจัดการให้สึกก่อนลงโทษเช่นกัน

ผู้ถูกลงโทษกักขังหรือถูกตั้งขัง ในทางปฏิบัติใช้สถานีดำรวจ หรือโรงพัก เป็นสถานที่กักขัง ต่างกับโทษจำคุก โทษจำคุกต้องขังไว้ในเรือนจำ ขังที่อื่นไม่ได้ ก่อนจะเอาเข้าห้องขังเพื่อกักขังตามหมายศาล เจ้าหน้าที่ต้องจัดการให้สึกเสียก่อน ไม่จัดการให้สึกเอาเข้าห้องขังทั้งเป็นพระ มีความผิดฐานไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย

ขัง หมายถึง ขังระหว่างพิจารณา เมื่อศาลรับประทับฟ้องก็จะหมายขังจำเลยไว้ เว้นแต่ศาลจะปล่อยตัวชั่วคราวหรือให้ประกัน และมอบตัวให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม ถ้าศาลไม่อนุญาตให้ประกัน หรือรับตัวไปควบคุม จำเลยจะถูกขัง ต้องจัดการให้สึกเสียก่อน²⁵

²⁵ ปลื้ม โชติธรรมชุกร คำอธิบายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์
ประจวบรังษี หน้า 204 - 208

ตามที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพระภิกษุนี้มีสถานะทางกฎหมายเหมือนบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปและหลังจากที่ได้อุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัยโดยเมื่อดำรงอยู่ในภิกษุภาวะแล้วก็จะมีสถานะทางกฎหมายที่ซ้อนเข้ามาถึงสองสถานะคือ สถานะทางกฎหมายสำหรับบุคคลธรรมดาที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติตามก็ยังมีอยู่ และยังมีสถานะทางกฎหมายสำหรับพระภิกษุเพิ่มเติมเข้ามาอีกด้วย ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า บุคคลเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติไว้สำหรับบุคคลทั่วไปด้วย และก็ยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติไว้สำหรับพระภิกษุอีกด้วย โดยที่สถานะอันเป็นสิทธิทางกฎหมายสำหรับบุคคลทั่วไปก็ยังอยู่ไม่ได้สูญหายไปไหน เมื่อพิจารณาแล้วก็ได้ปรากฏว่าพระภิกษุนี้มีสถานะทางกฎหมายถึงสองสถานะด้วยกันเปรียบประดุจวงกลมที่ซ้อนกันอยู่ถึงสองวงกลม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องแยกสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายให้มีความชัดเจนอันจะเป็นประโยชน์และสะดวกในการดำเนินการตามสถานะอันเป็นบ่อเกิดแห่งสิทธิทางกฎหมายดังกล่าวสำหรับพระภิกษุซึ่งเป็นบุคคลพิเศษแต่ก็ถือว่าเป็นประชากรผู้หนึ่งในสังคมไทยเหมือนกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากฎหมายที่บัญญัติบังคับใช้แก่พระภิกษุนั้นเป็นกฎหมายเฉพาะและกฎหมายทั่วไปด้วย ซึ่งโดยหลักแล้ว ถ้าไม่มีกฎหมายเฉพาะก็ให้ใช้หลักกฎหมายทั่วไปซึ่งก็ได้แก่กฎหมายที่ใช้แก่บุคคลธรรมดาโดยทั่วไปนั่นเองอันเป็นไปตามหลักที่ว่า “กฎหมายเฉพาะยกเว้นกฎหมายทั่วไป”

ลำดับต่อไปก็จะได้อธิบายถึงที่อยู่อันเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุก็เนื่องจากว่าพระภิกษุเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องมีสถานที่อยู่อาศัยเพื่อที่จะได้ทำหน้าที่ของความเป็นสมณะให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญาสืบไป

2.4 ที่อยู่และภูมิลำเนาของพระภิกษุ

ก่อนอื่นก็จะได้อธิบายถึงเรื่องอันเป็นมูลเหตุการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาเนื่องจากพุทธบริษัทไปกระทำพุทธบูชาซึ่งสังฆนิยสถาน 4 แห่ง น่าจะเป็นต้นเหตุให้เกิดสังฆาวาสอันเป็นที่อยู่ประจำซึ่งเรียกว่า “วัด” พวกพุทธสาวกที่รำลึกถึงพระพุทธเจ้าคงพากันไปยังสังฆนิยสถานแห่งใดแห่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าอนุญาตไว้ ณ สังฆนิยสถานทั้ง 4 แห่ง จึงเกิดเป็นตำบลที่สมาคมของพวกพุทธบริษัทไปประชุมกันไม่ขาด อาศัยเหตุนี้จึงมีผู้ศรัทธา ทำบุญด้วยการสร้างที่อาศัย ถวายพระสงฆ์ ฝ่ายภิกษุก็เห็นจะอยู่ประจำ ทำการบำรุงรักษาสังฆนิยสถานเพื่อการกุศล จึงสันนิษฐานว่า การที่พระสงฆ์อยู่ประจำบำรุงสังฆนิยสถาน จะเป็นมูลเหตุให้เกิดวัด แท้จริงในครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ก็มีสำนักสงฆ์เรียกว่า อาราม ดังเช่น เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ และเชตวันารามที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายที่เมืองสาวัตถีเป็นต้น แต่อารามครั้งพุทธกาล เป็นที่พระพุทธองค์และพระสงฆ์อาศัยชั่วเวลาเสด็จพำนักอยู่ในเมืองนั้นๆ เวลาเสด็จเที่ยวจาริก อารามก็ทิ้งว่างเปล่าหาไม่มีพระสงฆ์อยู่ไม่ แต่สังฆาวาสที่เกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล มีเจดีย์วัตถุที่สักการบูชา

แทนองค์พระพุทธรูปประจำอยู่ และมีคนพากันไปบูชากันเนื่องนิศย์ จึงต้องมีผู้อยู่ประจำ บำรุงรักษา จึงเกิดเป็นวัดขึ้น²⁶ ที่ได้กล่าวมานั้นเป็นที่อยู่คือวัดที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาล และสืบทอดกันมาตามระยะเวลา

ส่วนในปัจจุบัน วัด หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนา โดยในประเทศไทยแม้ว่าจะมีการนับถือลัทธินิกายแตกต่างกันไปเป็นลัทธิหินยาน (เถรวาท) บ้าง ลัทธิมหายานบ้าง แต่ก็เรียกศาสนสถานลักษณะเดียวกันว่า “วัด” ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นลัทธิใดนิกายใด²⁷ โดยในศาสนาอื่นในประเทศไทย เช่น ศาสนาคริสต์ก็มีได้ใช้คำว่า “วัด” ดังเช่นวัดในพระพุทธศาสนา แต่ได้เรียกตามนิกายของศาสนานั้นๆ เช่น นิกายโปรเตสแตนต์ ใช้คำว่า “วัดโปรเตสแตนต์” ส่วนนิกายโรมันคาทอลิกนั้นใช้คำว่า “วัดบาทหลวงโรมันคาทอลิก” หากได้ใช้เพียงคำว่า “วัด” ดังเช่นใช้กับวัดในพระพุทธศาสนาไม่ หรือวัดทางศาสนาอิสลามก็เรียกว่า “มัสยิด” มิใช่วัด ดังนั้นคำว่า “วัด” หมายความว่าวัดในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ว่านจะเป็นวัดที่สร้างตามนิกายใด

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้แบ่งประเภทของวัดไว้ว่ามีกี่ประเภท แต่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้แบ่งประเภทของวัดออกเป็น 2 ประเภทในมาตรา 31 คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตามกฎหมาย ร.ศ. 121 เรียกว่า อาราม แบ่งเป็นอารามหลวง อารามราษฎร์ อารามนี้เลื่อนฐานะจากสำนักสงฆ์ที่ได้พระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดสมบูรณ์ตามกฎหมายและพระธรรมวินัย สามารถใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกอย่าง เทียบกับบุคคลธรรมดาที่บรรลุนิติภาวะย่อมสามารถใช้สิทธิหน้าที่ของตนได้ทุกประการ

สำนักสงฆ์ คือ วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่เป็นนิติบุคคลเช่นเดียวกันกับวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว แต่ยังไม่อาจใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมได้ตามพระธรรมวินัย และสำนักสงฆ์ต้องมีพระภิกษุจำพรรษาตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปยอมถือว่าเป็นวัด

วัดตามมาตรา 31 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ โดยวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์นี้เท่านั้นที่จะมีสิทธิได้รับทรัพย์สินสมบัติ

²⁶ ไม่ปรากฏผู้แต่ง *อารามครั้งพุทธกาล* อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางนฤมล จันทเพ็ชร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร โอเดียนการพิมพ์ 2512 หน้า 6

²⁷ สุทนต์ มณีสวัสดิ์ “สถานะทางกฎหมายของวัดไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531 หน้า 7

ของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุมรณภาพ และวัดที่จะได้รับ ทรัพย์สินของพระภิกษุนั้น นอกจากต้องเป็นวัดตามมาตรา 31²⁸ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แล้วยังจะต้องเป็นวัดที่เป็น ภูมิลำเนาของพระภิกษุในขณะที่พระภิกษุถึงแก่มรณภาพด้วย

วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ คือ วัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดหรือประจำอยู่หรือวัด ที่เป็นสำนักถาวรมีการแจ้งย้ายเข้า หรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนวัดตามระเบียบของคณะสงฆ์ เรื่องวัดที่ เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น มีคำพิพากษาฎีกาที่ 564/2536 ตัดสินไว้คือ หนังสือสุทธิสำหรับ พระภิกษุ ใบมรณภาพ ใบแต่งตั้งเป็นพระครู คำขอรับมรดกของมารดาและบัญชีเงินฝากต่างระบุว่า ผู้ตายอยู่วัดผู้ร้อง แสดงว่าผู้ตายถือเอาวัดผู้ร้องเป็นสถานที่อยู่เป็นสำคัญ วัดผู้ร้องจึงเป็นภูมิลำเนา ของผู้ตาย ทรัพย์สินที่ผู้ตายได้มาในระหว่างเวลาอยู่ในสมณเพศ จึงตกเป็นสมบัติของวัดผู้ร้องที่เป็น ภูมิลำเนาของผู้ตาย ซึ่งตามคำพิพากษาฎีกานี้ หนังสือสุทธิสำหรับพระภิกษุก็ถือว่าเป็นหลักฐาน แสดงถึงภูมิลำเนาของพระภิกษุได้ ฉะนั้น ตามฎีกานี้จึงเห็นได้ว่า วัดอันเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ นั้นมีความสำคัญอย่างมากในการพิจารณาถึงการตัดสินของศาล

ดังนั้น การที่ถือว่าวัดเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้นจึงมีความสำคัญก็เพราะถ้า พระภิกษุไม่มีภูมิลำเนาหรือสังกัดก็ถือว่าสละสมณเพศตามมาตรา 27 (3)²⁹ ของพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ดังนั้นพระภิกษุ ทุกรูปต้องมีสังกัดหรือมีภูมิลำเนาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง เพราะถ้าพระภิกษุไม่มีสังกัดหรือมีวัดอันเป็น ที่อยู่เป็นหลักแหล่ง (ภูมิลำเนา) พระภิกษุรูปนั้นก็ต้องสละสมณเพศตามมาตรา 27 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2)

²⁸ มาตรา 31 “วัดมีสองอย่าง

(1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป”

²⁹ มาตรา 27 “เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรม ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิม

(3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัย นั้น”

พ.ศ. 2535 ตามปกติพระภิกษุสังกัดอยู่ในวัดใดวัดนั้นก็เป็นภูมิลำเนา ในเบื้องต้นก็น่าจะถือว่าพระภิกษุบวชวัดไหนก็น่าจะสังกัดอยู่ในวัดนั้นอันถือว่าเป็นภูมิลำเนา แต่พระภิกษุก็อาจแสดงเจตนาย้ายสังกัดได้ เช่น บวชอยู่วัดหนึ่งแล้วไปอยู่ประจำที่อีกวัดหนึ่ง ถือว่าวัดที่พระภิกษุไปอยู่ประจำเป็นภูมิลำเนาได้และถ้าพระภิกษุไปชุดงค์รอนแรมไปตามที่ต่างๆ ไม่ได้อยู่ประจำที่วัดใดวัดหนึ่งจนกระทั่งมรณภาพ จะถือว่าพระภิกษุไม่มีวัดเป็นภูมิลำเนาได้หรือไม่หรือจะถือว่าวัดที่พระภิกษุบวชเป็นภูมิลำเนา ถ้าหากถือว่าพระภิกษุไม่มีวัดเป็นภูมิลำเนาได้ เมื่อถึงแก่มรณภาพทรัพย์สินของพระภิกษุทั้งหมดก็จะเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท ไม่มีทางที่จะตกเป็นสมบัติของวัด ในประเด็นนี้ อาจารย์เพ็ริบ หุตางกูร ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ในกรณีที่พระภิกษุไม่มีวัดเป็นภูมิลำเนา เช่นหลังจากอุปสมบทแล้วก็ละทิ้งวัด ชุดงค์รอนแรมไปอยู่ตามป่าตามเขาแล้วถึงแก่มรณภาพทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นก็ไม่ตกเป็นสมบัติของวัดใด แต่จะตกเป็นของทายาทของพระภิกษุนั้นหรือถ้าไม่มีทายาทก็ตกเป็นของแผ่นดิน³⁰ แต่ในส่วนความเห็นของผู้เขียนเองแล้วเห็นว่า ในกรณีที่ไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าพระภิกษุมีวัดใดเป็นภูมิลำเนา ก็ควรที่จะให้วัดที่พระภิกษุนั้นอุปสมบทเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุรูปนั้น เนื่องจากว่าพระภิกษุที่บวชมาแล้วจำต้องมิวัดอันเป็นที่อยู่เพราะถ้าพระภิกษุไม่มีภูมิลำเนาหรือสังกัดก็ถือว่าสละสมณเพศตามมาตรา 27 (3) ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

ในเรื่องนี้ไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นพิเศษโดยเฉพาะถึงภูมิลำเนาของพระภิกษุ จะมีก็แต่ในมาตรา 27 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามมาตรา 27 แสดงว่าพระภิกษุที่ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งก็อาจมิได้แต่มหาเถรสมาคมจะมีคำสั่งให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศเสียได้ตามมาตราดังกล่าว นอกจากไม่สังกัดอยู่ในวัดใดแล้ว จะต้องไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งด้วย คำว่าที่อยู่เป็นหลักแหล่งนี้คงไม่ได้หมายถึงวัด แต่หมายถึงภูมิลำเนาของบุคคลตามธรรมดาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตามมาตรา 37³¹ ดังนั้นถ้าพระภิกษุมีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง แม้ไม่ใช้วัดก็ไม่เข้าเกณฑ์ตามมาตราดังกล่าวที่จะต้องสละสมณเพศและยังคงเป็นพระภิกษุอยู่ได้ เมื่อถึงแก่มรณภาพ ทรัพย์สินก็ย่อมเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาททั้งสิ้น เพราะไม่มีวัดเป็นภูมิลำเนา

พระภิกษุจะมีภูมิลำเนาอยู่ ณ วัดใด โดยปกติได้แก่วัดที่พระภิกษุบวชและจำพรรษาอยู่เป็นประจำ หากได้หมายความว่าพระภิกษุมรณภาพที่วัดไหนก็ถือว่าวัดนั้นเป็นภูมิลำเนาไม่ แต่ก็

³⁰ เพ็ริบ หุตางกูร คำบรรยายกฎหมายลักษณะมรดก ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2520 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2521 หน้า 75

³¹ มาตรา 37 “ภูมิลำเนาของบุคคลธรรมดา ได้แก่ถิ่นอันบุคคลนั้นมีสถานที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”

อาจมีได้ที่พระภิกษุบวชที่วัดหนึ่งแล้วได้ย้ายสังกัดไปอยู่ประจำอีกวัดหนึ่ง คำนี้นิยมถือวัดหลังเป็นภูมิลำเนา แต่ถ้าพระภิกษุไปที่วัดอื่นเพียงชั่วคราวชั่วคราว โดยมีได้ตั้งใจย้ายสังกัดไปอยู่ประจำแม้จะไปถึงแก่มรณภาพลงที่วัดนั้น ก็ต้องถือว่าวัดเดิมเป็นภูมิลำเนา ในกรณีนี้ ผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่า การที่จะถือว่าวัดใดเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้นก็ต้องดูในหนังสือสุทธิอันเป็นบัตรประจำตัวพระภิกษุว่ามีสังกัดอยู่วัดใด ถ้ามีสังกัดอยู่วัดใดก็ถือว่าวัดนั้นเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น ดังนั้น วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ จึงหมายถึงวัดที่พระภิกษุสังกัดอยู่ก่อนมรณภาพ สำหรับพระภิกษุรูปใดที่ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งพระภิกษุรูปนั้นต้องสละสมณเพศตามกฎหมาย คำนี้นั้น³² “วัด” จึงต้องเป็นไปตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 คือวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา กับสำนักสงฆ์โดยมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ส่วนภูมิลำเนาของพระภิกษุก็คือวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ถ้าพระภิกษุรุกคืบไปในที่ต่างๆ แล้วมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นสมบัติของวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัด³³ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าวัดอันเป็นที่อยู่ของพระภิกษุนั้นมีความสำคัญต่อสถานะของความเป็นพระภิกษุทั้งในทางด้านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 อันเกี่ยวเนื่องกับกฎหมายอาญาและการให้สละสมณเพศ

2.5 พระภิกษุกับพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์นั้น ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองคือพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย ทรงบริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระภิกษุสงฆ์ โดยที่พระพุทธองค์เป็นธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมด้วยพระมหาโมคคัลลานะและพระมหาเถระทั้งหลาย ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันร่วมทำกิจทั้งปวงเป็นสังฆกรรม ผู้เข้าร่วมประชุมพึงเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัย และจะต้องมีมติเอกฉันท์เป็นสำคัญ

พระวินัยคือ สีล 227 ข้อ อันเป็นแบบแผนให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นได้ถือปฏิบัติ ทำให้พระสงฆ์มีระเบียบเรียบร้อยน่าเคารพน่าสักการบูชา

³² วรวิฑูลี เทพทอง “พระภิกษุกับมรดก” วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 11,2 (ธันวาคม 2542) หน้า 115

³³ อัมพร ฌ ตะกั่วทุ่ง คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2550 หน้า 82

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้าทรงแบ่งไว้เป็น 2 ส่วน เรียกว่าธรรม ส่วนหนึ่ง และวินัยส่วนหนึ่ง

ธรรม คือหลักคำสอนว่าด้วยความจริงของสิ่งทั้งหลาย พร้อมทั้งข้อประพฤติปฏิบัติที่ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำตรัสแสดงไว้โดยสอดคล้องกับความจริงนั้น

ส่วนวินัย คือประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการเป็นอยู่ หรือ กฎระเบียบต่างๆ ของสงฆ์ ที่จะดำรงไว้ซึ่งภาวะอันเกื้อหนุนให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติปฏิบัติตาม ธรรมนั้นอย่างได้ผลดี และรักษาพระศาสนาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกพระพุทธศาสนา ด้วยคำสั้นๆ ว่า ธรรมวินัย

ธรรมวินัย หรือหลักคำสอนที่ได้สั่งคายนานี้เป็นแก่นหลักพระพุทธศาสนา เพราะได้ บอกแล้วว่า พระพุทธศาสนา ก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การนับถือพระพุทธศาสนา ก็คือการ นับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติไปตามคำสั่งสอนนั้น

การปฏิบัติอย่างนี้ก็เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าเองได้ตรัสไว้ คือเมื่อพระพุทธเจ้าจะ ปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสไว้เองว่า พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุสาวกองค์ใดให้เป็นศาสดา แทนพระองค์ แต่พระองค์ตรัสไว้เป็นภาษาบาลีว่า

โย โว อานนท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺโศโต โส โว มมจฺเจน สตุถา
แปลว่า คุณอรานนท ธรรมแลวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้ว แก่เธอ
ทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงลับไป

หมายความว่าพระพุทธเจ้าตรัสให้พระธรรมวินัย คือคำสั่งสอนของพระองค์นี้ เป็น
ศาสดาแทนพระองค์

ความเป็นจริงแล้ว พระภิกษุสงฆ์แม้จะเป็นบุคคลในสถานะพิเศษก็เป็นบุคคลในสังคม นอกจากมีพระวินัยบังคับการประพฤติปฏิบัติแล้วยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองด้วย จะถือ สิทธินอกเหนือจากการที่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่ได้ แต่ความผิดบางอย่างเป็นความผิดทั้งทางด้าน ความผิดทางพระวินัยและความผิดทางอาญาจะมีหลักในการปฏิบัติอย่างไร ต่อไปก็จะได้กล่าวถึง ความผิดทางด้านพระวินัยและความผิดทางด้านอาญา

ความผิดทางด้านพระวินัยอันหมายถึงโทษที่เกิดเพราะความละเมิดที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่าอาบัติ³⁴ อันได้แก่ความผิด มี 7 อย่างคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ทุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนิยะ

³⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส นวโกวาท มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์
ครั้งที่ 78 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2538 หน้า 1

ทุกกฎ และทุกภาสิต อันเป็นกฎระเบียบ ข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อใช้ปกครอง หมู่สงฆ์สาวกให้มีความประพฤติดีงาม มีแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบด้วย

1. พุทธบัญญัติ หมายถึง ข้อบังคับห้ามไม่ให้ทำ และทรงวางโทษไว้แก่ผู้ฝ่าฝืน โดยปรับอบัติหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิด เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดแก่บุคคล หมู่คณะ และพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ

2. อภิสมจาร หมายถึง ข้อที่ทรงอนุญาตให้ทำเป็นขนบธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้ภิกษุมีความประพฤติดีงาม นำเลื่อมใส ควรแก่ภาวะของตน

ความผิดตามพระวินัยนั้น มีโทษ 2 อย่าง คือ

1. โลกวัชชะ คืออาบัติที่มีโทษทางโลก ดังนั้น เมื่อภิกษุกระทำการใดๆที่เป็นการต้องห้ามตามโลกวัชชะซึ่งถือว่าเป็นข้อห้ามสำคัญย่อมส่งผลให้ความเป็นภิกษุนั้นสิ้นสุดลง นอกจากนั้น การกระทำความผิดแล้วยังผิดกฎหมายบ้านเมืองด้วย เช่น ฆ่าคนตาย เป็นต้น

2. ปันณัตติวัชชะ คืออาบัติที่มีโทษทางพระบัญญัติอย่างเดียวกับภิกษุทำแล้วไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น ห้ามจีวรที่ไม่พินทุ³⁵ เก็บอดิเรกจีวร³⁶ ไว้เกิน 30 วัน เป็นต้น

นอกจากนั้น ความผิดแต่ละข้อก็มีโทษหนักเบาแตกต่างกันออกไป ได้แก่ ความผิดที่แก้ไขไม่ได้ ก็คืออาบัติปาราชิก เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้วก็ขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที เหมือนกับโทษการประหารชีวิต และความผิดที่พอแก้ไขได้ ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้ว ต้องอยู่ปริวาสกรรม³⁷ จึงจะหลุดพ้นจากความผิดนั้นได้ เหมือนกับการจำคุก กักขัง และอาบัติที่เหลือนอกจากนี้ เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะหรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงพ้นได้ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันในปัจจุบันก็คือการปลงอาบัตินั่นเอง

กระบวนการลงโทษทางพระวินัย แยกออกเป็น 2 อย่าง คือ³⁸

³⁵ การทำพินทุ คือ การทำจุดเป็นวงกลม อย่างใหญ่เท่าแวงตา นกยูง อย่างเล็กเท่าหลังตัวเรือด ที่มีมุมจีวรด้วยดี เขียวคราม โคลน หรือ ดำคล้ำ เพื่อทำจีวรให้เสียดสีหรือมีตำหนิตามวินัยบัญญัติ และเป็นเครื่องหมายช่วยให้ง่ายได้ด้วย

³⁶ จีวรเหลือเพื่อ ผ้าส่วนเกินหมายถึงผ้าที่เขาถวายภิกษุเพิ่มเข้ามานอกจากผ้าที่อธิษฐานเป็นไตรจีวร

³⁷ ปริวาส แปลว่า การอยู่ชดใช้ เป็นวิธีลงโทษภิกษุผู้ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติหนักรองจาก ปาราชิก

³⁸ อุดม สารเมธี (สารบรรณ) พระมหา “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2546 หน้า 45

1. กระบวนการลงโทษด้วยการปรับอาบัติ คือ ขั้นตอนการลงโทษแก่พระภิกษุในหมู่สงฆ์ที่ล่วงละเมิดพระวินัย ด้วยการปรับอาบัติ 7 อย่าง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจจยปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต โดยปาราชิกมีโทษหนักถึงให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ สังฆาทิเสส มีโทษอย่างกลาง ต้องอยู่ปริวาสประพฤติกุฎฐานวิธี³⁹ จึงจะออกจากอาบัติได้ ส่วนอาบัติที่เหลือ พระภิกษุจะต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะหรือบุคคลจึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้

2. กระบวนการลงโทษด้วยการลงนิคหกรรม คือ ขั้นตอนในการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขำราบ หรือลงโทษพระภิกษุที่ล่วงละเมิดพระวินัย นิคหกรรม ในปัจจุบัน มีกฎของคณะสงฆ์เพื่อการนี้เรียกว่า กฎนิคหกรรม แต่ใช้ในกรณีความผิดที่ร้ายแรง หรือครุกาบัติ และต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย

วิธีการลงนิคหกรรมตามกฎหมายอาศรัย พ.ศ. 2521 โดยอาศัยความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในมาตรา 24 “พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย”

มาตรา 25 “ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายอาศรัยกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายอาศรัย

ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย”

ขั้นตอนต่างๆ ในการลงนิคหกรรมตามกฎหมายอาศรัย พ.ศ. 2521 นั้น ให้เป็นไปตามอำนาจของผู้พิจารณาซึ่งเป็นผู้ปกครองสงฆ์โดยได้แบ่งหลักการและวิธีปฏิบัติในการลงนิคหกรรมออกเป็นหลายชั้น คือ ขั้นต้นให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแต่เพียงรูปเดียว ที่เรียกว่า ผู้พิจารณา ส่วนชั้นสูงขึ้นไปนั้น ให้เป็นไปตามอำนาจของพระภิกษุที่

³⁹ ระเบียบ หรือวิธีออกจากอาบัตินี้สังฆาทิเสส 4 อย่าง คือ

1. ปริวาส อยู่ชดใช้ให้ครบวันที่ปิดไว้
2. มานัต นับราตรี คือ 6 ราตรี
3. อัพภาน การเรียกเข้าหมู่
4. ปฏิกัสนา กิริยาชักเข้าหาอาบัติเดิม

ปกครองสงฆ์รวมจำนวน 3 รูป ที่เรียกว่า คณะผู้พิจารณา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ คณะผู้พิจารณาชั้นต้น คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา

เมื่อภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยหรือต้องอาบัติแล้ว ก็จะต้องยอมถูกปรับอาบัติ และต้องยอมรับปฏิบัติตามวิธีการในพระธรรมวินัยโดยสมัครใจ แต่ถ้าภิกษุนั้นขัดขืนไม่ยอมปฏิบัติตามวิธีการนั้นๆ ก็เป็นการยากที่จะปฏิบัติต่อพระภิกษุรูปนั้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องวางหลักปฏิบัติเพื่อช่วยให้วิธีการตามพระธรรมวินัยนั้นมีผลบังคับได้จริงๆ

ส่วนความผิดอาญากรณีนี้ได้แก่ ฆ่าคนตาย ทำร้ายร่างกาย ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา กระทำอนาจาร (กรณีไม่ยินยอม) เป็นต้น และความผิดอาญาอื่น เช่น เสพยา เสพติด มียาเสพติด เป็นต้น ความผิดที่เป็นทั้งความผิดอาญาและความผิดพระวินัยนี้ ฝ่ายบ้านเมืองก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย ในส่วนทางพระวินัยฝ่ายสงฆ์ก็จะดำเนินการตามพระธรรมวินัยและกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 แต่ว่ากระบวนการทั้งสองฝ่ายไม่สอดคล้องสัมพันธ์กัน หลักฐานทางคดีอาญา อาศัยหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย เช่น การสืบสวนจับกุม ตรวจสอบ ตรวจสอบพยานหลักฐาน การตรวจเลือด ซึ่งใช้เทคนิคทางด้านวิทยาศาสตร์ แต่ฝ่ายสงฆ์ไม่มีเครื่องมืออุปกรณ์ และบุคคลากรจึงทำให้การได้มาซึ่งพยานหลักฐานไม่ได้ข้อเท็จจริงเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะรอผลคดีทางอาญา เป็นเหตุให้สถานภาพของพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้รับการพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัย ทำให้เกิดการล่าช้า ชับซ้อน หากมิได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวสถานะพระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่แต่ต้องมาศาล ในสภาพพระภิกษุในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย จึงอาจทำให้พุทธศาสนิกชนมองดูแล้วไม่เหมาะสมกับเพศนักบวช ปัญหาดังกล่าวนี้ยังเป็นปัญหาสำหรับพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาลและราชทัณฑ์ ด้วยที่ไม่มีระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

3. แนวคิดในการกำหนดสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

สำหรับแนวคิดในสังคมไทยในการกำหนดสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายที่แตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไปอันเป็นกรอบแห่งสิทธิของพระภิกษุได้แก่

1. พระภิกษุผู้อยู่ในฐานะผู้ครองเพศพรหมจรรย์ หมายความว่ามิมีรูปแบบการเป็นอยู่เหนือกามและกิเลสต่างๆ เป็นผู้สละทุกสิ่งทุกอย่างในทางโลกแล้วอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา มีวินัยที่เป็นพระพุทธรูปบัญญัติเป็นกรอบควบคุมความประพฤติทั้งหมดอย่างละเอียดรอบครอบ มีความประพฤติทางกายวาจาและใจสำรวมสงบเย็น อีกทั้งแบบแผนการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์เป็นข้อปฏิบัติที่ยากสำหรับปุถุชนทั่วไปที่จะทำตามได้ครบถ้วน

2. การบวชมุ่งหมายสูงสุดเพื่อดับทุกข์ทั้งหลายที่มีอยู่ให้หมดสิ้นไป เพื่อบรรลุนิพพานที่สามารถเป็นจริงได้ในชีวิตนี้ แล้วนำไปสั่งสอนแนะนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เช่นกัน โดยอาศัยพระธรรมที่สามารถสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างเหมาะสมทุกระดับ การบวชเป็นการแสดงออกซึ่งความตั้งใจที่จะเป็นคนดีของสังคมแม้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งของการบวช หรืออาจตลอดชีวิต ผู้บวชย่อมได้รับการยกย่องนับถือจากสังคมไทยในฐานะเป็นผู้มีเกียรติที่สุดในสังคม เหนือกว่าการมีความมั่งคั่งหรืออำนาจใดๆ

3. พระภิกษุเป็นธรรมทายาทของพระพุทธศาสนา เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับพระธรรมมากที่สุด เป็นหนึ่งในชุมชนสงฆ์ที่ดำรงรักษาพระธรรมวินัยไว้ได้ และทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป พระภิกษุได้ชื่อว่าเป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่บังเกิดขึ้นในอดีตเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้วที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

4. พระภิกษุเป็นผู้ให้มากแต่รับน้อยเท่าที่จำเป็น โดยรับอาหารและปัจจัยที่จำเป็นจากชาวบ้านถวายเป็นทานและพระภิกษุตอบแทนชาวบ้านด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ตลอดสังคมและส่วนรวม

5. พระภิกษุคือพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นองค์ศาสดาคด้วย ดังมีพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราสักการะ เคารพ อาศัยธรรมที่เราได้ตรัสรู้นั้นเองอยู่ และเมื่อใดสงฆ์เติบโตใหญ่ขึ้นแล้ว เมื่อนั้นเราย่อมมีความเคารพแม้ในสงฆ์”

6. เนื่องจากคนไทยส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชนจึงต้องการให้พระภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์อยู่ในบวรพุทธศาสนาเท่าที่จะมากได้เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

7. พระภิกษุเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจริยธรรม พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าพระภิกษุเป็นผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมมากที่สุดในสังคม

8. พระภิกษุเป็นผู้เข้าร่วมในสงฆ์ เป็นสมาชิกแห่งชุมชนซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรงเป็นที่ชุมนุมของผู้มีคุณธรรม หรือประพฤติปฏิบัติความดีไว้ได้มากที่สุด จึงเป็นสังคมของคนส่วนใหญ่ที่มีคุณธรรมเป็นสัญลักษณ์สังคมไทยยกย่องพระภิกษุว่าเป็นผู้มีคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นผู้มีชีวิตที่อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยใจเมตตากรุณาและมีความบริสุทธิ์ใจ ความศรัทธาเลื่อมใสในพระภิกษุแสดงออกด้วยการกราบไหว้และให้การต้อนรับในทุกโอกาสและสถานที่ สิทธิพิเศษของพระภิกษุนี้อาจแลเห็นได้จากกรณีที่พระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติยังแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้พระภิกษุ รวมทั้งบิดามารดายังต้องกราบไหว้บุตรเพื่อแสดงออกซึ่งความเคารพในพระภิกษุ ไม่ว่าพระภิกษุผู้นั้นจะมีอายุพรรษานานน้อยเท่าใด หรือบรรลุนิพพานชั้นสูงหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้มิใช่การเคารพผู้บวชในฐานะเป็นผู้หนึ่งผู้ใด หากแต่เป็นการเคารพในความเป็นพระภิกษุเป็นส่วนรวม การถือเช่นนี้เป็นประเพณีไทยที่มีมาแต่โบราณกาลและ

ยังยึดมั่นกันอยู่ตลอดมาในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีพระภิกษุเป็นผู้นำในด้านจิตวิญญาณและนับเป็นบุคคลที่มีฐานะเป็นปวงชนียบุคคลในสังคมไทย⁴⁰

การที่สังคมไทยได้กำหนดสถานะของพระภิกษุตามแนวคิดดังที่ได้กล่าวมาเพื่อให้มีความสอดคล้องอันเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการการปกครองบ้านเมือง อันเป็นการยังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยการที่ต้องการให้พระพุทธศาสนานั้นดำรงอยู่ได้นานและบ้านเมืองเกิดความผาสุก ไม่ว่าจะทางกฎหมายจะมีแนวคิดในการกำหนดสถานะของพระภิกษุไว้อย่างไรก็ตาม แต่ที่พระภิกษุนั้นก็คือพลเมืองของรัฐผู้หนึ่งที่เข้าไปอยู่ในสังคมสงฆ์ด้วยการบวชตามพระธรรมวินัย ความเป็นพระภิกษุไม่ทำให้ผู้นั้นหลุดพ้นจากการที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง พระภิกษุจึงเป็นเพียงประชาชนของรัฐที่ต้องได้รับความเสมอภาคกันตามกฎหมาย เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม รัฐก็ได้บัญญัติกฎหมายพิเศษเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระภิกษุในทางกฎหมายให้แตกต่างจากประชาชนคนธรรมดาทั่วไป เพื่อที่จะแยกสถานะพิเศษของพระภิกษุออกจากบุคคลธรรมดาทั่วไปให้เหมาะสมกับที่ได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นผู้มีคุณงามความดีและเป็นปวงชนียบุคคลคือบุคคลผู้ที่ควรบูชาอันเป็นหลักปฏิบัติให้แตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป เพื่อเป็นการป้องกันพระภิกษุอลัชชี ซึ่งหมายถึงพระภิกษุที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย และเป็นการอภิบาลคุ้มครองพระภิกษุผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้ได้รับความปลอดภัย

⁴⁰ ปริศนา สมศักดิ์โยธิน (2544) “ความคิดเกี่ยวกับศาสนาตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษากรณีการกระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 31

บทที่ 3

การดำเนินคดีอาญาตามศาลยุติธรรมและตาม พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารและสิทธิทางกฎหมาย อาญาของพระภิกษุสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พระภิกษุนั้นถือว่าเป็นพลเมืองผู้หนึ่งของประเทศจึงต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายเช่นเดียวกันกับประชาชนโดยทั่วไป และในขณะที่เดียวกันกฎหมายนั้นเองก็เป็นตัวกำหนดสถานะของพระภิกษุไปในตัวด้วย จึงทำให้พระภิกษุมีสถานะตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป อันเป็นผลให้มีสิทธิพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป ดังนั้นพระภิกษุนั้นจึงต้องปฏิบัติตามที่ได้บัญญัติไว้อันเป็นไปตามระบบการปกครองที่ต้องการให้สังคมเกิดความสงบ เป็นจุดมุ่งหมายของการออกกฎหมายด้วยการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมไม่ให้ละเมิดสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น และกฎหมายนั้นก็ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้บังคับ ควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคม ให้ปฏิบัติตาม หากมีการฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดและได้รับโทษตามที่กำหนดไว้ ถ้าหากไม่มีการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมแล้วก็จะจะเป็นเหตุให้บุคคลนั้นกระทำในสิ่งที่เกินขอบเขต อีกทั้งกฎหมายนั้นก็เป็นการพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรืองไปในตัวด้วย

โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้กล่าวถึงกฎหมายไว้ว่า กฎหมายที่ดีที่สุดและการปกครองที่ดีที่สุด ต้องใช้อำนาจให้น้อยที่สุด ในระบบสังคมที่การปกครองเป็นจุดหมายในตัว คือการปกครองเพื่อให้สังคมเรียบร้อย ก็จะเป็นการปกครองด้วยอำนาจ หรือเน้นการใช้อำนาจ กฎหมายก็จะมุ่งเน้นบังคับและควบคุมโดยเน้นการกำจัดคนชั่ว ด้วยการลงโทษคนทำความผิด แต่ในระบบที่ถือคิดว่าการปกครองเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาเพื่อเป็นสภาพเอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเข้าสู่ชีวิตที่ดีงาม กฎหมายก็จะเน้นการสร้างคนดี เพราะเป็นเครื่องฝึกมนุษย์ให้ขึ้นไปสู่ชีวิตที่ดีงาม กฎหมายก็จะเป็เครื่องมือในการสร้างคนดี เพราะฉะนั้น จึงควรเน้นกฎหมายในการสร้างคนดีมากกว่าการกำจัดคนชั่ว

เป็นอันว่ากฎหมาย ถ้าเน้นอำนาจก็จะเป็นกฎหมายที่เด่นในด้านกำจัดคนชั่วโดยมีการห้ามและบังคับมาก แต่ถ้าเป็นกฎหมายที่เน้นการศึกษา ซึ่งมุ่งสร้างคนดี ก็จะมีลักษณะในทางจัดสรร โอกาสและการส่งเสริมมาก แต่ในความเป็นจริงซึ่งสังคมในขณะหนึ่งๆ มีคนที่อยู่ในระดับ

การพัฒนาที่แตกต่างกันหลากหลาย การปกครองและกฎหมายจะต้องทำหน้าที่ทั้งสองด้านคือทั้ง ส่งเสริมคนดี และกำราบคนร้าย ทั้งนี้โดยมีจุดเน้นที่การสร้างและส่งเสริมคนดี

รวมความว่า ถ้าแยกโดยจุดเน้น กฎหมายก็มี 2 แบบ คือแบบสร้างคนดีกับแบบกำจัดคนชั่ว ถ้าใช้ระบบอำนาจก็แน่นอนว่าจะเอียงไปในแบบกำจัด แต่ถ้าใช้ระบบที่มองสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ค้ำหน้าไปสู่ความดีงาม ก็เป็นกฎหมายที่พยายามสร้างคนให้เป็นคนดี และสร้างคนให้เป็นคนดีให้มากจนกระทั่งเราแทบไม่ต้องลงโทษคนหรือลงโทษคนให้น้อยที่สุด เพราะไม่มีคนชั่วที่จะต้องลงโทษ แต่ทั้งนี้กฎหมายย่อมสัมพันธ์กันอย่างแน่นกับการปกครอง การปกครองจึงต้องมีนโยบายในการที่จะสร้างสรรค์ในแบบที่ว่า ใช้การปกครองเพื่อสร้างคนโดยสร้างคนดี เพื่อให้มีคนชั่วที่จะต้องลงโทษให้น้อยที่สุด⁴¹ อันเป็นการข่มคนชั่ว ขย่องคนดีให้ปรากฏในสังคม แม้พระภิกษุจะมีพระวินัยเป็นเครื่องกำกับอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็จะต้องอนุวัตตามกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองด้วย

สำหรับผู้เขียนเองแล้วเห็นว่าแม้พระภิกษุจะมีพระธรรมและพระวินัยเป็นเครื่องกำกับในทางศาสนาอยู่แล้วก็ตาม แต่ถึงอย่างไร พระภิกษุนั้นก็ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศที่จะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายบ้านเมือง ดังนั้น พระภิกษุเองก็จำเป็นที่จะต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองเช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาทั่วไปนั่นเอง ทั้งนี้เพราะมีพระพุทธพจน์สนับสนุนเท่าที่ดังกล่าวไว้ว่า “อะนุชานามิ ภิกขเว ราชนัง อะนุวัตติตฺถุ ภิกขุทั้งหลาย เรอนุญาติให้คล้อยตามพระราชา”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีมติว่า เนื่องจากพระสงฆ์ต้องการกฎหมายบ้านเมือง พระสงฆ์จึงต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ภิกษุสงฆ์ แม้มีพระวินัยเป็นกฎหมายสำหรับตัวอยู่ส่วนหนึ่งแล้วก็ยังต้องอยู่ในอำนาจแห่งกฎหมายฝ่ายอาณาจักรอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งตราไว้เฉพาะหรือเพื่อคนทั่วไปและยังควรอนุวัตรจารีตของบ้านเมืองอันไม่ขัดต่อกฎหมายสองประเภทนั้นอีก

สรุปความ ภิกษุสงฆ์มีกฎหมายอันจะพึงพึงอยู่ 3 ประเภท คือกฎหมายแผ่นดิน 1 พระวินัย 1 จารีต 1”⁴²

⁴¹ ธรรมปิฎก พระ (ป.อ. ปยุตโต) นิตินาสตร์แนวพุทธ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร สหธรรมิกกรกฎาคม 2541 หน้า 128

⁴² เมธีธรรมาภรณ์ พระ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) การปกครองคณะสงฆ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก 2539 หน้า 71

พระภิกษุมีพระธรรมวินัยเป็นบทบัญญัติในการควบคุมพระสงฆ์ แต่พระภิกษุก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย ทั้งนี้มิใช่เพื่อแทรกแซงกิจการพระศาสนา แต่เพื่อคุ้มครองป้องกัน ช่วยให้วินัยศักดิ์สิทธิ์ขึ้น พระพุทธศาสนาจะได้วัฒนาสถาพรคู่ชาติบ้านเมืองสืบไป แต่กฎหมายกับพระธรรมวินัยมีวัตถุประสงค์เหมือนกัน คือ มุ่งห้ามมิให้ภิกษุทำในสิ่งที่สมณะไม่ควรทำ แต่ขอบข่ายที่จะบัญญัติต่างกัน การบัญญัติวินัยไม่จำกัดขอบเขต เมื่อภิกษุมีพฤติกรรมเป็นที่น่าตำหนิหรือเป็นโลภ วัชระ หรือเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของพระที่เรียกว่าบัญญัติวัชระ ส่วนกฎหมายออกได้ในวงจำกัด เพียงเพื่อบังคับให้พระภิกษุประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเท่านั้นจะออกบังคับให้มีหน้าที่ต้องทำการอย่างอื่นไม่ได้ หากออกกฎหมายฝ่าฝืนหลักการนี้ถือได้ว่าเป็นการแทรกแซงกิจการศาสนา แสดงมุมมองว่าพระสงฆ์ก็คือ คนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ดังนั้นจึงต้องตกอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของกฎหมายต่างๆ เช่นกัน ดังนั้นจึงปรากฏกรณีที่มีพระภิกษุสามเณรถูกลงโทษตามกฎหมายอยู่บ่อยๆ นั้น ไม่ใช่เพราะกฎหมายพระสงฆ์ แต่เป็นกฎหมายบ้านเมืองซึ่งไม่ยกเว้นแม้กระทั่งผู้ทำผิดหรือจำเลยจะเป็นนักบวช หมายความว่า บวชแล้วก็ยังอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองอย่างเดียวกับประชาชนไม่มีการเว้น ตามที่ได้กล่าวมาก็เป็นเรื่องการคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนา พระภิกษุสามเณรให้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องร้ายแรงอันเกี่ยวกับกฎหมายอาญาที่ถือว่าเป็นเรื่องกระทบต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม ฝ่ายบ้านเมืองจะยื่นมือเข้ามาจัดการ มิได้ปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการกันเองเช่นเรื่องอื่นๆ

ฉะนั้น เรื่องของพระศาสนามีใช้เรื่องของพระสงฆ์ฝ่ายเดียว หากแต่เป็นเรื่องที่ฆราวาสจะต้องเกี่ยวข้องและรับผิดชอบร่วมกัน และกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขปัจจัยนั้นๆ หลักการที่สำคัญที่สุดและเกี่ยวเนื่องกับการออกกฎหมายพระสงฆ์โดยตรงคือ หลักการอันถือว่าเป็นรากเหง้าแห่งพระศาสนาอันจะเป็นการจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวให้มากที่สุด โดยได้บัญญัติกฎหมายที่สำคัญอันเป็นการรักษาคู่ครองพระพุทธศาสนาอันได้แก่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญาโดยกล่าวถึงการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่เป็นบุคคลพิเศษในสังคมตามกฎหมายที่ได้กำหนดสิทธิของพระภิกษุตามกฎหมายอาญาว่ามีสิทธิอย่างไร เพื่อให้เห็นว่าพระภิกษุนั้นแม้จะเป็นบุคคลพิเศษในสังคมก็มีความสัมพันธ์กับกฎหมายอาญาเป็นลำดับไป

กฎหมายอาญามีความหมายอย่างไรนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาไว้หลายความหมายดังนี้

กฎหมายอาญาคือกฎหมายที่มุ่งหมายรักษาความสงบสุขของสังคมโดยบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่การกระทำนั้น โดยจะต้องอธิบายความหมายของการกระทำ ลักษณะของการกระทำ และผลของการกระทำไว้อย่างชัดเจน⁴³

กฎหมายอาญาคือกฎหมายที่บัญญัติว่า การกระทำหรือการไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิด และกำหนดบทลงโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำผิดไว้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นกฎหมายที่บัญญัติห้ามมิให้มีการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือบังคับให้มีการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด โดยผู้ที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะต้องได้รับโทษ⁴⁴

กฎหมายอาญาคือบรรดากฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษไว้⁴⁵

กฎหมายอาญาคือกฎหมายซึ่งมีความมุ่งหมายในอันที่จะป้องกันความเสียหายต่อสังคม โดยบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นความผิด และกำหนดโทษที่จะลงแก่การนั้น⁴⁶

กฎหมายอาญาหมายถึงกฎหมายที่ว่าด้วยการกระทำผิดและโทษ ได้แก่ประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติที่มีโทษอาญา อาทิเช่น พระราชบัญญัติยาเสพติด, พระราชบัญญัติอาวุธปืน, พระราชบัญญัติจรรยาบรรณ เป็นต้น ในแง่กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์หลักมิให้คนส่วนใหญ่กระทำความผิดอันเป็นการกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในสังคมส่วนรวม จึงมีการใช้อำนาจรัฐเข้าจัดการได้โดยตรง ได้แก่ การจับกุม คุมขัง และลงโทษผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งสิ้น⁴⁷ และกฎหมายอาญานั้นคือกฎหมายซึ่งมีความมุ่งหมายในอันที่จะป้องกันความเสียหายต่อสังคมโดยบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่การกระทำนั้นๆ

ในความเห็นของผู้เขียนเองนั้นเห็นว่า กฎหมายอาญานั้นคือกฎหมายที่มีอำนาจคำสั่งบังคับให้เป็นไปตามขอบเขตที่ได้บัญญัติเอาไว้

⁴³ ประทีป ทับอรรถดำนนท์ *กฎหมายอาญา ภาค 1 การใช้กฎหมายและความรับผิดชอบทางอาญา* กรุงเทพมหานคร พลสขามพริ้นดิงแอนด์พับลิชชิ่ง เมษายน 2548 หน้า 1

⁴⁴ เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์ *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1* พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร จีระจักร พิมพ์ 9 พฤษภาคม 2549 หน้า 1

⁴⁵ วินัย ล้าเลิศ *กฎหมายอาญา 1* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2546 หน้า 1

⁴⁶ Lafave & scott, *Criminal Law*, p. 5 อ้างในวิสาร พันธนะ เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญา 1 : ภาคบทบัญญัติทั่วไป สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช 2536 หน้า 6

⁴⁷ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ *หลักกฎหมายมหาชน เล่ม 2* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม 2538 หน้า 43-46 อ้างในดิเรก ควรสมาคม *กฎหมายมหาชน : แนวประยุกต์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน 2552 หน้า 48

โดยความหมายของกฎหมายอาญาดังที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายอาญามีความมุ่งหมายในอันที่จะบังคับบุคคลประพฤตินในสิ่งที่สังคมปรารถนาและป้องกันมิให้มีการประพฤตินในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม ปรัชญาของกฎหมายอาญาที่จะคุ้มครองป้องกันส่วนได้เสียต่างๆ ของสังคมให้พ้นจากการประทุษร้ายโดยถือเกณฑ์ความประพฤตินในระดับหนึ่ง จึงเป็นมูลฐานของความคิดในกฎหมายอาญา ตลอดจนการคุ้มครองส่วนได้เสียอื่นๆ ของสังคม ดังนั้นกฎหมายอาญาจึงมีบทบาทในการป้องกันการกระทำความผิดเนื่องจากให้บุคคลเกรงกลัวต่อกฎหมายแล้วไม่กล้าที่จะกระทำความผิดประการหนึ่ง และทำหน้าที่ปราบปรามลงโทษผู้ที่กระทำความผิดให้ได้รับโทษเพื่อการหลาบจำอีกประการหนึ่ง

การที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญา ก็ต่อเมื่อมีการกระทำ งดเว้นหรือละเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้น จนกระทั่งครบองค์ประกอบภายนอก และครบองค์ประกอบภายในตามที่ประมวลกฎหมายอาญาและหรือพระราชบัญญัติอื่นที่มีโทษทางอาญาที่ใช้ในขณะนั้น บัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดและกำหนดสภาพบังคับแก่ผู้ที่ทำผิดเอาไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย โดยผู้กระทำไม่มีอำนาจกระทำได้หรือไม่มีเหตุยกเว้นความผิดและไม่มีเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมาย ตลอดจนทั้งต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลอันเป็นการครบถ้วนตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจะต้องถูกดำเนินการตามกระบวนการทางคดีอาญาซึ่งในบทนี้ก็จะได้แยกเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. การดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรม
2. สิทธิของทหารทางกฎหมายอาญาตามธรรมนูญศาลทหาร
3. เปรียบเทียบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุประเทศไทยและสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในแต่ละประการนั้นก็จะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

1. การดำเนินคดีอาญาในศาลยุติธรรม

การดำเนินคดีอาญา คือ กระบวนการดำเนินคดีตามที่ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติอื่นๆ ที่มีโทษทางอาญา กำหนดไว้ว่าการกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิดและกำหนดโทษ และสภาพบังคับอื่นเอาไว้ ทั้งนี้ ตามขั้นตอนที่บัญญัติไว้เป็นหลักในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นกระบวนการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอันเป็นกฎหมายประเภทวิธีสบัญญัติ ซึ่งกำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการอำนวยความสะดวกอย่างเสมอภาคแก่ประชาชนในเมื่อเกิดการกระทำความผิดทางอาญาขึ้น

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นระเบียบและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ควบคู่ไปกับการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

เพื่อทำความเข้าใจให้ได้ดียิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงขอลำถึงขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาพอเป็นสังเขป โดยเริ่มตั้งแต่การร้องทุกข์และการจับกุม การสืบสวนและสอบสวนของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ไปจนถึงการทำคำพิพากษาและคำสั่งในศาลชั้นต้น การอุทธรณ์ศาลฎีกา ไปจนถึงการบังคับตามคำพิพากษา อภัยโทษเปลี่ยนโทษและลดโทษ

1.1 การร้องทุกข์และการจับกุม

เมื่อมีการกระทำผิดอาญาหรือเกิดคดีอาญาขึ้น ผู้เสียหายหรือบุคคลทั่วไปสามารถเริ่มต้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ด้วยการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ (แจ้งความ) พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีหน้าที่ต้องสืบสวนตรวจค้นจับกุมผู้ที่ถูกหาว่ากระทำความผิด โดยต้องมาร้องขอต่อศาลยุติธรรมให้ออกหมายค้นและหมายจับให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

1.2 การสืบสวนและสอบสวน

เมื่อจับกุมได้ตัวผู้ต้องหาแล้ว “ผู้ต้องหา” มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้ในชั้นสอบสวน ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร และได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย รวมทั้งมีสิทธิที่จะไม่ให้การใดๆ ต่อเจ้าพนักงานตำรวจ

ในชั้นผลัดฟ้องหรือฝากขังผู้ต้องหาต่อศาลซึ่งเป็นขั้นตอนในชั้นพิจารณาก่อนฟ้องนั้น ในคดีอาญาทั่วไปหากผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือประกันตัวตามที่กฎหมายบัญญัติ พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ที่สถานีตำรวจได้สูงสุดไม่เกิน 48 ชั่วโมง หลังจากนั้นหากยังมีความจำเป็นในการควบคุมตัวผู้ต้องหาเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนต่อไป พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการที่รับสำนวนการสอบสวนต่อมา ก็จะต้องนำตัวผู้ต้องหานั้นมาขออำนาจศาลผลัดฟ้องหรือฝากขังเป็นคราวๆ ไปภายในกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราโทษของข้อหาที่ต้องหาว่าได้กระทำความผิด โดยศาลจะสั่งขังผู้ต้องหาไว้ในเรือนจำ ทั้งนี้ ในกรณีที่ศาลสั่งขังครบ 48 วันแล้ว แต่พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น ศาลจะสั่งขังต่อไปได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนได้แสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานหลักฐานมาให้ศาลได้สวนจนเป็นที่พอใจแก่ศาล โดยผู้ต้องหาจะแต่งตั้งทนายเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยานก็ได้ อนึ่ง หากไม่ได้ร้องขอฝากขังจนพ้นกำหนดฝากขังแต่ละคราวไปแล้ว แล้วแต่กรณี ก็จะต้องปล่อยตัวผู้ต้องหานั้นเป็นอิสระไปก่อน

ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นระหว่างสอบสวนหรือพิจารณา เมื่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือเจ้าพนักงานร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะสั่งให้ ชังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำ โดยให้อยู่ในความควบคุมของผู้ร้องขอหรือ เจ้าพนักงานตามที่ศาลกำหนด ทั้งนี้ ศาลจะไต่สวนหรือให้ผู้เสียหายหรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องตาม หมายบังคับคดีก่อนมีคำสั่งก็ได้

เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน ได้เพียงพอเท่าที่ จำเป็นและสมควร เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาส่งฟ้องให้ศาลลงโทษ โดยมีความเห็นสั่งฟ้องและส่งตัวผู้ต้องหามาแล้ว พนักงานอัยการก็จะพิจารณาสั่งฟ้อง สั่งสอบสวน เพิ่มเติม สั่งให้พยายามเปรียบเทียบ หรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาให้กลายเป็นจำเลยต่อศาลต่อไป ทั้งนี้ ในระหว่างที่ถูกควบคุมหรือขังขังผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือ ประกันตัว โดยยื่นคำร้องขอต่อเจ้าพนักงานหรือศาลที่คุมหรือกักขังผู้ต้องหาหรือจำเลยนั่นเอง

อนึ่ง ในระหว่างสอบสวนหากมีสิ่งของที่เจ้าพนักงานยึดไว้มิใช่เป็นทรัพย์สิน ที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิด ถ้ายังไม่ได้นำสืบหรือแสดงเป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดี เจ้าของหรือผู้ซึ่งมีสิทธิเรียกร้องคืนอาจยื่นคำร้องต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อ ขอรับสิ่งของนั้นไปดูแลรักษาหรือใช้ประโยชน์ โดยไม่มีประกันหรือมีประกันหรือมีประกันและ หลักประกันก็ได้ หากมีคำสั่งไม่อนุญาต ก็มีสิทธิยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งต่อศาลชั้นต้นได้ ภายใน 30 วัน และให้ศาลพิจารณาให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน โดยคำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด

1.3 การฟ้องร้องคดี

สำหรับการฟ้องร้องคดี นอกจากพนักงานอัยการจะเป็นผู้มีอำนาจหลักที่จะ ฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้ว ราษฎรซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยรวมทั้งผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย อาจฟ้องร้องคดีอาญาเอง (หรือว่าจ้างทนายความฟ้องร้องให้) โดยไม่จำเป็นต้องไปแจ้งความร้องทุกข์ต่อ พนักงานสอบสวนเลยก็ได้ หรือก่อนศาลชั้นต้นพิพากษาคดีก็อาจขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ (โจทก์ร่วม) กับพนักงานอัยการด้วยก็ได้ แต่ในกรณีที่ราษฎรฟ้องคดีอาญาเองนั้น ศาลต้องสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้อง เสียก่อน (ในขณะที่กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลมักจะสั่งประทับฟ้องโดยไม่สั่งให้ไต่สวน มูลฟ้องก่อน) ถ้าคดีมีมูลศาลก็จะสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาและออกหมายเรียกจำเลยมาสอบ คำให้การ โดยเมื่อถึงวันนัดสอบคำให้การแล้วจำเลยไม่มาตามนัด ศาลก็จะออกหมายจับจำเลยมา ศาลเพื่อสอบคำให้การและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป แต่หากคดีไม่มีมูลศาลจะพิพากษายกฟ้อง ไปทันที

ในชั้นพิจารณาหลังฟ้อง เมื่อพนักงานอัยการสังกัดสำนักงานอัยการสูงสุดยื่น ฟ้องผู้ต้องหาเป็น “จำเลย” ต่อศาลที่มีเขตอำนาจ หรือในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีมีมูลและศาล

ประทับฟ้องแล้ว เมื่อนำตัวจำเลยหรือจำเลยมาศาลแล้ว ศาลจะสั่งขังในระหว่างพิจารณาหรืออนุญาตให้ปล่อยตัวจำเลยไปชั่วคราวต่อไปก็ได้ จำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม แต่งตั้งทนายความแก่ต่างจนถึงชั้นฎีกา ปรีกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว ตรวจสอบสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐานและคัดสำเนาหรือถ่ายรูปสิ่งนั้นๆ ตรวจสอบสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือสำนวนชั้นพิจารณาของศาล รวมทั้งคัดหรือขอสำเนาที่รับรองถูกต้องโดยเสีค่าธรรมเนียม (เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียม) และตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนพร้อมเอกสารประกอบคำให้การของตน นอกจากนี้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือประกันตัวไปในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ตามที่กฎหมายบัญญัติในทำนองเดียวกันกับชั้นพิจารณาก่อนฟ้อง โดยอาจขอถือเอาสัญญาและหลักประกันเดิม (รวมทั้งเงินสด หลักทรัพย์อื่น หรือบุคคล) ในชั้นพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมาใช้ในชั้นพิจารณาของศาลต่อไปก็ได้

1.4 การดำเนินการพิจารณาคดีในชั้นศาล

ในการดำเนินการพิจารณาและสืบพยานของศาลยุติธรรม ต้องทำโดยเปิดเผย และต่อหน้าจำเลย กล่าวคือ เมื่อจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาล ศาลจะอ่านอธิบายฟ้องแล้วสอบจำเลยเรื่องทนายและถามคำให้การว่าได้กระทำผิดจริงตามฟ้องหรือไม่ โดยในคดีที่มีโทษประหารชีวิตหรือจำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ถูกฟ้อง ถ้าไม่มีทนายความก็ให้ศาลตั้งให้ ส่วนในคดีที่มีโทษจำคุกนั้น หากจำเลยไม่มีและจำเลยต้องการ ก็ให้ศาลตั้งทนายความขอแรงให้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

ในวันนัดพร้อมสอบคำให้การ กรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพว่าได้กระทำผิดจริงตามฟ้อง ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยโดยไม่สืบพยานได้ไม่เกินค่าของทนายฟ้องของโจทก์ ทั้งนี้โดยศาลอาจสั่งให้พนักงานคุมประพฤติสืบเสาะและพินิจจำเลย แล้วให้รายงานศาลเพื่อประกอบการพิจารณาเสียก่อนการพิพากษาคดีก็ได้ เว้นแต่คดีที่กฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปหรือโทษประหารชีวิต ศาลต้องฟังการสืบพยานโจทก์ประกอบคำรับสารภาพของจำเลยจนกว่าจะพอใจว่าจำเลยกระทำผิดจริง และในคดีที่มีจำเลยหลายคน โดยจำเลยบางคนรับสารภาพ ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีสำหรับจำเลยที่ปฏิเสธเพื่อให้โจทก์ฟ้องเป็นคดีใหม่ภายในเวลาที่ศาลกำหนดก็ได้ (พิพากษาเฉพาะจำเลยที่รับสารภาพไปก่อน)

แต่ถ้าเป็นกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธ ศาลก็จะนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องเพื่อสืบพยานโจทก์และสืบพยานจำเลยต่อไป ทั้งนี้ คู่ความอาจร้องขอหรือศาลอาจเห็นสมควรกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนก็ได้ โดยแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และต้องยื่นบัญชีพยานพร้อมสำเนาต่อศาลไม่น้อยกว่า 7 วัน และในวันตรวจพยานหลักฐานให้

คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ หลังจากนั้นให้คู่ความแต่ละฝ่ายแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล สอบถามความเกี่ยวข้องกันประเด็นและความจำเป็นที่ต้องสืบ ตลอดจนการยอมรับพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วกำหนดวันสืบพยานแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน โดยในกรณีจำเป็นศาลจะมีคำสั่งให้สืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในคดีไว้ล่วงหน้าก็ได้ ทั้งนี้ หากโจทก์ไม่มาในวันตรวจพยานหลักฐาน หรือโจทก์ไม่มาตามกำหนดนัดสืบพยานโจทก์ ศาลจะยกฟ้องคดีนั้นเสีย

ก่อนการสืบพยานโจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานหลักฐานพร้อมทั้งสำเนาต่อศาล ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 15 วัน ส่วนจำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมสำเนา ก่อนวันสืบพยานจำเลย โดยโจทก์ต้องมีหน้าที่ต้องนำพยานบุคคล (รวมทั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ) พยานเอกสาร พยานวัตถุเข้าสืบก่อน เสร็จแล้วจึงให้จำเลยนำพยานหลักฐานเข้าสืบแก่ และศาลจะสืบพยานในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่จะเห็นควรตามลักษณะของพยาน ในการสืบพยานนอกศาล ศาลมีอำนาจไปเองหรือให้จำศาล (ปัจจุบันคือ ผู้อำนวยการสำนักงานศาลหรือผู้อำนวยการสำนักอำนวยการประจำศาล) ไปเดินเผชิญสืบพยาน รวมทั้งมีอำนาจส่งประเด็นไปให้ศาลอื่นที่อยู่นอกเขตอำนาจสืบพยานประเด็นโจทก์หรือสืบพยานประเด็นจำเลยให้แทน แต่ต้องให้ผู้คุมขังส่งตัวจำเลยหรือให้จำเลยตามประเด็นไปที่ศาลที่รับประเด็นนั้นด้วย (เว้นแต่ศาลจะอนุญาตให้พิจารณาลับหลังจำเลย ตามมาตรา 172 ทวิ)

การพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลย ศาลจะอนุญาตให้กระทำได้เฉพาะในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 10 ปี และจำเลยมีทนาย และศาลอาจเห็นสมควรให้พิจารณาเป็นการลับ โดยไม่ให้ประชาชนทั่วไปเข้าฟังได้เฉพาะในกรณีเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศก็ได้

ในวันนัดสืบพยานซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย เมื่อพยานบุคคลถูกหมายเรียกหรือนำมาศาลแล้ว ก่อนที่จะเบิกความต่อศาลพยานต้องสาบานหรือกล่าวคำปฏิญาณ แล้วตอบคำถามศาลเรื่องชื่อ อายุ อาชีพ ที่อยู่ และความสัมพันธ์กับคู่ความ จากนั้นจึงให้พยานตอบคำซักถาม ถามค้าน และถามติงของพนักงานอัยการ ทนายความ หรือคู่ความฝ่ายโจทก์และจำเลยไปตามลำดับ อนึ่ง ในการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องแปลภาษาไทยหรือภาษาถิ่นหรือภาษาต่างประเทศหรือภาษามือ ก็ให้จัดหาล่ามแปลหรือล่ามภาษามือให้

สำหรับในกรณีที่มีเหตุจำเป็น ศาลอาจอนุญาตให้พยานเบิกความที่ศาลอื่น สถานที่ทำการของทางราชการ หรือสถานที่แห่งอื่นในลักษณะการประชุมทางจอภาพ ภายใต้การ

ควบคุมของศาลที่มีเขตอำนาจเหนือท้องถิ่นนั้น รวมทั้งศาลอาจอนุญาตให้เสนอบันทึกถ้อยคำยืนยันข้อเท็จจริงหรือความเห็นของผู้ให้ถ้อยคำซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศแทนการมาเบิกความต่อหน้าศาลก็ได้ ทั้งนี้ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่ถึง 5 ปี และคู่ความตกลงกัน ศาลอาจให้ถือเอาบันทึกคำเบิกความพยานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องเป็นคำเบิกความในชั้นพิจารณา โดยพยานไม่ต้องเบิกความใหม่หรือให้พยานเบิกความตอบคำถามค้านของจำเลยไปทันทีก็ได้ และหากมีเหตุจำเป็นหรือเหตุสมควรศาลอาจรับฟังบันทึกคำเบิกความในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือบันทึกคำเบิกความของพยานในคดีอื่นประกอบพยานหลักฐานอื่นในคดีได้

ในกรณีที่ต้องสืบพยานที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี รวมทั้งในการสืบพยานที่เป็นเด็กนอกศาล ให้ศาลจัดให้พยานเด็กอยู่ในที่ที่เหมาะสม (ห้องสืบพยานเด็ก) แล้วศาลเป็นผู้ถามพยานเองโดยแจ้งประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบแล้วให้พยานเบิกความ หรือให้คู่ความถามถามค้าน หรือถามตั้งพยานผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ที่ศาลแจ้งให้มาในวันนัดสืบพยานเด็กนั้น โดยให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณา อนึ่ง ในกรณีที่ไม่ได้ตัวพยานเด็กมาเบิกความเพราะมีเหตุจำเป็นอย่างยิ่ง ให้ศาลรับฟังสื่อภาพและเสียงคำให้การของพยานนั้นในชั้นสอบสวน (ตามมาตรา 133 ทวิ) หรือไต่สวนมูลฟ้อง (ตามมาตรา 171 วรรคสอง) เสมือนหนึ่งเป็นคำเบิกความในชั้นพิจารณาประกอบพยานอื่นในการพิจารณาพิพากษาคดีได้ นอกจากนี้ในการสืบพยานคดีที่ได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิต หรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลย (เช่น ใช้โทรทัศนวงจรปิด) และจะให้สอบถามพยานผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้

1.5 การพิจารณาพิพากษาคดี

เมื่อสืบพยานโจทก์เสร็จแล้ว ศาลอาจเห็นสมควรเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการโจทก์มาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ และเมื่อสืบพยานจำเลยแล้วเสร็จศาลจะใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงแล้วทำคำพิพากษาหรือคำสั่งตามรูปคดี โดยศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยตามฟ้องก็ต่อเมื่อแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น แต่หากศาลเห็นว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด คดีขาดอายุความแล้ว มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษ หรือมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่และยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย ศาลก็จะพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป

1.6 การอุทธรณ์หรือฎีกา

คู่ความมีสิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น หรือศาลอุทธรณ์ต่อไปได้ภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ อุทธรณ์หรือฎีกาต้องไม่ถูกห้ามโดยกฎหมาย และสำหรับจำเลยที่ต้องขังหรือจำคุกก็สามารถยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาผ่านพัศดีเรือนจำ เพื่อให้ส่งต่อมายังศาลชั้นต้นที่พิพากษาคดีนั้นก็ได้

เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ให้บังคับคดีโดยไม่ชักช้า แต่ในคดีที่ศาลชั้นต้นพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต แม้ไม่มีการอุทธรณ์คำพิพากษา ศาลชั้นต้นมีหน้าที่ต้องส่งสำนวนคดีไปยังศาลอุทธรณ์ และคำพิพากษาเช่นนี้จะยังไม่ถึงที่สุด เว้นแต่ศาลอุทธรณ์จะได้พิพากษายืน และในบางกรณีกฎหมายกำหนดให้ต้องทุเลาการบังคับให้ “จำคุก” ไว้ก่อน โดยให้อยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควรนอกจากเรือนจำ เช่น เมื่อจำเลยวิกลจริต เกรงว่าจำเลยจะถึงอันตรายแก่ชีวิตถ้าต้องโทษจำคุก ถ้าจำเลยมีครรภ์ ถ้าจำเลยคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึง 3 ปี และจำเลยต้องเลี้ยงดูบุตรนั้น เป็นต้น หรือในคดีที่จำเลยต้อง “ประหารชีวิต” ก็ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติว่าด้วยการอภัยโทษเสียก่อน และถ้าเป็นหญิงมีครรภ์ ให้รอไว้จนพ้นกำหนด 3 ปี นับแต่คลอดบุตรแล้วให้ลดโทษลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต เว้นแต่บุตรถึงแก่ความตายก่อนพ้นกำหนดเวลาดังกล่าว หรือถ้าเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย โดยถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลัง 1 ปี นับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ลดโทษลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต

ในกรณีที่ศาลพิพากษาปรับผู้ใด หากผู้นั้นไม่ชำระค่าปรับก็ต้องถูกยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับ หรือมิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับในอัตรา 200 บาท ต่อ 1 วัน แต่สำหรับในกรณีที่ศาลพิพากษาปรับไม่เกิน 80,000 บาท บุคคลธรรมดาผู้ต้องโทษปรับและไม่มีเงินชำระค่าปรับอาจยื่นคำร้องขอต่อศาลชั้นต้นที่พิพากษาคดี เพื่อขอทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับ โดยให้อัตรา 200 บาท ต่อ 1 วัน

1.7 การขอพระราชทานอภัยโทษ

เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ๙ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษ โดยยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม หรือยื่นเรื่องราวต่อพัศดีหรือผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อส่งไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งความเห็นว่าการพระราชทานอภัยโทษหรือไม่ นอกจากนี้ ถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหรือคณะรัฐมนตรีเห็นเป็นการควรจะถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ให้ตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษก็ได้

ดังที่ได้กล่าวมาเป็นการดำเนินคดีทางกฎหมายอาญาแก่บุคคลที่กระทำผิดกฎหมายอาญาโดยทั่วไป แต่ในสังคมไทยของเรานั้นก็มีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่าพระภิกษุที่ถือว่าเป็นบุคคลพิเศษในสังคมที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือมาแต่ครั้งโบราณกาลนานมาแล้วซึ่งเป็นผู้มีสถานะทางสังคมที่แตกต่างไปจากบุคคลโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเป็นอยู่ วัตรปฏิบัติ การดำเนินชีวิต เป็นต้น โดยพระภิกษุนั้นก็ยังถือว่าเป็นบุคคลที่ยังมีกิเลสอยู่ เพียงแต่ว่าท่านนั้นเป็นผู้เพียรพยายามในการประพฤติปฏิบัติให้บรรลุถึงการหลุดพ้นจากกิเลส ในบางครั้งก็อาจจะถูกกิเลสเข้าครอบงำกระทำผิดกฎหมายอาญาของบ้านเมืองได้ เมื่อเป็นดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการทางอาญากับพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญานั้น ส่วนกระบวนการดำเนินการทางอาญาและสถานะอันเป็นการแสดงถึงสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญานั้นจะเป็นอย่างไรก็จะได้กล่าวถึงต่อไป

อนึ่ง พระธรรมวินัยที่พระภิกษุจะต้องประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อันเป็นส่วนสัมพันธ์กันกับสถานะอันเป็นสิทธิในการดำเนินการทางกฎหมายอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญา

สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญา เป็นระเบียบแห่งการคุ้มครองและระเบียบสันติภาพที่มีรากฐานมาจากระเบียบแห่งคุณค่าในทางจริยศาสตร์สังคม⁴⁸ เป็นกฎหมายมหาชนที่ว่าด้วยความสัมพันธ์กับรัฐและเอกชน เป็นเสมือนสิ่งแสดงออกซึ่งนโยบายของส่วนรวมว่า การกระทำใดที่ผิดและสังคมห้ามปรามกฎหมายอาญาได้บัญญัติป้องกันบุคคลมิให้ถูกประทุษร้ายในลักษณะต่างๆ⁴⁹ ในส่วนของพระภิกษุนั้นถึงแม้ว่าจะมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องควบคุมไว้แล้วก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศผู้หนึ่งที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมือง ดังนั้น พระภิกษุเองจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นเดียวกับบุคคลโดยทั่วไป โดยพระภิกษุนั้นเมื่อกระทำความผิดต่อกฎหมายบ้านเมืองอันเป็นการขัดต่อความสงบสุขของสังคมแล้ว ก็จะต้องมีการดำเนินการตามกฎหมายให้เป็นไปตามกรอบของบ้านเมืองต่อไป

⁴⁸ ฐาวิต เฟ็งคิชฐ์ “เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง” หน้าที่ 12 (อัดสำเนา) 2553 หน้า 34

⁴⁹ วิสาร พันธนะ เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญา 1 : ภาพทบัญญัติทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 9 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2531 หน้า 353

สำหรับการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้น มีกฎหมายที่ใช้เป็นหลักปฏิบัติ ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งการดำเนินคดีนั้นมีการแบ่งเป็นขั้นตอน เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจกัน ได้แก่ การจับกุม สอบสวน ฟ้องร้อง พิเคราะห์พิพากษาคดีและบังคับโทษ ซึ่งจำแนกได้เป็นขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

การจับกุม

การจับกุมตรวจค้น โดยทั่วไปเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ปฏิบัติกรตามกฎหมาย เพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจและวางหลักเกณฑ์ไว้ดังบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เกี่ยวข้อง เช่นการจับบุคคลโดยไม่มีหมายจับตามมาตรา 78⁵⁰ การจับกุมบุคคลที่กระทำความผิดซึ่งหน้าตามมาตรา 80⁵¹ และตรวจจับในที่รโหฐานโดยไม่มีหมายค้นตามมาตรา 92⁵² ในกรณีจับกุม พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายโดยเคร่งครัด เพราะการจับกุมบุคคลนั้นเป็นการกระทำที่

⁵⁰ มาตรา 78 “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งของศาลนั้นไม่ได้ เว้นแต่

- (1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้าดังได้บัญญัติไว้ในมาตรา 80
- (2) เมื่อพบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือ ทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด
- (3) เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้นตามมาตรา 66 (2) แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้
- (4) เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราวตามมาตรา 117”

⁵¹ มาตรา 80 “ที่เรียกว่าความผิดซึ่งหน้านั้น ได้แก่ความผิดซึ่งเห็นกำลังกระทำ หรือพบในอาการใดซึ่งแทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าเขาได้กระทำความผิดแล้วสดๆ

อย่างไรก็ดี ความผิดอาญาดังระบุนี้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายนี้ ให้ถือว่าความผิดนั้นเป็นความผิดซึ่งหน้าในกรณีดังนี้

- (1) เมื่อบุคคลหนึ่งถูกไล่จับตั้งผู้กระทำโดยมีเสียงร้องเอะอะ
- (2) เมื่อพบบุคคลหนึ่งแทบจะทันทีทันใดหลังจากการกระทำผิดในถิ่นแถวใกล้เสียงกับที่เกิดเหตุ นั้นและมีสิ่งของที่ได้มาจากการกระทำผิด หรือมีเครื่องมือ อาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสันนิษฐานได้ว่าได้ใช้ในการกระทำผิด หรือมีร่องรอยพิรุณเห็นประจักษ์ที่เสื้อผ้าหรือเนื้อตัวของผู้นั้น”

⁵² มาตรา 92 “ห้ามมิให้ค้นในที่รโหฐานโดยไม่มีหมายค้นหรือคำสั่งของศาล เว้นแต่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้น และ ในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐาน หรือมีเสียงหรือพฤติการณ์อื่นใดอันแสดงได้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นในที่รโหฐานนั้น

กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล แต่ถ้าบุคคลผู้จะต้องถูกจับนั้นเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว นอกจากจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายข้างต้นแล้ว กรมตำรวจ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) ได้มีระเบียบเกี่ยวกับการจับกุมพระภิกษุสามเณรไว้ในประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เล่ม 1 ลักษณะ 3 บทที่ 5 ข้อที่ 39 ว่า

“ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนากระทำความผิดอาญานั้น ไม่มีกฎหมายในที่ใดบัญญัติห้ามมิให้จับกุมแต่ประการใด เจ้าพนักงานคงทำการจับกุมได้ เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่ให้ระลึกว่าพระภิกษุสามเณรนั้นเป็นที่เคารพกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน การกระทำใดๆ ต่อพระภิกษุสามเณรนั้นจะต้องกระทำด้วยความเคารพ และอ่อนโยนในทุกกรณี แต่เมื่อทำการจับกุมตัวมาได้แล้ว ถ้าจำเป็นจะต้องควบคุมให้ปฏิบัติตามระเบียบที่ว่าด้วยการควบคุมต่อไป” ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเจ้าพนักงานนั้นสามารถที่จะจับกุมพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญาได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปไม่มีขเว้น เพียงแต่ต้องกระทำด้วยความเคารพให้เหมาะสมกับสมณภาวะ

จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีข้างต้นนั้น ไม่มีกฎหมายขเว้นมิให้จับกุมพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด หากแต่ต้องกระทำด้วยความเคารพสุภาพอ่อน โยนเท่านั้น และการจับกุมโดยความเคารพสุภาพอ่อน โยนนั่นคงไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์แต่ละกรณีไป

ผู้เขียนเองก็เห็นว่าถ้าพระภิกษุทำผิดกฎหมายอาญาเจ้าหน้าที่ที่สามารถที่จะจับกุมตัวพระภิกษุรูปนั้นได้เพราะพระภิกษุก็ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศชาติผู้หนึ่งเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปที่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมือง แต่การจับกุมนั้นก็ต้องให้เป็นไปโดยเหมาะสมกับภาวะ

(2) เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐาน

(3) เมื่อบุคคลที่ได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ขณะที่ถูกไล่จับหนีเข้าไปหรือมีเหตุอันแน่นแฟ้นควรสงสัยว่าได้เข้าไปซุกซ่อนตัวอยู่ในที่รโหฐานนั้น

(4) เมื่อมีพยานหลักฐานตามสมควรว่าสิ่งของที่มีไว้เป็นความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิดหรือได้ใช้หรือมีไว้เพื่อจะใช้ในการกระทำความผิด หรืออาจเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์การกระทำความผิดได้ซ่อนหรืออยู่ในนั้น ประกอบทั้งต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่าการเนิ่นช้ากว่าจะเอาหมายค้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูกโยกย้ายหรือทำลายเสียก่อน

(5) เมื่อที่รโหฐานนั้นผู้จะต้องถูกจับเป็นเจ้าบ้าน และการจับนั้นมีหมายจับหรือจับตามมาตรา 78

การใช้อำนาจตาม (4) ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจผู้ค้นส่งมอบสำเนาบันทึกการตรวจค้น และบัญชีทรัพย์สินที่ได้จากการตรวจค้น รวมทั้งจัดทำบันทึกแสดงเหตุผลที่ทำให้สามารถเข้าค้นได้เป็นหนังสือให้ไว้แก่ผู้ครอบครองสถานที่ที่ถูกตรวจค้น แต่ถ้าไม่มีผู้ครอบครองอยู่ ณ ที่นั้น ให้ส่งมอบหนังสือดังกล่าวแก่บุคคลเช่นว่านั้นในทันทีที่กระทำได้ และริบรายงานเหตุผลและผลการตรวจค้นเป็นหนังสือต่อผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไป”

ของพระภิกษุโดยวิธีการจับกุมนั้นก็ให้เป็นไปตามสถานการณ์และสภาพที่เป็นไปของแต่ละกรณี และในการจับกุมพระภิกษุนั้นก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้แตกต่างจากบุคคลธรรมดาแต่อย่างใด

การสอบสวน

เมื่อมีการจับกุมพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายมาได้แล้วก็ต้องมีการดำเนินการสอบสวนให้เป็นไปตามขั้นตอนของกฎหมายต่อไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาดังนี้

มาตรา 120 “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาล โดยมีได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน”

มาตรา 121 “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง

แต่ถ้าเป็นคดีความผิดส่วนตัว ห้ามมิให้ทำการสอบสวนเว้นแต่จะมีคำร้องทุกข์ตามระเบียบ”

การสอบสวนเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรม หากการสอบสวนกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็จะทำให้การฟ้องร้องของพนักงานอัยการ และการพิจารณาคดีของศาลไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ สำหรับกรณีของพระภิกษุสงฆ์ผู้ต้องหาคดีอาญานั้น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติไว้เป็นกรณีพิเศษแต่อย่างใด จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

แต่มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการปล่อยตัวชั่วคราวและการควบคุมพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากบุคคลทั่วไปดังนี้ มาตรา 29 “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมหรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”⁵³ ตามมาตรานี้ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุผู้ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาให้สละสมณเพศได้ ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายในบางคดีมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย หากจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นไว้ทั้งที่อยู่ในสมณเพศ ย่อมกระทบกระเทือนเสียหาย

⁵³ ธวัช หนูคำ “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541 หน้า 85

แก่คณะสงฆ์และพระศาสนา หากจะปล่อยตัวชั่วคราวไปก็อาจเกิดความบกพร่องเสียหายแก่การดำเนินคดี จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้พระภิกษุผู้ต้องหานั้นสละสมณเพศ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและมีให้เสียหายแก่การดำเนินคดี แต่ต้องดำเนินการเฉพาะกรณีที่จำเป็นและต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้

หลักเกณฑ์การสละสมณเพศตามมาตรา 29 นี้ แยกออกพิจารณาได้ ดังนี้

(1) พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม

(2) พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม

(3) พระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง

ตามหลักเกณฑ์ข้อ 1 เป็นหลักเกณฑ์ที่ประกอบกันทั้ง 2 ฝ่ายที่ต้องดำเนินการร่วมกัน และแยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ระหว่างพนักงานสอบสวนกับเจ้าอาวาส

หลักเกณฑ์การสละสมณเพศในกรณีที่ 1 เฉพาะคดีพนักงานสอบสวนเห็นไม่สมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมเท่านั้น จึงจะเข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศ แต่ถ้าพนักงานสอบสวนเห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวแล้ว เจ้าอาวาสจะรับมอบตัวไว้ควบคุมหรือไม่ก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์ในข้อนี้

กรณีที่ 2 ระหว่างพนักงานอัยการกับเจ้าอาวาส

หลักเกณฑ์การสละสมณเพศในกรณี เมื่อคดีผ่านมาถึงพนักงานอัยการ โดยที่ผู้ต้องหายังมีได้สละสมณเพศ ถ้าพนักงานอัยการมีความเห็นตรงกันข้ามกับพนักงานสอบสวน คือเห็นไม่สมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสก็ไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมแล้ว ก็เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศข้อ 1 แต่พนักงานอัยการไม่มีอำนาจดำเนินการให้สละสมณเพศได้เอง ต้องส่งมาให้พนักงานสอบสวนดำเนินการ ถ้าพนักงานอัยการเห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวแล้ว เจ้าอาวาสจะรับมอบตัวไว้ควบคุมหรือไม่ ก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศในข้อ 1

เมื่อคดีผ่านไปถึงศาลเป็นหน้าที่ของศาลที่จะพิจารณาว่าสมควรปล่อยชั่วคราวหรือไม่ ดังจะได้พิจารณาในมาตรา 30 ต่อไป

ตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 2 คคืออยู่ตามกรณีที่ 1 ถ้าพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว แต่เจ้าอาวาสขอรับมอบตัวไปควบคุมเช่นนี้ ถึงจะไม่เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศ พนักงานสอบสวนยังมีอำนาจจะพิจารณาว่า สมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือไม่ ถ้าไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับมอบตัวไปควบคุม ก็เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศตามข้อ 2 แต่ถ้า

พนักงานสอบสวนเห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับมอบตัวไปควบคุม ก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศตามข้อ 2

ข้อที่ควรสังเกตมีอยู่ว่า ตามหลักเกณฑ์ข้อ 1 ได้บัญญัติไว้ทั้งพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ แต่ในหลักเกณฑ์ข้อ 2 บัญญัติไว้เฉพาะพนักงานสอบสวนเท่านั้น ฉะนั้นเมื่อคดีผ่านมาถึงพนักงานอัยการตามกรณีที่ 2 ถ้าเจ้าอาวาสขอรับมอบตัวไปควบคุมซึ่งไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามข้อ 1 พนักงานอัยการจึงไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาว่า สมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือไม่ เพราะถึงแม้ว่าพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมก็ไม่มีอำนาจจะได้แย้งหรือคัดค้านได้ ไม่เหมือนกับพนักงานสอบสวน

เมื่อพิจารณาโดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์สละสมณเพศตามข้อ 1 ข้อ 2 มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง “การปล่อยชั่วคราว” ซึ่งมีรายละเอียดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 ที่ว่า “ในการวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ต้องพิจารณาข้อเหล่านี้ประกอบ

- (1) ความหนักเบาแห่งข้อหา
- (2) พยานหลักฐานที่ปรากฏแล้วมีเพียงใด
- (3) พฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร
- (4) เชื่อถือผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันได้เพียงใด
- (5) ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือไม่
- (6) ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใดหรือไม่
- (7) ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องขังตามหมายศาล ถ้ามีคำคัดค้านของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ โจทก์ หรือผู้เสียหาย แล้วแต่กรณี ศาลพึงรับประกอบการวินิจฉัยได้”

ตามหลักดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ในคดีอาญาบางกรณีไม่สมควรให้ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราว เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย ในคดีเช่นนี้ ถ้าผู้ต้องหาเป็นพระภิกษุ จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้สละสมณเพศเสียก่อน

ยังมีข้อที่ควรสังเกตอยู่อีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ตามบทบัญญัติในมาตรานี้มิได้มอบอำนาจให้พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการพิจารณาดำเนินการไปโดยลำพังแต่ฝ่ายเดียว ยังได้มอบอำนาจให้เจ้าอาวาสผู้ปกครองพระภิกษุผู้ต้องหานั้น ได้มีโอกาสรู้เห็นและร่วมกันพิจารณาทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้เพื่อได้ร่วมกันพิจารณาถึง “ส่วนได้เสีย” ทางฝ่ายพระภิกษุผู้ต้องหา ทางฝ่ายคณะสงฆ์ และทางฝ่ายบ้านเมือง ให้เป็นไปโดยรอบคอบ ก่อนที่จะมีการสละสมณเพศในกรณีนี้

แต่อย่างไรก็ดี ถ้าพฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดีนั้น ปรากฏว่าไม่มีทางอื่นใดที่จะป้องกันมิให้ผู้ต้องหาหลบหนี หรือไม่มีทางใดที่จะป้องกันภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการ

ปล่อยผู้ต้องหาไปชั่วคราว ก็จำเป็นต้องสละประโยชน์ส่วนบุคคล คือให้พระภิกษุผู้ต้องหา นั้น สละสมณเพศเพื่อรักษาประโยชน์ “ส่วนรวม” ของประเทศชาติ และพระศาสนาไว้เป็นสำคัญเหนือสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น

ในหลักเกณฑ์ข้อ 3 เรื่องพระภิกษุไม่มีสังกัดนั้น พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้ สละสมณเพศได้ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าสมควรให้ปล่อยชั่วคราวหรือไม่ เพราะเป็นพระภิกษุ นอก สังกัดของวัดและคณะสงฆ์ เป็นที่รังเกียจของคณะสงฆ์ สมควรกำจัดปราบปรามให้หมดสิ้นไป ถึงแม้จะมีได้เป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา มหาเถรสมาคมก็มีอำนาจสั่งให้สละสมณเพศได้ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 27⁵⁴ ในประเด็นที่พระภิกษุไม่มีสังกัดนั้นตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ผู้เขียนเองก็ มีความเห็นว่าการที่ให้พระภิกษุไม่มีสังกัดสละสมณเพศนั้นถึงแม้ว่าพระภิกษุนั้นจะไม่ได้กระทำความ ผิดกฎหมายอาญา แต่ที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามผู้ที่เข้ามาบวช แล้วไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และเป็นการป้องกันความเสื่อมศรัทธาสำหรับผู้พบเห็น

การสละสมณเพศในกรณีต้องจำคุก กักขัง หรือขัง ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 30 ว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงาน เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการ ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

บทบัญญัติในมาตรา 30 นี้ แยกออกพิจารณาได้ 2 กรณี คือ

- (1) กรณีจำคุกหรือกักขังพระภิกษุตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล
- (2) กรณีขังพระภิกษุตามคำสั่งของศาล

กรณีที่ 1 หมายถึงพระภิกษุถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุกหรือกักขัง ก่อนที่จะ จำคุกหรือกักขังพระภิกษุนั้น ต้องดำเนินการให้สละสมณเพศเสียก่อน เพื่อมิให้เป็น การกระทบกระเทือนเสื่อมเสียแก่พระศาสนา เช่นเดียวกับกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำ ความผิดอาญา

ข้อที่ควรสังเกตมีอยู่ว่า ในมาตรานี้กำหนดเอาไว้เฉพาะโทษอาญาเพียง 2 สถาน เท่านั้น คือโทษจำคุกกับโทษกักขัง ส่วนโทษประหารชีวิต โทษปรับ และโทษริบทรัพย์สิน มิได้

⁵⁴ โชติ ทองประยูร คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา 2506 หน้า 176-180

กำหนดไว้ในมาตรานี้ ฉะนั้น ถ้าพระภิกษุถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษปรับหรือริบทรัพย์สิน จึงไม่เข้าหลักเกณฑ์สละสมณเพศ

แต่ถ้าพระภิกษุผู้ต้องโทษปรับ ไม่ชำระค่าปรับตามจำนวนที่กำหนดไว้ในคำพิพากษาต่อศาล ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ศาลพิพากษา และศาลได้สั่งให้กักขังแทนค่าปรับตามความในมาตรา 28⁵⁵ และมาตรา 29⁵⁶ แห่งประมวลกฎหมายอาญาก็ดี หรือถ้าต้องโทษริบทรัพย์สิน โดยศาลสั่งให้ริบทรัพย์สินที่รับ แต่พระภิกษุนั้นไม่จัดการส่งภายในกำหนดเวลา และศาลสั่งให้กักขังไว้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งตามความในมาตรา 37 (3)⁵⁷ แห่งประมวลกฎหมายอาญาก็ดี ก่อนที่จะกักขังพระภิกษุทั้ง 2 กรณีนี้ ก็ต้องดำเนินการให้สละสมณเพศก่อนเช่นเดียวกัน

ส่วนโทษเรื่องประหารชีวิต ที่มีกำหนดไว้ในมาตรานี้ น่าจะเป็นเพราะถ้ามีพระภิกษุผู้กระทำความผิดอาญา ซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิตเช่นนี้ ก็จะต้องจัดการให้สละสมณเพศมาแล้วในชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือในชั้นพิจารณาคดีของศาลตามมาตรา 29

กรณีที่ 2 คือในกรณีซึ่งพระภิกษุตามคำสั่งของศาลนั้น หมายถึงพระภิกษุถูกฟ้องคดีอาญาต่อศาล และศาลมิได้สั่งปล่อยชั่วคราว ตามบทบัญญัติในเรื่องการปล่อยชั่วคราว แห่งประมวลกฎหมายอาญา ก่อนที่จะขังพระภิกษุในกรณีเช่นนี้ ก็ต้องดำเนินการให้สละสมณเพศเสียก่อน

ส่วนผู้ที่มีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุทั้ง 2 กรณีนั้น สละสมณเพศ ตามมาตรานี้ได้ กำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งได้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่เรือนจำ อันอยู่ในสังกัดกรมราชทัณฑ์

⁵⁵ มาตรา 28 “ผู้ใดต้องโทษปรับ ผู้นั้นจะต้องชำระเงินตามจำนวนที่ กำหนดไว้ในคำพิพากษาต่อศาล”

⁵⁶ มาตรา 29 “ผู้ใดต้องโทษปรับ และไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ศาลพิพากษา ผู้นั้นจะต้องถูกยึดทรัพย์สินใช้ ค่าปรับ หรือ มิฉะนั้นจะต้องถูกกักขังแทนค่าปรับ แต่ถ้าศาลเห็นเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับ ศาลจะสั่งเรียกประกันหรือจะสั่ง ให้กักขังผู้นั้นแทนค่าปรับ ไปพลางก่อนก็ได้ ความในวรรคสองของ มาตรา 24 มิให้นำมาใช้บังคับแก่การกักขัง แทนค่าปรับ”

⁵⁷ มาตรา 37 “ถ้าผู้ใดศาลสั่งให้ส่งทรัพย์สินที่รับ ไม่ส่งภายในเวลาที่ ศาลกำหนด ให้ศาลมีอำนาจสั่งดังต่อไปนี้

(3) ในกรณีที่ศาลเห็นว่า ผู้นั้นจะส่งทรัพย์สินที่สั่งให้ส่งได้แต่ไม่ส่ง หรือชำระราคาทรัพย์สินนั้นได้ แต่ไม่ชำระ ให้ศาลมีอำนาจกักขังผู้นั้นไว้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่ง แต่ไม่เกินหนึ่งปีแต่ถ้าภายหลัง ปรากฏแก่ศาลเองหรือโดยคำเสนอของผู้นั้นว่า ผู้นั้นไม่สามารถส่ง ทรัพย์สินหรือชำระราคาได้ศาลจะสั่งให้ปล่อยตัวผู้นั้นไปก่อนครบ กำหนดก็ได้”

ในกรณีที่เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจตามมาตรา 29 หรือมาตรา 30 ดำเนินการให้พระภิกษุ สละสมณเพศ หากพระภิกษุนั้นขัดขืนหรือขัดขวางไม่ยอมสละสมณเพศด้วยประการใดๆ ก็มีความผิดฐานขัดอำนาจเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

นอกจากนี้ ยังมีกรณีสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่อีกส่วนหนึ่งกล่าวคือ ถ้าพระภิกษุผู้ต้อง สละสมณเพศตามบทบัญญัติดังกล่าวแล้ว เป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ มีราชทินนาม จะต้องรอให้ ได้รับพระบรมราชานุญาตออกจากสมณศักดิ์เสียก่อนหรือไม่

โดยเฉพาะในกรณีต้องคำพิพากษาจำคุก หรือต้องคำวินิจฉัยขอยกกรรมให้สึก ในทาง ปฏิบัติแต่เดิมมา ต้องจัดการขอพระบรมราชานุญาตออกจากสมณศักดิ์เสียก่อน⁵⁸ แต่ต่อมา เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้รับมหาสมณุตตมาภิเษกแล้ว เจ้าพระยาอภัยราชาได้เข้ารับตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมแล้ว เจ้าพระยาอภัยราชาได้กราบทูลหรือสมเด็จพระมหาสมณเจ้าด้วย เรื่องนี้ ทางกระทรวงธรรมการ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าจึงได้ทรงวางระเบียบประทานเจ้าพระยาอภัย ราชา ดังต่อไปนี้ “ถ้ามีพระภูษาในความอาญา ถูกตัดสินจำคุกหรือจำขัง ถ้าเป็นความเพียงชั้นศาล เมือง ให้เจ้าคณะเมืองสั่งสึก ถ้าชั้นศาลข้าหลวงพิเศษ ให้เจ้าคณะมณฑลสั่ง ถึงชั้นศาลฎีกาจะทรง เอง ถ้าพระมีราชทินนามต้องคดี ต้องกราบบังคมทูลขอลาพระบรมราชานุญาตก่อน เทียบธรรมเนียม ข้าราชการชั้นสัญญาบัตร เมื่อศาลขอให้สึกพระเช่นนี้ เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ให้ทำตาม”⁵⁹ โดยใน เรื่องนี้ก็ได้ปรากฏในมหาสมณศาสน ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ ทรงประทานแนวทางไว้ตามหนังสือฉบับที่ 106 ที่ 2/26 คำหนักจันทน์ วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ 19 เมษายน พุทธศักราช 2456 ถึงพระยาวิจิตรคดี ว่า จงถือเอาเป็นธรรมเนียมว่า พระผู้มีอิทธิฤทธิ์ถึง ปาราชิก.....ได้กราบทูลขอพระบรมราชานุญาต พิจารณาแล้ว แม้พระบรมราชานุญาตยังไม่ตก หรือคดีที่ไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาต เมื่อศาลได้รับไว้เพื่อพิจารณาแล้ว ถูกงดคดีกัก เมื่อศาล พิจารณาเสร็จสำเร็จแยกฟ้อง ฯ แสดงว่าพระนั้นบริสุทธิ์ จึงให้ได้รับพระราชทานนิตยภัตอีก ตั้งแต่วันที่ศาลยกฟ้อง ฯ⁶⁰

ครั้นต่อมาใน พ.ศ. 2485 ได้มีพระบรมราชานุมัติเป็นหลักการไว้ว่า ในกรณีพระภิกษุมี สมณศักดิ์ต้องคำพิพากษาจำคุก หรือต้องคำวินิจฉัยขอยกกรรมให้สึกให้ถือว่าเป็นอันถูกออกจาก

⁵⁸ โชติ ทองประยูร *คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา 2506 หน้า 181 - 183

⁵⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส *ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส* การคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศรีศตวรรษ หน้า 479

⁶⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส *มหาสมณศาสน เล่ม 2* กรุงเทพมหานคร พุทธอุปลัมภ์การพิมพ์ 2516 หน้า 179

ตำแหน่งและสมณศักดิ์โดยพระบรมราชานุมัติ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้รายงานเสนอ นายกรัฐมนตรี โดยหนังสือที่ น. 12227/2485 ลงวันที่ 7 เมษายน 2485

แต่ในชั้นสอบสวน พระภิกษุผู้ต้องหาที่มีสิทธิขอประกันตัวเองหรือให้ผู้อื่นประกันตัวได้ ถ้าหากพนักงานสอบสวนอนุญาตให้พระภิกษุรูปนั้นได้ประกันตัวไประหว่างสอบสวนหรืออัยการอนุญาตให้ประกันตัวไประหว่างตรวจพิจารณาสำนวนสอบสวนก็ไม่ต้องดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ กรณีนี้ผิดกับการจะต้องจำคุกกักขังหรือขังพระภิกษุตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งไม่มีกรณีที่จะปล่อยชั่วคราวได้อีก⁶¹

ส่วนการยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว เป็นสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้เกี่ยวข้องมีส่วนได้เสีย เมื่อได้รับคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวแล้วก็ต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น การที่จะเห็นสมควรให้ปล่อยตัวชั่วคราวหรือไม่นั้นเป็นดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ หรือศาล แล้วแต่กรณีที่จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของกฎหมายการไม่อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว ต้องมีเหตุผลความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการตัดอิสระของบุคคล โดยที่ศาลยังไม่ได้พิพากษาว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีพระภิกษุสงฆ์ เมื่อไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือเจ้าอาวาสไม่รับมอบตัวในการควบคุมพนักงานสอบสวนก็จำเป็นต้องควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นไว้ที่สถานีตำรวจ เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนต่อไปแต่จะควบคุมพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นทั้งที่ยังอยู่ในสมณเพศไม่ได้ โดยจะต้องจัดดำเนินการให้สละสมณเพศก่อนที่จะนำตัวเข้าห้องควบคุมได้ ในการให้สละสมณเพศในส่วนของฝ่ายบ้านเมืองนั้นไม่มีระเบียบวางไว้ชัดเจน โดยทั่วไปก็จะนำพระภิกษุรูปนั้นไปพบเจ้าคณะท้องถิ่น เพื่อดำเนินการตามวิธีการฝ่ายสงฆ์ พนักงานสอบสวนจึงไม่มีอำนาจที่จะดำเนินการกับพระภิกษุสงฆ์นั้นด้วยตนเอง ในเรื่องนี้อาจเกิดปัญหาในทางปฏิบัติของพนักงานสอบสวนที่ควรจะมีเหตุสมควรให้สึก หรือถอดสมณศักดิ์พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องหาคดีอาญาในระหว่างดำเนินคดี อาจส่งผลกระทบต่อสถานภาพความเป็นภิกษุสงฆ์ หรือสมณศักดิ์ที่ได้รับพระราชทานมา กรมตำรวจในสมัยหนึ่งจึงทำหนังสือขอหารือแนวทางปฏิบัติไปยังกรมการศาสนา และกรมการศาสนาได้ตอบข้อหารือมายังกรมตำรวจ โดยให้ถือตามนัยแห่งประกาศของสมเด็จพระสังฆราช ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2466 และพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ 6 กันยายน 2466 ดังนี้

⁶¹ สมพร พรหมพิตร อาญาวัดอาญาบ้าน พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม

ประกาศของสมเด็จพระสังฆราช ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2466 เรื่อง พระภิกษุสงฆ์ต้องหา คดีอาญาให้ส่งเจ้าคณะ เว้นแต่คดีฆ่าคนตายและโจรกรรม ความตอนหนึ่งว่า “การขังพระภิกษุสงฆ์ ทั้งฝ่ายกาสาวพัตรไม่ต้องด้วยพระราชนิยม เพราะทำคังนั้นเป็นการลบลู่คู่มั่นพระศาสนาฯ เสนาบตีกระทรงยุคิธรรมขอเรียนปฏิบัติว่า เมื่อพระภิกษุสงฆ์เป็นจำเลยคดีไม่มีการประกัน ครั้น ใต้สอบและอุทธรณ์จักควบคุมไว้อย่างไร เมื่อศาลต้องการตัวเมื่อไหร่ให้ไว้ได้ตัวฯ จึงนำเข้าปรึกษาใน ที่ประชุมแห่งมหาเถรสมาคมลงมติพร้อมกันว่า เมื่อภิกษุผู้เป็นจำเลยในคดีไม่มีประกันชั้น ใต้สวน และอุทธรณ์ ศาลควรสั่งมอบเจ้าคณะไว้ ควรพิจารณารูปคดีของพระภิกษุสงฆ์นั้น เห็นควรให้สึกก็ สึกมอบตัวแก่เจ้าพนักงานไป เห็นควรควบคุมตัวไว้ก็ให้ควบคุมไว้จนกว่าศาลจะเรียกตัว เพราะฉะนั้นเมื่อศาลส่งตัวภิกษุเช่นนั้นมาจรับไว้และปฏิบัติตามที่กล่าวมาแล้วนั้น”

พระราชหัตถเลขาที่ 6/243 ลงวันที่ 6 กันยายน 2466 ความตอนหนึ่งว่า “ถ้าภิกษุต้อง หาในคดีที่เนื่องด้วยการฆ่าคนตายหรือกระทำโจรกรรมให้ศาลสั่งคุมขังไว้ได้ชั่วคราวในเรือนจำแต่ อย่าฟ้องใช้เครื่องพันธนาการจนกว่าจะได้เปลื้องฝ่ายกาสาวพัตรออกแล้ว และเมื่อสั่งให้ขังพระภิกษุ ไว้ชั่วคราวดังกล่าวมาแล้วนี้ ก็ต้องให้ผู้พิพากษารีบบอกไปยังเจ้าคณะขอให้เจ้าคณะบังคับให้พระภิกษุ สงฆ์รูปนั้นสึก ถ้าภิกษุต้องคดีที่มีไขเนื่องด้วยการฆ่าคนตาย หรือโจรกรรมก็มอบภิกษุแก่เจ้าคณะ ตามนัยที่มหาเถรสมาคมปรึกษามานั้น”

กรณีตามนัยหนังสือข้างต้น จึงได้หลักเกณฑ์ดังนี้

1. กรณีที่ต้องคดีฐานฆ่าคนตาย หรือ โจรกรรม

- 1.1 ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการ จนกว่าจะได้เปลื้องฝ่ายกาสาวพัตรออกแล้ว
- 1.2 ศาลสั่งขังชั่วคราวได้
- 1.3 แจ้งให้เจ้าคณะมาทำการบังคับให้สึก

2. ถ้าเป็นคดีความผิดฐานอื่น ให้ส่งมอบตัวให้เจ้าคณะดำเนินการรับตัวไว้ควบคุมหาก ศาลต้องการตัวก็ให้ส่งตัวไประหว่างนี้ เจ้าคณะต้องพิจารณารูปคดีว่า เห็นควรให้สึกหรือไม่ถ้าเห็น ควรให้สึกก็ให้มอบตัวแก่เจ้าพนักงานไป ถ้าไม่เห็นควรให้สึกก็ให้ควบคุมตัวจนกว่าศาลจะเรียกตัว

จึงกล่าวได้ว่าถ้าเป็นคดีความผิดประเภทฆ่าคนตาย หรือ โจรกรรม เป็นบทบังคับว่าต้อง ให้สึกโดยให้เจ้าคณะมาบังคับให้สึกในระหว่างนี้ให้ศาลขังไว้ชั่วคราวแต่ห้ามใช้เครื่องพันธนาการ ส่วนกรณีที่เป็นความผิดฐานอื่นให้ดุลยพินิจของเจ้าอาวาสพิจารณาตามรูปคดีว่าเห็นสมควรให้สึก หรือ ไม่ ถ้าเห็นควรให้สึก เมื่อสึกแล้วก็ส่งตัวไปยังเจ้าพนักงาน แต่ถ้าไม่ควรให้สึกก็ให้ควบคุมตัว ไว้จนกว่าทางราชการจะต้องการตัว การที่เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม มีปัญหาว่าทางวัดมีห้องควบคุม หรือ ไม่ถ้าไม่มีหากหลบหนีไปจะถือว่าเจ้าอาวาสประมาท เลินเล่อทำให้ผู้ต้องหาหลบหนีไปใน

ระหว่างการควบคุมตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 205⁶² ได้ จากหนังสือพระราชหัตถเลขาข้างต้น ส่งผลให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับให้สละสมณเพศพระภิกษุ ในมาตรา 29 และมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการประกันตัวหรือได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวย่อมไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมแต่อย่างใด แต่การใช้ดุลยพินิจของเจ้าพนักงานสอบสวนเกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราว ย่อมมีผลต่อสถานภาพของความเป็นพระภิกษุสงฆ์ เมื่อได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวสถานะความเป็นพระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่ตลอดไปจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่ามีความผิดและขอลงโทษจำคุก ซึ่งการจำคุกหรือขังพระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เว้นแต่ฝ่ายคณะสงฆ์จะมีคำสั่งให้สึกหรือให้สละสมณเพศไปก่อนในระหว่างการดำเนินคดีนั้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องการสอบสวนรวมถึงการให้พระภิกษุที่กระทำผิดอาญานั้นการสละสมณเพศเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องจำต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง

สำหรับการดำเนินการให้พระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาสละสมณเพศนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากว่าเป็นการกระทบต่อชื่อเสียงและสิทธิเสรีภาพของบุคคลตลอดจนถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น จึงควรมีการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ โดยให้มีพนักงานปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับพนักงานสอบสวนในการวินิจฉัยว่าสมควรให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศหรือไม่ เพื่อเป็นการถ่วงถ่วงตรวจสอบให้ถูกต้องและให้เกิดความเป็นธรรม

การฟ้องร้อง

เมื่อได้มีการจับกุมและสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายแล้วขั้นตอนต่อไปของกฎหมายก็คือการฟ้องร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143⁶³ โดยเมื่อได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนก็ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

⁶² มาตรา 205 “ถ้าการกระทำดังกล่าวใน มาตรา 204 เป็นการกระทำ โดยประมาท ผู้กระทำความผิด ระวังโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกิน สี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าผู้ที่หลุดพ้นจากการคุมขังไปด้วยการกระทำโดยประมาทนั้นเป็น บุคคลที่ต้องคำพิพากษาของศาลหนึ่งศาลใดให้ลงโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิตหรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีขึ้นไป หรือมีจำนวนตั้งแต่ สามคนขึ้นไป ผู้กระทำความผิดระวังโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับ ไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าผู้กระทำความผิดจัดให้ได้ตัวผู้ที่หลุดพ้นจากการคุมขังคืนมา ภายในสามเดือน ให้งดการลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดนั้น

ลักษณะ 4 ความผิดเกี่ยวกับศาสนา”

⁶³ มาตรา 143 “เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวในมาตรา ก่อน ให้

ในกรณีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง ให้ออกคำสั่งไม่ฟ้อง ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งฟ้อง และแจ้งให้พนักงานสอบสวนส่งผู้ต้องหาเพื่อฟ้องต่อไป

ในกรณีความเห็นควรสั่งฟ้อง ให้ออกคำสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ถ้าไม่เห็นชอบด้วยก็ให้สั่งไม่ฟ้อง

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ

สั่งตามที่เห็นควรให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมหรือส่งพยานคนใดมาให้ซักเพื่อส่งต่อไป

วินิจฉัยว่าควรปล่อยผู้ต้องหา ปล่อยชั่วคราว ควบคุมไว้ หรือขอให้ศาลขังแล้วแต่กรณี และจัดการ หรือสั่งการให้เป็นไปตามนั้น

เมื่อพนักงานอัยการได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว ก็พิจารณาให้ความเห็นว่าควรสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องหรือสั่งให้สอบสวนเพิ่มเติมหรือสั่งให้ส่งพยานมาให้ซักถาม ถ้าพนักงานสอบสวนมีความเห็นสั่งฟ้องก็จะส่งสำนวนพร้อมตัวผู้ต้องหา เว้นแต่ผู้ต้องหาจะถูกศาลขังไว้ในระหว่างสอบสวน และยังมีความเห็นว่าควรอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวหรือไม่หากมีความเห็นสั่งฟ้องก็จะยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลต่อไป

หากเป็นกรณีพระภิกษุสงฆ์นั้น ถ้าพระภิกษุสงฆ์นั้นถูกจับและถูกควบคุมตัวอยู่สถานใด ตำรวจ โดยไม่ได้ขอลปล่อยตัวชั่วคราว แต่พนักงานสอบสวนไม่อนุญาต พนักงานสอบสวนก็ต้องดำเนินการ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์นั้นสละสมณเพศก่อนจะนำตัวไปเข้าห้องควบคุม โดยพาผู้ต้องหา ซึ่งเป็นพระภิกษุไปพบเจ้าคณะท้องถิ่นที่ใกล้ที่สุด เพื่อดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่พระภิกษุสงฆ์นั้น ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไปตั้งแต่ในชั้นสอบสวนสถานภาพความเป็น

พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

- (1) ในกรณีที่มีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง ให้ออกคำสั่งไม่ฟ้อง แต่ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งฟ้องและแจ้งให้ พนักงานสอบสวนส่งผู้ต้องหาเพื่อฟ้องต่อไป
- (2) ในกรณีมีความเห็นควรสั่งฟ้อง ให้ออกคำสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งไม่ฟ้อง ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ
 - (ก) สั่งตามที่เห็นควร ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมหรือส่งพยานคนใดมาให้ซักถามเพื่อส่งต่อไป
 - (ข) วินิจฉัยว่าควรปล่อยผู้ต้องหา ปล่อยชั่วคราว ควบคุมไว้ หรือขอให้ศาลขัง แล้วแต่กรณี และจัดการหรือสั่งการให้เป็นไปตามนั้น

ในคดีฆาตกรรม ซึ่งผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตาย หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ อธิบดีกรมอัยการหรือผู้รักษาการแทนเท่านั้นมีอำนาจออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง”

พระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่ต่อไป เว้นแต่ฝ่ายคณะสงฆ์จะได้มีคำสั่งให้สละสมณเพศในระหว่างนั้น การนำตัวผู้ต้องหาในสภาพที่ยังเป็นพระภิกษุสงฆ์มายังพนักงานอัยการพร้อมสำนวนการสอบสวนนั้น ปรากฏเคยมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว โดยกรมตำรวจในครั้งนั้นได้ขอหารือไปยังกรมอัยการเกี่ยวกับการฟ้องพระภิกษุสามเณรที่ต้องหาคดีอาญาซึ่งกรมอัยการได้ตอบข้อหารือมายังกรมตำรวจตามหนังสือที่ 3751/2503 ลงวันที่ 29 สิงหาคม 2503 ความตอนหนึ่งว่า “ตามหนังสือที่อ้างถึงหารือว่าพระภิกษุสามเณรซึ่งถูกจับกุมในคดีอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนและส่งสำนวนให้พนักงานอัยการหรือผู้ว่าคดีแล้ว พนักงานอัยการหรือผู้ว่าคดีจะฟ้องผู้ต้องหาทั้งๆ ที่ยังเป็นพระภิกษุหรือสามเณรได้หรือไม่นั้น กรมอัยการเห็นว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง และพิจารณาความอาญาในศาลแขวง ไม่ได้บัญญัติห้ามการฟ้องผู้ต้องหา ซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรไว้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 54 ก็ยังบัญญัติว่า ผู้ใดต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก มีความผิดต้องระวางโทษไม่เกิน 6 เดือน ดังนี้ย่อมเป็นการแสดงว่า พนักงานอัยการหรือผู้ว่าคดีฟ้องพระภิกษุหรือสามเณรต่อศาลทั้งๆ ที่ยังเป็นพระภิกษุหรือสามเณรได้ จึงเรียนมาเพื่อทราบ” จากการตอบข้อหารือของกรมอัยการในสมัยนั้น จึงได้หลักว่าพระภิกษุหรือสามเณรไม่ได้รับการยกเว้นหรือผ่อนผันหรืออนุโลมแต่อย่างใด ทั้งที่ปรากฏว่าไม่มีบทบัญญัติกฎหมายห้ามฟ้องขณะยังเป็นพระภิกษุหรือสามเณร จึงถือได้ว่าพระภิกษุหรือสามเณรมีโอกาสที่จะถูกดำเนินคดีอาญาได้ตามกฎหมาย ดังที่กล่าวมานี้ เป็นแนวทางเดิมในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 มาตรา 54 แต่ในปัจจุบันนี้ ก็ยังไม่มีระเบียบการที่แน่นอนในการดำเนินการดังกล่าว แต่จะต้องทำด้วยความสุภาพตามสถานะของพระภิกษุ โดยที่นายรชฎ เจริญน้า อดีตอธิบดีอัยการฝ่ายคดีอัยการสูงสุดได้ให้ความเห็นไว้ว่า “สำนักงานอัยการสูงสุดไม่มีระเบียบการดำเนินคดีกับพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ จึงปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องหาทั่วไป แต่อาจจะปฏิบัติต่อตัวผู้ต้องหาที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ด้วยความสุภาพอ่อนโยนตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยชาวพุทธ การมาที่ทำการอัยการส่วนใหญ่จะถูกสละสมณเพศมาตั้งแต่ชั้นสอบสวนแล้ว และหากยังไม่ได้สละสมณเพศ และขอลปล่อยตัวชั่วคราวก็มีแนวโน้มจะให้ปล่อยตัวชั่วคราวไป เว้นแต่เป็นคดีอุกฉกรรจ์ หรือคดีที่เห็นว่า หากปล่อยชั่วคราวแล้ว อาจหลบหนีก็อาจไม่อนุญาต ซึ่งจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ที่ผ่านมาทางสำนักงานอัยการสูงสุดเคยอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวอดีตพระยันตระ อมโร หรือนายวินัย ละอองสุวรรณ ผู้ต้องหาซึ่งต้องหาว่าหมิ่นประมาท คุณหมื่น แสดงอาฆาตมาดร้ายต่อสมเด็จพระสังฆราชอันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ปรากฏว่าได้ผิดสัญญาประกัน และหลบหนีออกนอกราชอาณาจักร ปัจจุบันยังไม่ได้ตัวมาดำเนินคดี และให้ความเห็นว่าการที่ผู้ต้องหามาศาลในสถานะสงฆ์จะไม่เหมาะสมกับผู้พบเห็น”

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 ให้อำนาจพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการมีอำนาจพิจารณาให้ปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาได้ หากไม่เห็นสมควรให้ปล่อยตัวชั่วคราว ก็ให้อำนาจในการสละสมณเพศพระภิกษุรูปนั้นก่อนควบคุมตัวไว้ดำเนินคดีตามบทบัญญัติดังกล่าวนั้น เป็นการให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการใช้ดุลยพินิจตามหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย แต่มีผลต่อการสละสมณเพศพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นทางหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์พ้นสถานภาพไปโดยผลของกฎหมาย เมื่อพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาได้ถูกดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ แล้ว ต่อไปก็จะเป็นการพิจารณาพิพากษาคดี

การพิจารณาพิพากษาคดี

เมื่อได้ดำเนินตามกระบวนการเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายแล้ว ต่อไปก็มาถึงกระบวนการของการพิจารณาพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172⁶⁴ การพิจารณา และสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยเว้นแต่บทบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น จากหลักกฎหมายดังกล่าว การพิจารณาคดีต้องกระทำโดยเปิดเผย และให้กระทำต่อหน้าจำเลย เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นต้องพิจารณาลับ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177⁶⁵ ซึ่งศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาเป็นความลับ เมื่อ

⁶⁴ มาตรา 172 “การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจดรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป

ในการสืบพยาน เมื่อได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยานหรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ซึ่งอาจกระทำโดยการใช้อีเทอร์เน็ต สืออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้สอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้

ในการสืบพยาน ให้มีการบันทึกคำเบิกความพยานโดยใช้วิธีการบันทึกลงในวัสดุ ซึ่งสามารถถ่ายทอดออกเป็นภาพและเสียงซึ่งสามารถตรวจสอบถึงความถูกต้องของการบันทึกได้ และให้ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาใช้การบันทึกดังกล่าวประกอบการพิจารณาคดีด้วย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาตามวรรคสามและวรรคสี่ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

⁶⁵ มาตรา 177 “ศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาเป็นการลับ เมื่อเห็นสมควร โดยพลการหรือโดยคำร้อง

เห็นสมควร โดยผลการ หรือโดยคำร้องขอของกลุ่มความฝ่ายใด แต่ต้องเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าตัวจำเลยนี้เอง ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ ผู้เสียหาย ทนายความ และประชาชนที่เข้าฟังการพิจารณาคดี ทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นจำเลยในสถานะพระสงฆ์มีเครื่องแต่งกายของเพศบรรพชิต มาสู่ท่ามกลางแห่งการพิจารณาคดี ย่อมจะมีปัญหาในทางปฏิบัติประกอบกับความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันมีพระภิกษุสงฆ์เป็นศาสนบุคคลผู้มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนา เป็นบุคคลที่สังคมตั้งความหวังไว้สูงในทางกฎหมาย ในฐานะพยานมีเอกสิทธิ์ที่จะไม่มาศาลตามหมายเรียกไม่ต้องสาบาน และมีสิทธิ์ที่จะไม่ยอมเบิกความตอบคำถามใดๆ จึงถือว่าเป็นบุคคลผู้มีฐานะพิเศษทางสังคมไทยให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ และมีความใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของทางสังคมไทยอย่างแยกกัน ไม่ออกแต่เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในทางคดีอาญาแล้ว ก็จำเป็นจะต้องนำมาสู่กระบวนการยุติธรรมเช่นเดียวกัน ในอดีตกระทรวงยุติธรรมเคยหารือไปยังมหาเถรสมาคม กรณีพระภิกษุสงฆ์ต้องหาคดีอาญาว่าควรปฏิบัติอย่างไร ซึ่งมหาเถรสมาคมได้ให้แนวทางว่า ควรสึกหรือไม่ควรสึก ในระหว่างการดำเนินคดี ในกรณีที่ไม่มีประกัน ถ้าพระภิกษุสงฆ์ต้องหาเกี่ยวกับคดีฆ่าคนตาย หรือโจรกรรมให้ศาลสั่งคุมขังไว้ได้ชั่วคราวในเรือนจำ ห้ามใช้เครื่องพันธนาการและให้เจ้าคณะมาบังคับให้สึก หลังจากนั้นจึงใช้เครื่องพันธนาการได้ ถ้าหากเป็นคดีอื่นนอกจากที่กล่าวมา ให้ส่งตัวไปยังเจ้าคณะควบคุมตัวไว้ หากศาลต้องการตัวก็ให้ส่งตัวไป และเจ้าคณะมีอำนาจพิจารณาว่าควรสึกหรือไม่⁶⁶

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเองมีความเห็นว่าในระหว่างการดำเนินคดีที่ยังไม่ถึงที่สุดกระบวนการก็ควรมีหน่วยงานของทางเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลจัดให้พระภิกษุรูปนั้นอยู่ในวัดเพื่อที่สามารจะทำกิจของพระภิกษุได้เหมือนพระภิกษุทั่วไป แต่ก็ให้อยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ เพราะในระหว่างนี้พระภิกษุนั้นยังไม่ได้ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดจึงไม่สามารถที่จะให้สละสมณเพศได้เนื่องจากจะเป็นการริดรอนสิทธิของความเป็นพระภิกษุ

การบังคับโทษ

การดำเนินการเกี่ยวกับคดีอาญาของพระภิกษุที่ถูกดำเนินการตามกฎหมายตามขั้นตอนต่างๆแล้ว บางกรณีเมื่อผ่านกระบวนการโดยที่พระภิกษุรูปนั้นยังไม่ได้สละสมณเพศตั้งแต่ขั้นการ

ขอของกลุ่มความฝ่ายใด แต่ต้องเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน”

⁶⁶ ธวัช หนูคำ “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541 หน้า 91-92

จับกุม การสอบสวน การพิจารณาพิพากษาคดี จนถึงการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาอันได้แก่การจำคุกและการกักขัง ซึ่งการจำคุกและการกักขังนั้นเป็นโทษทางอาญา ผู้ต้องโทษจำคุกต้องถูกส่งตัวไปคุมขังไว้ในเรือนจำ ส่วนผู้ต้องโทษกักขังต้องถูกส่งไปกักตัวไว้ในสถานที่ที่มีใช้เรือนจำ ทั้งสองกรณีนี้จะดำเนินการได้ ก็ต้องมีคำพิพากษาของศาลเสียก่อน ส่วนการกักขังเป็นกรณีที่ศาลสั่งขังผู้ต้องหาในระหว่างพิจารณา ซึ่งตามปกติก็มักจะถูกส่งไปฝากขังไว้ในเรือนจำ

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 30 บัญญัติว่า “เมื่อจำคุกกักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น” จากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว ในส่วนการบังคับโทษจะมีหน่วยงานของกรมราชทัณฑ์เข้ามาเกี่ยวข้องหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาจำคุกกักขัง พระภิกษุตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล เป็นผู้ปฏิบัติการบังคับโทษตามคำพิพากษาหรือตามคำสั่งของศาล โดยทั่วไปนั้นกรมราชทัณฑ์มีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 8⁶⁷ เกี่ยวกับการรับตัวผู้ต้องขังว่าเจ้าพนักงานเรือนจำจะไม่รับบุคคลใดๆ ไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำ เว้นแต่จะได้รับความหมายอาญาหรือเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ และระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 1/2506 เรื่องการรับและปล่อยตัวผู้ต้องกักขัง ซึ่งเมื่อราชทัณฑ์รับตัวไว้แล้วผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และระเบียบการรับและปล่อยตัวผู้ต้องกักขัง ไม่มีระเบียบที่วางไว้เฉพาะผู้ต้องขังที่เป็นพระภิกษุแต่อย่างใด จึงต้องนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 30 มาบังคับใช้ประกอบกับพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 8

สำหรับในส่วนของทางกรมราชทัณฑ์มีปัญหาในทางปฏิบัติ กรณีเรือนจำจังหวัดทุ่งสง หรือแนวทางในการปฏิบัติ เนื่องจากพนักงานอัยการจังหวัดทุ่งสง ได้ยื่นฟ้องพระภิกษุ ต่อศาลจังหวัดทุ่งสง ข้อหาลักทรัพย์ และศาลจังหวัดทุ่งสง ได้ประทับฟ้องไว้แล้ว ต้องรับตัวพระภิกษุและยังไม่ได้ลาสิกขามาคุมขังไว้ตามหมายศาลนั้น กรมราชทัณฑ์ได้ตอบข้อหารือตามหนังสือ มท. 0905/2583 ลงวันที่ 24 พ.ค. 2541 เรื่องแนวทางปฏิบัติต่อพระภิกษุต้องโทษคดีอาญาดังกล่าว ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 30 เป็นอำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะดำเนินการให้พระภิกษุขึ้นสละสมณ

⁶⁷ มาตรา 8 “เจ้าพนักงานเรือนจำจะไม่รับบุคคลใดๆ ไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำ เว้นแต่จะได้รับความหมายอาญา หรือเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ”

เทศ โดยการนิมนต์พระภิกษุรูปอื่นมาทำการลาสิกขาให้ หรือนำตัวไปทำการลาสิกขาที่วัดใดก็ได้ เช่นเดียวกับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หากไม่สามารถดำเนินการได้ หรือพระภิกษุนั้นไม่ยอม สละสมณเพศ เจ้าพนักงานก็สามารถที่จะดำเนินการให้สละสมณเพศได้โดยการเปลื้องผ้าออกแล้ว จัดให้นุ่งกางเกงตั้งเช่นผู้ต้องหาทั่วไป จึงเห็นได้ว่า การคุมขังผู้ต้องขังที่เป็นพระภิกษุสงฆ์นั้นมี ปัญหาสำหรับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ซึ่งมีหน้าที่รับผู้ต้องขังไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ไม่มีระเบียบ ภายในหน่วยงานนั้นๆ รองรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เกี่ยวกับการควบคุม กักขังผู้ต้องหา ผู้ต้องขัง หรือจำเลยโดยตรง การให้พระภิกษุสงฆ์ซึ่งต้องถูกขังสละสมณเพศจึงเกิดความไม่แน่ใจว่า กระทำถูกต้องตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นหรือไม่ และถูกต้องตามพระธรรมวินัยว่าด้วยการนั้นๆ หรือไม่ และในส่วนพระภิกษุสงฆ์เองหากสมัครใจ การเปลื้องผ้าออกแล้วให้นุ่งกางเกงเพียงเท่านี้ ถือว่าขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้วหรือไม่ จึงเป็นปัญหาในทางปฏิบัติเมื่อพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่สมัครใจสละสมณเพศ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เปลื้องผ้าออกแล้ว ให้นุ่งกางเกงหรือเครื่องแต่งกาย ของเรือนจำ แล้วต่อมาปรากฏว่าศาลมีคำสั่งปล่อยตัวผู้ต้องขังที่เป็นพระภิกษุนั้นไปจะถือว่าระหว่าง นั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์หรือไม่ในการดำเนินการให้สละสมณเพศตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ และควบคุมดำเนินการทางด้านพระ วินัยพระสงฆ์ในปัจจุบัน คือมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรเดียวดูแลปกครองคณะสงฆ์ไทยทั่ว ราชอาณาจักร มหาเถรสมาคมก็ไม่ได้มีระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์สละ สมณเพศในระหว่างต้องหาคดีอาญา หรือถูกขังในคดีอาญา และไม่มีหนังสือแจ้งเวียนแนวทาง ปฏิบัติให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงวิธีการให้สละสมณเพศควรดำเนินการเช่นไร อาศัยการ ปฏิบัติตามอย่างกันมา ขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ซึ่งอาจเกิดปัญหาได้ว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ดำเนินการสละสมณเพศโดยมิชอบได้⁶⁸ ด้วยเหตุนี้ หากพระภิกษุต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือกักขัง หรือถูกศาลสั่งขังในระหว่างพิจารณาก็จำเป็นต้องให้สละสมณเพศเสียก่อน จึงจะส่งเข้าเรือนจำ หรือสถานกักขังได้ และในกรณีเช่นนี้กฎหมายได้บัญญัติให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณ เพศนั้นด้วย

จากการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการทางกระบวนการทางกฎหมายอาญาที่บุคคล กระทำผิดเป็นบุคคลธรรมดา กับบุคคลที่กระทำผิดเป็นพระภิกษุนั้นจะเห็นได้ว่าขั้นตอนของการ จับกุมนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้พิเศษเป็นแต่เพียงว่ามีหลักเกณฑ์ให้จับกุมด้วยความเคารพสุภาพ อ่อนโยน ส่วนการสอบสวนนั้นก็มีกฎหมายบัญญัติเป็นพิเศษเพียงแก่ขั้นตอนของการดำเนินการให้

⁶⁸ ธวัช หนูคำ “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541 หน้า 92-94

พระภิกษุที่กระทำผิดนั้นสละสมณเพศโดยให้อำนาจเจ้าพนักงานสอบสวน อัยการ และเจ้าอาวาส เป็นผู้พิจารณาร่วมกันและให้ดำเนินการตามที่เห็นสมควรตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้อันเป็นข้อแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปเพียงแต่การให้สละสมณเพศเท่านั้น ส่วนการสอบสวนนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะแต่อย่างใด ส่วนการฟ้องร้องและการบังคับโทษก็ไม่มีกระบวนการวิธีที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาแต่อย่างใด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญานั้นมีเพียงแต่การให้สละสมณเพศที่แตกต่างจากบุคคลโดยทั่วไป มีเพียงสิทธิพิเศษของพระภิกษุในการเป็นพยานที่จะไม่ยอมเบิกความหรือตอบคำถามใดๆ ก็ได้แล้ว พระภิกษุก็ยังมีสิทธิที่จะไม่ต้องสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนเข้าเบิกความ กล่าวคือห้ามมิให้บังคับให้พระภิกษุสาบาน หรือปฏิญาณตนเป็นอันขาด

ดังที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นตัวบทกฎหมายเองหรือหลักในการปฏิบัติยังมีความไม่ชัดเจนพอที่จะทำให้เจ้าพนักงานนั้นปฏิบัติงานได้เต็มที่เพื่อที่จะนำผู้กระทำผิดมาลงโทษให้รวดเร็วและเป็นธรรม เพราะถ้าไม่มีความชัดเจนแล้วก็จะทำให้พยานหลักฐานต่างๆ สูญหายไปก็จะทำให้ไม่ได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษอย่างแท้จริงสมกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย

เมื่อศึกษาถึงสิทธิทางกฎหมายของพระภิกษุได้พบหลักเกณฑ์ในทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับองค์กรควบคุม พนักงานเจ้าหน้าที่ ตลอดจนวิธีปฏิบัติต่อพระภิกษุซึ่งมีบางกรณีที่จะถือว่ากำหนดไว้เป็นพิเศษอยู่บ้างบนพื้นฐานแห่งสิทธิของความเป็นบุคคลภายใต้สิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญซึ่งทำให้เป็นปัญหาต่อทางปฏิบัติที่ยังไม่ชัดเจนลงไปเหมือนบางกรณีที่มีกฎหมายกำหนดและแยกกระบวนการดำเนินคดีออกไปอย่างชัดเจน คือกรณีบุคคลที่เป็นทหารจะมีศาลทหารที่มีกระบวนการดำเนินคดีที่แยกออกมาเป็นพิเศษ จึงทำให้นักศึกษาหลักเกณฑ์ต่างๆ ว่าสามารถดำเนินการภายใต้สิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญเช่นกันซึ่งอาจจะนำมาเปรียบเทียบและพัฒนากระบวนการดำเนินคดีอาญาของพระภิกษุทั้งระบบเป็นศาลศาสนาหรือศาลสงฆ์ หรือปรับปรุงขั้นตอนต่างๆ ให้ชัดเจนสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

2. สิทธิของทหารทางกฎหมายอาญาตามธรรมนูญศาลทหาร

ตามปกติการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแต่สำหรับบุคคลที่เป็นทหารหรือเป็นพลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร กระทำผิดภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายทหาร จึงอยู่ในอำนาจของศาลทหารซึ่งเป็นศาลพิเศษที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาต่างจากศาลพลเรือนซึ่งแยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

2.1 กฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลทหาร

ศาลทหาร จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 นอกจากนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่จัดตั้งศาลยุติธรรมแล้ว พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารยังมีบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในศาลทหาร รวมไปถึงบทบัญญัติในเรื่องการแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการอีกด้วย จึงเป็นการนำเอาบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับระบบศาลและตุลาการทั้งหมดมารวมไว้ในกฎหมายฉบับเดียวกัน ซึ่งถ้าหากเทียบเป็นกฎหมายในปัจจุบันก็คงเรียกชื่อว่าพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทหารและวิธีพิจารณาความในศาลทหาร เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

2.2 ประเภทของศาลทหาร

ศาลทหารสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ศาลทหารในเวลาปกติ
2. ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ
3. ศาลอาญาศึก

1. ศาลทหารในเวลาปกติ

ศาลทหารในเวลาปกติ คือ ศาลทหารที่ดำเนินการอยู่ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองสงบสุขไม่มีศึกสงคราม โดยศาลทหารในเวลาปกติจะมีการพิจารณาพิพากษาคดีที่สามารถอุทธรณ์และฎีกาได้สามชั้น ดังนั้นศาลทหารในเวลาปกติจึงประกอบด้วย

- ก. ศาลทหารชั้นต้น
- ข. ศาลทหารกลาง (ชั้นอุทธรณ์)
- ค. ศาลทหารสูงสุด (ชั้นฎีกา)

ก. ศาลทหารชั้นต้น ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 7 ได้จำแนกศาลทหารชั้นต้นไว้ 4 ศาล คือ

1. ศาลทหารกรุงเทพ มีที่ตั้งอยู่ในกรมพระธรรมนูญ และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย โดยไม่จำกัดพื้นที่ และไม่จำกัดชั้นยศของจำเลย นายทหารชั้นนายพลก็ตกเป็นจำเลยในศาลทหารกรุงเทพได้ แต่โดยปกติถ้าการกระทำผิดเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีศาลทหาร ก็ให้พิจารณาพิพากษาในศาลทหารท้องถิ่น

2. ศาลมณฑลทหาร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวง เฉพาะความผิดที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่มณฑลทหารนั้นๆ แต่จำกัดชั้นยศของจำเลยว่าจำเลยจะต้องไม่ใช่ นายทหารชั้นนายพล ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร มาตรา 8 ให้มีศาลมณฑลทหาร 1 ศาล ในแต่ละมณฑลทหาร ยกเว้นมณฑลทหารอันเป็นที่ตั้งของศาลทหารกรุงเทพ ปัจจุบันมีศาลมณฑลทหาร 12 แห่ง

3. ศาลจังหวัดทหาร มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาได้ทั้งปวง แต่ต้องเป็นคดีที่จำเลยไม่ใช่ นายทหารสัญญาบัตร ซึ่งตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ให้ทุกจังหวัดทหารมีศาลจังหวัด ทหารได้ศาลหนึ่ง ปัจจุบันมีศาลจังหวัดทหารบกที่เปิดทำการเพียง 12 ศาล

4. ศาลประจำหน่วยทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร มาตรา 9 กำหนด ว่าเมื่อหน่วยทหารปฏิบัติหน้าที่อยู่นอกราชอาณาจักร หรือกำลังเดินทางเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่นอก ราชอาณาจักร และมีกำลังทหารไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน จะให้จัดตั้งศาลประจำหน่วยทหารนั้นก็ ได้ และศาลประจำหน่วยทหารมีอำนาจเหนือบุคคลที่สังกัดอยู่หน่วยทหารนั้น โดยไม่จำกัดพื้นที่

ข. ศาลทหารกลาง มีศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรมพระธรรมนูญ มีอำนาจพิจารณาพิพากษา บรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้น

ค. ศาลทหารสูงสุด มีศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรมพระธรรมนูญ มีอำนาจพิจารณาพิพากษา บรรดาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลทหารกลางคดีที่ศาลทหารสูงสุดได้พิจารณา พิพากษา หรือมีคำสั่งแล้ว ให้เป็นอันถึงที่สุด

2. ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ

ในเวลาไม่ปกติ หมายถึง ในเวลาที่มีการรบ หรือสถานการณ์สงคราม หรือได้ ประกาศใช้ กฎอัยการศึก ศาลทหารซึ่งมีอยู่แล้วในเวลาปกติคงพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ตาม อำนาจ แต่ถ้าผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก หรือผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้สั่งตามกฎหมายว่าด้วย กฎอัยการศึก ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดๆ อีก ก็ให้ศาลทหารพิจารณา พิพากษาคดีอาญาตามประกาศ หรือคำสั่งนั้นได้ด้วย

เมื่อหมดภาวะการรบ หรือสถานะสงคราม หรือเลิกใช้กฎอัยการศึก ศาลทหาร ยังคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ค้างอยู่ในศาล หรือที่ยังมิได้ฟ้องโดยมีอำนาจแต่งตั้งตุลาการ หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีอำนาจสั่ง โอนคดี หรือส่งผู้ต้องหาไปดำเนินคดียังศาล ทหารแห่งอื่นได้และให้การพิจารณาพิพากษาคดีเช่นนี้มีอำนาจและหน้าที่ดังศาลทหารในเวลาไม่ ปกติ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร มาตรา 36

3. ศาลอาญาศึก

ศาลอาญาศึกเป็นศาลทหารอีกประเภทหนึ่งที่ได้แยกออกมาต่างหากจากศาล ทหารในเวลาปกติและศาลทหารในเวลาไม่ปกติ การตั้งศาลอาญาศึกจะเกิดขึ้นได้เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ ดังนี้

- (1) เมื่อมีการรบเกิดขึ้น โดยได้มีการกำหนดเขตยุทธบริเวณ⁶⁹
- (2) ในเขตยุทธบริเวณดังกล่าว มีกำลังทหารไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน หรือมีเรือรบ ป้อม หรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหาร
- (3) ผู้บังคับบัญชาของกองกำลังทหารที่ไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน หรือผู้บังคับบัญชาประจำเรือรบ ป้อม หรือที่มั่นดังกล่าวตามข้อ 2 หรือผู้ทำการแทนผู้บังคับบัญชาดังกล่าว ได้ตั้งศาลอาญาศึกขึ้นมาเพื่อพิจารณาคดีอาญาที่เกิดขึ้นในยุทธบริเวณนั้นๆ

2.3 คดีที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 13 กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ในขณะที่กระทำผิด สั่งลงโทษบุคคลใดๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีอำนาจในการพิจารณาคดีอย่างอื่น ได้อีกตามที่จะมีกฎหมายบัญญัติเพิ่มเติม ที่เคยมีมาแล้วเช่น ความผิดฐานกระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

สำหรับอำนาจในการรับฟ้องคดีของศาลทหารแบ่งได้ดังนี้ ศาลจังหวัดทหาร จะรับฟ้องคดีที่จำเลยมีชั้นยศเป็นนายทหารประทวน ศาลมณฑลทหารจะรับฟ้องคดีที่จำเลยมีชั้นยศตั้งแต่ชั้นประทวนจนถึงชั้นยศสัญญาบัตรแต่ไม่เกินพันเอก ส่วนศาลทหารกรุงเทพจะรับฟ้องได้หมดทุกชั้นยศ นอกจากนี้ชั้นยศจำเลยมีผลต่อการแต่งตั้งองค์คณะตุลาการที่จะพิจารณาคดีด้วย โดยองค์คณะตุลาการที่จะแต่งตั้งนั้นอย่างน้อยต้องมีผู้ที่มียศเท่ากันหรือสูงกว่าจำเลย

2.4 คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหารมาตรา 14 ได้บัญญัติถึงคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร แยกเป็น 4 ประเภท ซึ่งเป็นข้อยกเว้นจากหลักทั่วไปตามมาตรา 13 ดังนี้คือ

ประเภทที่ 1 ได้แก่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำผิดด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นกรณีร่วมกันกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 ใช้จำวานตามมาตรา 84 สนับสนุนตามมาตรา 86 รวมไปถึงต่างฝ่ายต่างกระทำความผิด เช่น วิวาททำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ขับรถยนต์โดยประมาททั้งสองฝ่ายเป็นเหตุให้มีผู้ถึงแก่ความตาย

ประเภทที่ 2 ได้แก่คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน ซึ่งคดีที่เกี่ยวข้องกันในประเภทนี้ก็อาศัยหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 24 เช่น ทหารลักทรัพย์ พลเรือนรับของโจร ทหารปลอมเอกสารให้พลเรือนเอาไปใช้

⁶⁹ การกำหนดเขตยุทธบริเวณเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.2503 มาตรา 23

ประเภทที่ 3 ได้แก่คดีที่ต้องดำเนินการในศาลเยาวชนและครอบครัว เนื่องจากอายุของผู้กระทำความผิด ซึ่งคงจะมีแต่เฉพาะนักเรียนทหาร

ประเภทที่ 4 ได้แก่คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คดีประเภทนี้ คงจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ ประการแรก คือ ได้มีการฟ้องคดียังศาลทหารแล้ว ประการที่สอง คือ เป็นคดีที่ไม่เข้าหลักเกณฑ์ในสามประการแรก แต่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร เช่น คดีที่จำเลยกระทำความผิดร่วมกับผู้อื่นซึ่งยังไม่เป็นการแน่ชัดว่าบุคคลอื่นนั้น เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารหรือไม่

2.5 บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้น มาตรา 16 ได้จำแนกไว้ 8 อนุมาตรา ถ้าจะแยกอธิบายแต่ละอนุมาตรา ก็คงจะทำให้เกิดความสับสน จึงขออธิบายโดยแยกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ ทหาร ทหารนั้นแยกเป็น 2 ประเภท คือ ทหารประจำการ และทหารกองประจำการ ทหารประจำการ คือ ทหารที่เข้ามารับราชการเป็นทหารตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2521 และทหารกองประจำการก็คือทหารที่เข้ามารับราชการทหารตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ถ้าจะให้เข้าใจง่ายๆ คือ ทหารประจำการได้แก่ทหารที่ติดเอการรับราชการทหารเป็นอาชีพ ซึ่งมีทั้งทหารประจำการชั้นสัญญาบัตร ชั้นประทวน และทหารที่ไม่มียศที่เรียกกันว่า พลทหารอาสาสมัคร ส่วนทหารกองประจำการ คือ ทหารเกณฑ์หรือทหารที่สมัครเข้ากองประจำการเพราะกฎหมายบังคับให้ต้องเป็นทหาร

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ นักเรียนทหาร หมายถึง นักเรียนทหารที่กำหนดขึ้นโดยกระทรวงกลาโหม เช่น นักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนเตรียมทหาร นักศึกษาวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า นักเรียนทหารดังกล่าวหากมีอายุอยู่ในเกณฑ์ที่จะต้องดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว หากพ้นเกณฑ์อายุก็ต้องถูกดำเนินคดีในศาลทหาร

กลุ่มที่ 3 คือบุคคลที่มีได้เป็นทหาร จำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. บุคคลที่เป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน เป็นลูกจ้างในสังกัดกระทรวงกลาโหม เฉพาะเมื่อกระทำความผิดต่อหน้าที่ราชการ โดยมาจำกัดพื้นที่ หรือความผิดอาญาอื่น โดยจำกัดพื้นที่ เฉพาะในบริเวณที่ตั้งหน่วยทหาร

2. บุคคลที่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น พยานที่ถูกศาลทหารออกหมายจับมาเพื่อเบิกความ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 111 (2) ได้กระทำความผิดในระหว่างที่เจ้าหน้าที่กักขังตัวไว้ก่อนเบิกความ

3. บุคคลที่เป็นพลศึกษาหรือชนชาติศัตรูในช่วงเวลาที่มีศึกสงคราม

2.6 การแต่งตั้งตุลาการ

การแต่งตั้งและถอดถอนตุลาการในศาลทหาร กำหนดให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งในทางปฏิบัติได้มีการมอบพระราชอำนาจดังกล่าวให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บังคับบัญชาทหาร โดยจะมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

(1) ตุลาการศาลทหารสูงสุด และ ตุลาการศาลทหารกลาง ให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งและถอดถอน

(2) ตุลาการศาลทหารชั้นต้น และศาลประจำหน่วยทหาร พระมหากษัตริย์ทรงมอบพระราชอำนาจแก่ผู้บังคับบัญชาทหาร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอน

(3) ตุลาการในศาลทหารชั้นต้น ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาจังหวัดทหาร เป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลจังหวัดทหาร ผู้มีอำนาจบังคับบัญชามณฑลทหาร เป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลมณฑลทหาร ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาหน่วยทหาร เป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลประจำหน่วยทหารและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการศาลทหารกรุงเทพ

2.7 การดำเนินคดีในศาลทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร กำหนดให้ศาลทหารใช้วิธีพิจารณาคดีตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับก่อน ซึ่งถ้าไม่มี จึงจะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้ และถ้าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มี จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ ซึ่งพอสรุปได้ว่า กรณีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารไปกระทำผิดอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้นอาจเกิดขึ้นได้ 2 กรณีคือ กรณีการดำเนินคดีนั้นผู้เสียหายไม่ใช่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร จะต้องไปแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อสอบสวนแล้วส่งสำนวนคดีให้อัยการทหารเป็นผู้ฟ้องคดีในศาลทหาร กรณีการดำเนินคดีนั้นผู้เสียหายเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารก็อาจแต่งตั้งทนายความ หรือทนายทหาร เพื่อฟ้องคดีต่อศาลทหารเองได้ หรือในกรณีที่เป็นการผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร ผู้บังคับบัญชาจะต้องแต่งตั้งกรรมการสอบสวน หรืออาจให้นายทหารพระธรรมนูญเป็นผู้สอบสวน เมื่อสอบสวนเสร็จแล้วจึงส่งสำนวนคดีไปให้อัยการทหารเพื่อฟ้องคดีต่อศาลทหารต่อไป ในขั้นตอนการดำเนินคดีดังกล่าว เมื่อศาลทหารชั้นต้นได้มีคำพิพากษาแล้ว เป็นหน้าที่ของจำศาลทหาร จะต้องแจ้งผลคดีนั้นไปให้ผู้บังคับบัญชาของจำเลยทราบ และพิจารณาว่าจะอุทธรณ์หรือฎีกาหรือไม่ ถ้าผู้บังคับบัญชาทหารดังกล่าวมีความประสงค์จะอุทธรณ์ หรือฎีกา ก็สามารถนำสิทธิอุทธรณ์ ฎีกาได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลอ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟัง หรือจะไม่อุทธรณ์

ฎีกาก็ได้ และเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว การบังคับตามคำพิพากษาจำศาลทหารก็จะดำเนินการแจ้งคำพิพากษานั้นให้ผู้บังคับบัญชาทหารเพื่อดำเนินการบังคับโทษ เช่น ศาลให้ลงโทษจำคุก จำศาลก็จะส่งคำพิพากษาและหมายแจ้งโทษเด็ดขาดให้ผู้บังคับบัญชาทหารลงชื่อในหมาย ซึ่งในทางกฎหมายจะเรียกผู้บังคับบัญชาทหารดังกล่าวว่าผู้มีอำนาจสั่งลงโทษ จะเห็นได้ว่าการบังคับโทษของศาลทหารนี้แตกต่างจากศาลยุติธรรม ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในศาลทหารนั้นจึงมีความแตกต่างจากการดำเนินคดีในศาลยุติธรรมทั่วไปอันเนื่องมาจากว่ามีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ

จากการศึกษาเปรียบเทียบสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญากับสิทธิของทหารทางกฎหมายอาญานั้นมีความแตกต่างกัน โดยในกรณีของสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญานั้นถึงแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ออกมาบังคับใช้กับพระภิกษุก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงกฎหมายที่ออกมาเพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเท่านั้นโดยไม่มีวิธีการดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาอย่างชัดเจน ไม่มีบทบัญญัติถึงวิธีการพิจารณาความอาญาหรือการแยกศาลเฉพาะออกมาแต่อย่างใดยังอาศัยวิธีการดำเนินการตามกฎหมายที่บังคับใช้กับบุคคลโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นการจับกุม การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนสิทธิของทหารทางกฎหมายอาญานั้นมีกฎหมายบัญญัติรองรับเป็นการเฉพาะอันมีหน่วยงานและระบบการพิจารณาแยกต่างหากจากศาลพลเรือนมีการพิจารณาคดีที่เป็นระบบโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบและการพิจารณาคดีที่ชัดเจนอันจะเป็นประโยชน์และสะดวกต่อการดำเนินการตามกฎหมาย

3. เปรียบเทียบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เพื่อที่จะศึกษาในเรื่องสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญาซึ่งตามกฎหมายไทยไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอาญาหรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้นยังไม่มี ความชัดเจนเพียงพอต่อการปฏิบัติ อยู่ในหลายๆ ประเด็น ดังนั้น เพื่อให้เห็นแนวคิดและทัศนคติในเรื่องดังกล่าวของประเทศที่นับถือพุทธศาสนาและมีวัฒนธรรมประเพณีที่ใกล้เคียงกับประเทศไทยก็คือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวว่าในเรื่องสถานะของพระภิกษุนั้นมีสิทธิในทางกฎหมายกับทางการปกครองสงฆ์เหมือนหรือแตกต่างจากประเทศไทยอย่างไร เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการหาบทสรุปในเรื่องดังกล่าวที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยต่อไป

3.1 กฎหมายอาญาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับพระภิกษุลาว

พุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำและวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีชีวิตผูกติดอยู่กับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นตั้งแต่เกิดจนตาย โดยพระสงฆ์นั้นก็ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศเช่นเดียวกันกับบุคคลโดยทั่วไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระสงฆ์ลาวนั้นก็ยังมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 อันเป็นธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาว ที่ถือว่าเป็นกฎหมายพิเศษที่ออกมาเพื่อใช้เป็นกฎหมายสำหรับพระสงฆ์อีกต่างหากเช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ออกมาเพื่อใช้เป็นกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ไทย โดยกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น ก็ได้กำหนดสถานะของพระภิกษุในทางกฎหมายเอาไว้ในมาตรา 3 ว่า “พระสงฆ์ต้องรักษาศีล 227 ข้อ สามเณรต้องรักษาศีล 10 ข้อ พ่อขาวแม่ขาวต้องรักษาศีล 8 อย่างเคร่งครัด เพื่อสังวรกาย วาจา ใจ ให้อยู่พระธรรมวินัยสงฆ์ ปกครองสงฆ์ สังฆบัญญัติ พร้อมทั้งกฎหมายของบ้านเมือง พระธรรมชรร และพระวินัยชรรคือนิติบัญญัติสงฆ์มีหน้าที่เสนอ และวินิจฉัยขอธิกรณสงฆ์ตามฐานแห่งความผิดแล้ว จึงมอบสิทธิให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้นำผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมาย พระธรรมวินัยเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นจิตใจ เป็นแกนนำ คือชาวพุทธลาวต้องได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติเพื่อปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา การจัดตั้งของพระสงฆ์ให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง และเข้มงวดทั้งทางพระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง”

ในมาตราดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระภิกษุนั้นต้องรักษาศีล 227 ข้อ รวมถึงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองด้วย เมื่อมีพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายของบ้านเมืองแล้ว ก็มีพระธรรมชรร และพระวินัยชรรทำหน้าที่วินิจฉัยความผิดที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นแล้วจึงได้มอบสิทธิให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดตามกฎหมาย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของไทยที่เมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายแล้วไม่มีพระวินัยชรรที่จะวินิจฉัยความผิดว่าการกระทำนี้ผิดหรือไม่ผิด โดยปล่อยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาดำเนินการตามกฎหมายโดยไม่มีกรกัณฑ์รองว่ามีความผิดตามพระวินัยหรือไม่ ดังจะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นบัญญัติบังคับไว้เลยว่าพระภิกษุนั้นจะต้องรักษาศีล 227 ข้อ แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของประเทศไทยนั้นไม่ได้บัญญัติไว้เช่นนั้น เป็นแต่เพียงบัญญัติให้สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาตามมาตรา 8 เท่านั้น โดยเพียงแต่กำหนดให้สมเด็จพระสังฆราชใช้อำนาจอันไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาโดยไม่ได้กล่าวถึงให้

พระภิกษุต้องรักษาศีล 227 ข้อ เหมือนกับประเทศลาว โดยในส่วนนี้ ผู้เขียนเองมีความเห็นว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของประเทศไทยที่บัญญัติไว้เช่นนั้นก็เนื่องจากว่าพระสงฆ์ไทย นั้นจะต้อง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอยู่แล้วจึงไม่ต้องบัญญัติเอาไว้อีกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ในเรื่องความสัมพันธ์ทางกฎหมายของพระภิกษุลาวนั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายนั้นได้ คຸ້ມກອງพระภิกษุโดยให้มีคณะสงฆ์เป็นผู้วินิจฉัยเสียก่อนแล้วจึงมอบสิทธิการดำเนินการให้แก่ทาง ฝ่ายบ้านเมืองอันแตกต่างจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของประเทศไทยที่ได้คຸ້ມກອງสิทธิของ พระภิกษุเพียงแค่ครึ่งทางของกระบวนการทางกฎหมายเท่านั้น ไม่เหมือนกับกฎหมายสงฆ์ของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่กระบวนการในเบื้องต้นนั้น ได้มอบหมายให้คณะสงฆ์ เป็นผู้ดำเนินการวินิจฉัยตามพระวินัยเสียก่อน หลังจากนั้นแล้วจึงได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ทาง บ้านเมืองดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมายต่อไป เป็นการป้องกันและคຸ້ມກອງสิทธิของ พระภิกษุให้มีการวินิจฉัยทางพระวินัยเสียก่อนแล้วจึงดำเนินการตามกฎหมาย โดยในกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น ได้กำหนดให้ กระบวนการต่างๆ เกี่ยวกับพระภิกษุนั้นให้เป็นที่ปรึกษาตามพระธรรมวินัย เสียก่อนแล้ว ถ้าเป็นความผิดพระวินัยที่มีความผิดเกี่ยวเนื่องกับกฎหมายอาญาด้วย จึงมอบ พระภิกษุที่กระทำผิดนั้นแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองต่อไป ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า สถานะทางกฎหมายของพระภิกษุลาวนั้นมีความชัดเจนและคຸ້ມກອງสถานะ ของความเป็นพระภิกษุมากกว่ากฎหมายสงฆ์ไทยซึ่งยังมีความคลุมเครือไม่ชัดเจนในเรื่องสถานะ อันเป็นสิทธิทางกฎหมายของพระภิกษุ

จากการสัมภาษณ์ครูบาทองแสง สุรมโหม ซึ่งเป็นพระภิกษุลาอที่เข้ามาศึกษาที่ประเทศ ไทยและปัจจุบันได้พำนักอยู่ที่วัดอมรทวยการาม กรุงเทพฯ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะของ พระภิกษุในทางกฎหมายของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวไว้ว่า “พระภิกษุลาอนั้นก็อยู่ ภายใต้อกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เมื่อพระภิกษุกระทำผิด กฎหมายก็จะต้องได้รับการดำเนินการตามกฎหมายเหมือนกัน ส่วนทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นถ้า ได้มาก่อนบวชเมื่อพระภิกษุมรณภาพลงก็ตกแก่ทายาทต่อไป ถ้าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาระหว่าง เป็น พระภิกษุ เมื่อพระภิกษุมรณภาพลงก็ตกแก่ศาสนา นอกเสียจากว่าได้จำหน่ายจ่ายโอนไปในระหว่าง มีชีวิต หรือได้ทำพินัยกรรมยกให้แก่บุคคลอื่น แต่ทรัพย์สินนั้นต้องเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ไม่ใช่เป็น ทรัพย์สินของวัดอันเป็นของส่วนรวม” (สัมภาษณ์วันที่ 8 พฤศจิกายน 2554)

ดังนั้น ตามที่ได้กล่าวมาก็จะเห็นได้ว่ากฎหมายคณะสงฆ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาอนั้นได้คຸ້ມກອງสถานะของพระภิกษุทางกฎหมายมากกว่าของประเทศไทยเนื่องจากว่า เมื่อมีพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายแล้วก็ต้องนำไปให้พระวินัยรตตสันตามฐานแห่งความผิด

เสียก่อนแล้ว จึงมอบสิทธิให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้นำผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมาย ส่วนกฎหมายคณะสงฆ์ของไทยนั้นไม่มีพระวินัยรที่จะมาตัดสินความผิดแล้วจึงจะมอบให้เจ้าหน้าที่บ้านเมือง แต่ถึงอย่างไรก็ตามทั้งพระภิกษุไทยและพระภิกษุลาวก็อยู่ภายใต้ของกฎหมายบ้านเมืองของแต่ละประเทศเช่นเดียวกัน

3.2 เปรียบเทียบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุไทยและพระภิกษุลาว

สำหรับประเทศไทยสถานะทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุนั้นยังมีความไม่แน่นอนในหลักของการปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา เนื่องจากว่ากระบวนการการดำเนินการตามพระธรรมวินัยและกฎหมายทางบ้านเมืองยังมีความไม่สอดคล้องกันกับพระธรรมวินัย โดยเฉพาะฝ่ายคณะสงฆ์เองนั้นยังไม่มีเครื่องมือหรือบุคคลากรในการที่จะได้มาซึ่งพยานหลักฐานในข้อเท็จจริงรอแต่หลักฐานทางฝ่ายบ้านเมือง และทางฝ่ายบ้านเมืองเองนั้นเมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญาแล้วก็จะดำเนินการตามกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ควบคู่กันไป โดยมีสถานะทางกฎหมายอาญาที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยมีวิธีดำเนินการที่พิเศษไม่เหมือนกับบุคคลโดยทั่วไปจึงทำให้สถานะทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุไทยนั้นมีกฎหมายที่เข้ามาดำเนินการและคุ้มครองสถานะของพระภิกษุเพิ่มเติมจากกฎหมายอาญาที่บังคับใช้แก่บุคคลธรรมดาโดยทั่วไปแต่พระภิกษุนั้นก็อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอาญาที่ใช้แก่บุคคลทั่วไปและยังจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายสงฆ์อีกด้วย แต่ก็เป็นสิทธิพิเศษเฉพาะบางส่วนเท่านั้นไม่ได้คุ้มครองสถานะหรือให้สิทธิพิเศษแก่พระภิกษุไปจนถึงกระบวนการของการดำเนินคดีอาญา

ส่วนพระภิกษุในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นก็มีกฎหมายที่เรียกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2541 อันเป็นธรรมนูญปกครองสงฆ์ลาวให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นเอกภาพในการปกครองดูแลคณะสงฆ์โดยพระสงฆ์ลาวนั้นก็อยู่ภายใต้กฎหมายของคณะสงฆ์และกฎหมายทางฝ่ายบ้านเมืองด้วยเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่พระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญาตามกฎหมายของคณะสงฆ์ลาวดังกล่าวนี้เมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายแล้วก็จะให้พระธรรมธรและพระวินัยธรวินิจฉัยตามฐานแห่งความผิดเสียก่อนแล้วจึงมอบให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการต่อไปทำให้สถานะทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุนั้นยังคงอยู่จนกว่าจะได้วินิจฉัยว่าถูกหรือผิด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสถานะของพระภิกษุลาวในทางกฎหมายกฎหมายอาญานั้นมีความชัดเจนในด้านการคุ้มครองพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาเนื่องจากว่ามีการวินิจฉัยทางฝ่ายคณะสงฆ์เสียก่อนแล้วค่อยมอบสิทธิให้แก่ทางฝ่ายบ้านเมืองถ้าหากเห็นว่าผิดกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง สำหรับการวินิจฉัยความผิดของพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายนั้น

พระธรรมธรและพระวินัยกรก็จะเป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์สงฆ์ตามฐานแห่งความผิดก็คือตามพระวินัยเท่านั้นแล้วจึงมอบสิทธิ์ให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองให้นำผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมาย

ดังนั้น พระภิกษุกับสิทธิทางกฎหมายอาญาที่กำหนดให้พระภิกษุมีสิทธิพิเศษและมีสถานะที่ไม่เหมือนกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปก็จะได้กล่าวถึงข้อที่ไม่ชัดเจนอันเป็นปัญหาในสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญาโดยที่พระภิกษุมีสิทธิพิเศษในสังคมไทยเนื่องมาจากความดิงามต่างๆ ที่แวดล้อมพระภิกษุอยู่กล่าวคือ พระภิกษุเป็นผู้มีศีล มีความบริสุทธิ์ทั้งกายวาจาใจ เป็นผู้ไม่มีพินัยภัยอันใดต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นทายาทของพระพุทธศาสนา และมีหน้าที่สำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนนาน ความมั่งคั่งทางด้านจริยวัตรของพระภิกษุเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องใส่ใจเป็นพิเศษเพราะว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นอุดมคติของสังคมที่มีพระภิกษุเป็นแบบอย่างทางด้านจริยธรรมของสังคม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวพุทธ ดังนั้น สังคมไทยต้องการที่จะรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป จึงได้กำหนดสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุให้มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป อันเป็นการรักษาคุ้มครองพระพุทธศาสนาและพระภิกษุซึ่งเป็นผู้นำจิตวิญญาณทางด้านพระพุทธศาสนา เป็นแต่มีกฎหมายหรือเงื่อนไขเฉพาะอย่าง เช่นกรณีทหารเป็นผู้กระทำความผิด หรือมีคดีเกี่ยวกับทหาร ก็จะต้องมีกฎหมายที่เป็นกระบวนการนำผู้กระทำความผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายอาญาไว้อย่างชัดเจน จึงแยกคดีดังกล่าวให้อยู่ภายใต้กระบวนการดำเนินคดีของศาลทหารที่กำหนดไว้ชัดเจน แต่สำหรับพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญานั้น มีกฎหมายหรือข้อปฏิบัติบางประการที่กำหนดไว้บางขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเท่านั้น ไม่ได้มีแนวคิดในการแยกการดำเนินคดีอาญาออกมาชัดเจนเหมือนกรณีศาลทหาร ซึ่งหากเป็นไปได้น่าจะมีการพิจารณาในประเด็นว่า สมควรแล้วหรือยังที่ประเทศไทยจะแยกวิธีพิจารณาออกมาให้มีการจัดตั้งศาลสงฆ์ซึ่งกำหนดวิธีการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ออกมาเป็นศาลพิเศษ เพื่อมิให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจนและเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการปฏิบัติต่อพระภิกษุที่ต้องคดีอาญาดังที่เป็นอยู่ในสภาพปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกัน การเคารพกฎหมายบ้านเมืองก็เป็นแนวคิดมาแต่ก่อนว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองเช่นเดียวกัน

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

พระภิกษุแม้จะเข้ามาบวชมีฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่จะต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยแล้ว แต่อีกในฐานะหนึ่งก็ยังคงต้องตกอยู่ภายใต้กรอบแห่งกฎหมายของบ้านเมืองอีกด้วย เช่นการที่พระภิกษุไปฆ่าคน นอกจากจะเป็นความผิดร้ายแรงเรียกว่า “ปาราชิก” คือขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้ว ยังผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง เจ้าหน้าที่สามารถจับและนำตัวมาดำเนินคดีทางโลกได้อีก เมื่อพระภิกษุทำผิดกฎหมายบ้านเมืองแล้วก็ต้องถูกดำเนินคดีตามขั้นตอนของกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น เมื่อเป็นดังนั้น จึงเป็นปัญหาในการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาอันเป็นความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับสิทธิอันเป็นข้อจำกัดหรือเป็นข้อพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยมีประเด็นต่างๆ อันเป็นปัญหาทางกฎหมายอาญาในการดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญา

การวิเคราะห์ปัญหาสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นนั้นว่า การที่พระภิกษุทำผิดกฎหมายอาญานั้นก็ต้องดำเนินการตามกฎหมายทางฝ่ายบ้านเมืองที่ได้บัญญัติไว้ แต่สำหรับพระภิกษุนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ อันถือว่าเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้สำหรับดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญา ดังนั้น ความผิดใดๆ ที่เกิดขึ้นหากบุคคลผู้กระทำความผิดแม้จะเป็นกรณีเดียวกันหากอยู่ต่างประเทศเช่นพระกับฆราวาส การปฏิบัติต่อบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นสมควรที่จะต้องปฏิบัติแตกต่างกัน⁷⁰ แต่ในขณะเดียวกันการดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับภิกษุที่กระทำความผิดอาญานั้นก็มีปัญหาอันเกี่ยวกับสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาที่เกิดขึ้นตามขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการตามกฎหมายอาญาโดยจะได้วิเคราะห์ให้เห็นประเด็นปัญหาต่างๆ ดังต่อไปนี้

⁷⁰ สัมพันธ์ เจริญชีพ *คู่มือพระสงฆ์ไทยเจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานหรือไม่?* กรุงเทพมหานคร ส. เจริญมิตร การพิมพ์ 22 กรกฎาคม 2543 หน้า 16

1. ปัญหาการดำเนินการให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาสะสมแพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

สำหรับกรณีพระภิกษุสงฆ์ต้องหาคดีอาญานั้น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีบทบัญญัติไว้เป็นกรณีพิเศษแต่อย่างใด จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการปล่อยตัวชั่วคราวและการควบคุมพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากบุคคลทั่วไปและการดำเนินการให้พระภิกษุสะสมแพศดังนี้

มาตรา 29 “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสะสมแพศเสียได้”

มาตรา 30 “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสะสมแพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสะสมแพศนั้น”

ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 6782/2543 ฎส. 12 น. 96 ว่า จำเลยเป็นพระภิกษุถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมในข้อหาเมียบ้าไว้ในครอบครอง (ตำรวจจับจำเลยขณะอยู่ในบ้านของนางวรรณมา) ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 กำหนดให้พนักงานสอบสวน มีอำนาจจัดการดำเนินการให้พระภิกษุที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาสะสมแพศ เมื่อไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว พนักงานสอบสวนพาจำเลยไปวัดที่จำเลยสังกัดเพื่อให้จำเลยสึก แต่จำเลยไม่ยอมสึก และเจ้าอาวาสก็ไม่ยอมสึกให้ พนักงานสอบสวนจึงพาจำเลยไปสถานีตำรวจ ให้พนมมือต่อหน้าพระพุทธรูป จำเลยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าขอลาสิกข์ก่อน” พนักงานสอบสวนจึงได้ให้จำเลยถอดสบงและจีวรเองแล้วนำเสื้อยืดคอกกลมกางเกงขาสั้นมาให้จำเลยใส่

ต่อมาเมื่อจำเลยได้ประกันตัว ก็นำผ้าเหลืองมานุ่งห่มอีก จึงถูกดำเนินคดีฐานแต่งกายที่แสดงว่าเป็นพระภิกษุโดยไม่ชอบ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 208⁷¹

ศาลฎีกาเห็นว่า จำเลยเข้าใจว่าการกล่าวลาสิกขาต่อหน้าพระพุทธรูปไม่ทำให้ตนขาดจากความเป็นพระภิกษุเพราะเป็นการกระทำโดยพลการของเจ้าพนักงานตำรวจ จำเลยจึงไม่มีเจตนากระทำความผิดตามมาตราดังกล่าว

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเกิดประเด็นที่จะต้องพิจารณาว่า

ประเด็นที่ 1 การที่พนักงานสอบสวนให้จำเลยกล่าวลาสิกขาต่อหน้าพระพุทธรูปที่อยู่บนสถานีตำรวจนั้นเป็นการ “จัดดำเนินการให้ (จำเลย) สละสมณเพศ” ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือไม่

ประเด็นที่ 2 การกระทำของพนักงานสอบสวนตามประเด็นปัญหาข้อแรกเป็นการกระทำโดยพลการหรือไม่

ประเด็นที่ 3 การสละสมณเพศของจำเลยสมบูรณ์หรือไม่

ประเด็นที่ 4 จำเลยรู้หรือไม่ว่าตนได้ขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้ว

ประเด็นที่ 5 ศาลฎีกาเห็นว่าจำเลยขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้วหรือไม่

ต่อไปนี้ก็จะได้พิจารณาแต่ละประเด็นว่าเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 1 เมื่อพิจารณาจากกรอบของการลาสิกขา จะพบว่าสาระของเรื่องคือต้องมีการ “เปล่งวาจาลาสิกขา” ต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์หรือหากไม่มีก็ให้กระทำต่อหน้าคฤหัสถ์ที่มีสติสมบูรณ์เข้าใจการปฏิญาณนั้น คือให้มีพยานรับรู้นั่นเอง จึงถือได้ว่าเป็นการ “จัดดำเนินการให้ (จำเลย) สละสมณเพศ” ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ภายในกรอบแห่งพระธรรมวินัยแล้ว

ประเด็นที่ 2 โดยวัตถุประสงค์ของกฎหมายไม่ต้องการให้กักขังควบคุมพระภิกษุที่ยังอยู่ในผ้าเหลือง ดังนั้น การที่ตำรวจได้พาจำเลยไปที่วัดที่จำเลยสังกัด เพื่อให้จำเลยสึกแต่เจ้าอาวาสไม่ยอมสึกให้ พนักงานสอบสวนจึงได้ดำเนินการให้จำเลยเปล่งวาจาลาสิกขาต่อหน้าพยานที่เป็นคฤหัสถ์ซึ่งก็สามารถทำได้ตามกรอบแห่งพระธรรมวินัย จะว่าเป็นการกระทำโดยพลการไม่ได้

ประเด็นที่ 3 การสละสมณเพศของจำเลยสมบูรณ์แล้ว จำเลยขาดจากความเป็นพระแล้ว

⁷¹ มาตรา 208 “ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายแสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่น เชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นนั้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ประเด็นที่ 4 พระแต่ละรูปย่อมต้องรู้ดีว่าการกระทำใดของตนที่เข้าข่ายเป็นปาราชิก ดังนี้จำเลยย่อมรู้ถึงการขาดจากความเป็นพระภิกษุได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีแบบพิธีการลาสิกขาแต่อย่างใด ก็ถือว่าเป็นการสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระธรรมวินัย

ประเด็นที่ 5 ศาลฎีกาเห็นว่าตามข้อเท็จจริงดังกล่าว จำเลยขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้ว⁷²

โดยคำพิพากษาฎีกาที่ได้ยกมานี้ก็เห็นได้ว่า ศาลฎีกาได้มีความเห็นว่าพระภิกษุรูปนั้นได้ขาดจากความเป็นพระภิกษุแล้วทั้งโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัยและตามกฎหมาย แต่ในส่วนของผู้เขียนเองก็ได้มีความเห็นในกรณีนี้ว่า การที่เจ้าหน้าที่จัดการให้พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมายอาญาแล้วดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศก็จะขอแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนของพระวินัย และในส่วนของกฎหมาย จะกล่าวถึงในส่วนของพระวินัยก่อนว่า การที่พระจะสละสมณเพศนั้นจะต้องประกอบไปด้วยเจตนาคือความตั้งใจ ใช้คำสละสมณเพศที่ถูกต้อง ต้องมีบุคคลที่เข้าใจภาษาและจะต้องเข้าใจความหมายด้วย ตามกรณีดังที่กล่าวมาก็ถือได้ว่าพระภิกษุรูปนั้นได้สละสมณเพศถูกต้องแล้วตามพระวินัย ถึงแม้ว่าจะไม่ได้สละสมณเพศต่อหน้าคณะสงฆ์ก็ตาม เพราะการสละสมณเพศนั้นไม่ได้เป็นสังกรรมที่สามารถที่จะกระทำต่อหน้าบุคคลได้ แต่เมื่อพิจารณาในส่วนของกฎหมายแล้วผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่า ในส่วนเบื้องต้นนั้น เจ้าพนักงานจัดการให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศเป็นการละเมิดสิทธิของพระภิกษุนั้นเนื่องจากว่าในขณะที่พระภิกษุนั้นเป็นเพียงผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำผิด ยังไม่รู้เลยว่าพระภิกษุรูปนั้นถูกหรือผิด เจ้าหน้าที่ทำตัวเป็นศาลตัดสินเสียเอง และการสละสมณเพศนั้นก็จะต้องให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่ในการปกครองหรือพระภิกษุผู้ที่ดำเนินการในการสละสมณเพศนั้นบันทึกการสละสมณเพศในหนังสือสุทธิของพระภิกษุที่ถูกให้ดำเนินการสละสมณเพศนั้นด้วย แต่ในกรณีนี้ไม่ได้ปรากฏว่าบันทึกการสละสมณเพศในหนังสือสุทธิแต่อย่างใด แต่หลังจากที่ศาลฎีกาได้ตัดสินแล้วจึงจะถือว่าคดีนั้นเป็นอันถึงที่สุดจึงจะดำเนินการสละสมณเพศได้

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 อันเป็นไปตามกรอบแห่งกฎหมาย 4 ประการ ได้แก่

1. การสละสมณเพศตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม
2. การสละสมณเพศเพราะเป็นบุคคลล้มละลาย

⁷² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ มุมมองใหม่ในกฎหมายอาญา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน 2552 หน้า 180 - 182

3. การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญา

4. การสละสมณเพศเพราะต้องจำคุก กักขัง หรือขัง

การสละสมณเพศของพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึ่งได้กล่าวมาเป็นการผิดตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองเป็นส่วนมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับกฎหมายอาญาเมื่อพระภิกษุทำผิดทางด้านอาญาแล้วจะต้องดำเนินการตามกระบวนการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกระบวนการตามกฎหมายอาญาควบคู่กันไปเนื่องจากว่าสถานะของพระภิกษุนั้นแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะถ้าหากว่าจะดำเนินการตามกฎหมายเช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปก็จะเป็นการยากลำบากในการปฏิบัติเนื่องจากว่าเพศภาวะที่แตกต่างกันโดยเฉพาะพระภิกษุที่ประชาชนทั้งหลายให้ความเคารพศรัทธาเลื่อมใสจะต้องดำเนินการตามกระบวนการตามกฎหมายด้วยความละเอียดอ่อน สุขุมลุ่มลึก

ในประเด็นที่ให้พระภิกษุสละสมณเพศนี้ ผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่า การที่พระภิกษุผู้ทำผิดทำความผิดแล้วพนักงานสอบสวนดำเนินการให้สละสมณเพศนั้นก็มิใช่ข้อที่ควรพิจารณาว่าการที่พระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่าทำความผิดอาญานั้น แสดงว่าพระภิกษุรูปนั้นยังไม่ได้ทำความผิดเพราะเป็นเพียงผู้ต้องหาเท่านั้น ยังไม่ได้เป็นจำเลยที่พนักงานสอบสวนจะดำเนินการในฐานะเป็นผู้ทำความผิดอันจะต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 ที่ว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้”

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

ดังนั้น การจะดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 และมาตรา 30 ไม่ได้เพราะจะเป็นการละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่ว่าต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด เพราะในขั้นตอนนี้เป็นเพียงขั้นตอนที่จะต้องดำเนินการในเบื้องต้นเท่านั้นคดียังไม่ถึงที่สุด และพระภิกษุรูปนั้นก็ถือว่าเป็นพลเมืองมีสิทธิตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไป

ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 นี้เป็นการระบุโดยชัดแจ้งว่า ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แต่มาตรา 30 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใช้คำว่า เมื่อภิกษุถูกศาล

พิพากษาจำคุก ซึ่งอาจจะเป็นศาลชั้นต้น หรือศาลอุทธรณ์ ที่ตัดสินให้จำคุก แต่ศาลฎีกาอ้างถือว่าเป็นคำพิพากษาอันสูงสุด อาจจะมีคำสั่งยกฟ้อง หรือลงโทษใดๆ โดยไม่ต้องจำคุกก็ได้ ดังนั้น การให้พระภิกษุสละสมณเพศ ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้จำคุก จึงเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 วรรคสามดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่พนักงานของรัฐ ให้พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ให้สละสมณเพศ ก่อนพิสูจน์ข้อกล่าวหาดังกล่าวนั้น เป็นการรอนสิทธิ ผิดรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระภิกษุรูปที่ถูกกล่าวหา ยังคงมีสิทธิ อันชอบด้วยพระธรรมวินัย ในการดำรงสมณเพศพระภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติที่ได้มีการรับรองว่าถูกต้องตามพระธรรมวินัย และมีกฎหมายรับรองความเป็นพระภิกษุของท่าน ซึ่งเป็นสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย อันชอบธรรม เพราะก็ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งเหมือนกันที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมือง

ในมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่บัญญัติว่า "... กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น"

โทษกักขัง เป็นการลงโทษแทนการจำคุก ไม่เกิน 3 เดือน อันเป็นความผิดจากความประมาท หรือลหุโทษ ซึ่งศาลอาจจะเปลี่ยนเป็นโทษปรับแทนก็ได้ จึงไม่จำเป็นต้องสละสมณเพศแต่อย่างใด

ขัง หมายถึง ขังระหว่างการพิจารณา เมื่อศาลประทับรับฟ้อง ก็จะมีหมายขังจำเลยไว้ ซึ่งสามารถประกันตัวได้เช่นกัน หรือถ้าเจ้าพนักงาน ไม่ยอมให้ประกันตัว ก็ไม่สามารถบังคับให้สละสมณเพศได้ เพราะขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 39 ดังที่ได้กล่าวมา

สำหรับความไม่ชัดเจนในการสละสมณเพศพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญา ในระหว่างที่ต้องหาคดีอาญา หรือถูกขังในคดีอาญา ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองจะต้องดำเนินคดีตามกระบวนการต่างๆ ตามกฎหมาย และจำเป็นต้องให้สละสมณเพศ แต่วิธีการในการให้สมณเพศนั้นควรดำเนินการเช่นไรจึงจะไม่เป็นการกระทบกระทั่งสิทธิแห่งความเป็นพระภิกษุ โดยให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย

ในกรณีเช่นนี้ มหาเถรสมาคมเองก็ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัดในวิธีการสละสมณเพศ เป็นแต่ทำตามอย่างที่ปฏิบัติกันมาเท่านั้น โดยไม่มีวิธีการอันเป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน

ถึงแม้ว่ามหาเถรสมาคมจะได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุ สละสมณเพศแต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงวิธีการในการให้สละสมณเพศไว้ว่าให้ทำอย่างไรบ้าง และระเบียบ ปฏิบัติในการให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศของกรมราชทัณฑ์ก็ไม่มีในกรณีที่ต้องถูกบังคับโทษตาม กฎหมายในเรื่องนี้ ถึงแม้จะไม่ปรากฏหลักการที่ชัดเจนเป็นลายอักษรก็ตาม แต่จากการสัมภาษณ์ ท่านเจ้าคุณพระประสิทธิ์สุตคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม และอดีตเลขาธิการเจ้าคณะ ภาค 4 ได้ให้ความเห็นว่า ในการสละสมณเพศพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญานั้น ในการปฏิบัติเมื่อพระภิกษุรูปใดได้กระทำความผิดอาญา มีความผิดชัดเจน จำนวนด้วยหลักฐาน เจ้าหน้าที่ย้ายบ้านเมืองก็นำพระภิกษุนั้นไปให้เจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะผู้ปกครองที่พระภิกษุ นั้นสังกัด หรือเจ้าของเขตที่พระภิกษุนั้นได้กระทำความผิดทำการสละสมณเพศต่อไป และ บันทึกการลาสิกขาในหนังสือสุทธิ หรือถ้าความผิดของพระภิกษุนั้นเป็นความผิดลหุโทษก็ให้ โอกาสต่อผู้ทางศาลต่อไป แต่ถ้าความผิดนั้นมีทั้งความผิดทางพระวินัยอย่างร้ายแรงและมีโทษทาง ฝ่ายบ้านเมืองด้วย ก็ให้ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการสอบสวนหาข้อเท็จจริงก่อน และฝ่ายสงฆ์ก็ถือเอา คำตัดสินนั้น ยกเว้นครุภาบัติ ถ้าฝ่ายทางโลกตัดสินว่าไม่มีความผิด แต่คณะสงฆ์เกิดความสงสัยก็ อาจสอบสวนใหม่ได้ เพราะมีผลต่อการบวชอีก (สัมภาษณ์วันที่ 2 พฤศจิกายน 2554)

พระศรีศาสนวงศ์ เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร รองเจ้าคณะภาค 1 ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ก็ได้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นนี้ไว้ว่า การที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไข เพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ไม่ได้บัญญัติให้ชัดเจน ในเรื่องของการสละสมณเพศพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญานั้นเนื่องจากว่าเพื่อไม่ให้เป็นการผูกมัดในข้อ ปฏิบัติมากจนเกินไป เป็นการให้เจ้าอาวาสใช้ดุลยพินิจในการดำเนินการได้ ดังนั้น จึงไม่ได้ระบุวิธี ปฏิบัติในการสละสมณเพศไว้อย่างชัดเจนเพราะถ้าระบุเอาไว้ชัดเจนก็จะเกิดการโต้แย้งในข้อ ปฏิบัติอันให้เกิดความลำช้า ดังนั้น จึงให้เป็นดุลยพินิจของเจ้าอาวาสที่จะดำเนินการและเป็นการ ปกป้องภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์โดยรวมด้วยเนื่องจากว่ากรณีที่เกิดขึ้นนั้นแตกต่างกัน ต่างท้องถิ่น (สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤศจิกายน 2554)

สำหรับผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่า การที่ไม่ได้บัญญัติถึงระเบียบวิธีการปฏิบัติในการ สละสมณเพศพระภิกษุที่กระทำความผิดโดยชัดเจนนั้นเนื่องจากการสละสมณเพศนั้นอยู่ในส่วน ของพระวินัยก็ต้องปฏิบัติไปตามหลักพระวินัยโดยไม่ต้องมาบัญญัติเอาไว้ก็จะเป็นการซ้ำซ้อนกัน จนเกินไป เมื่อเจ้าหน้าที่จะให้พระภิกษุที่กระทำความผิดสละสมณเพศนั้นก็จะต้องทำให้ถูกต้องตามพระ วินัยก็ถือว่าเป็นความชัดเจนในการให้พระภิกษุที่กระทำความผิดสละสมณเพศแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเองก็ยังไม่เห็นด้วยที่จะให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศทันทีเนื่องจากว่ายังไม่ได้มีการตัดสิน

ในทางพระวินัยและทางกฎหมาย ทั้งศาลเองก็ยังไม่ได้ตัดสินว่าผิดหรือไม่ เป็นการรอนสิทธิและสถานะของความเป็นพระภิกษุ

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าน่าจะมีการบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับภาวะ (หรือสถานะ) ของพระภิกษุเพื่อไม่ให้เป็นการละเมิดสิทธิของพระภิกษุเนื่องจากว่าพระภิกษุนั้นก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศ ส่วนปัญหาที่ติดตามมาก็คือการสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

2. ปัญหาการสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา

เนื่องจากว่าพระภิกษุนั้นเป็นบุคคลที่สังคมให้การยอมรับในทางด้านเป็นผู้นำจิตวิญญาณแต่ถ้าหากว่าพระภิกษุเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยก็จำเป็นจะต้องมีการสอบสวนอันเป็นไปตามกระบวนการแห่งการดำเนินคดีอาญาก็ให้เจ้าพนักงานสอบสวนดำเนินการไปตามกระบวนการแห่งการดำเนินคดี แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาหรือเป็นจำเลยนั้นเป็นพระภิกษุซึ่งยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการต้องให้การสันนิษฐานก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เสมือนหนึ่งว่าไม่มีความผิดเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การปฏิบัติกรอย่างใดๆ ต้องให้ความเคารพ ให้เกียรติเป็นพิเศษกว่าสามัญชน เพราะยังมีผ้ากาสาวพัตร์อยู่ หากเป็นกรณีกล่าวหา ยังไม่ชัดเจน ควรเชิญตัวมาแจ้งข้อกล่าวหาและสอบสวนด้วยการจัดสถานที่ให้เป็นการเฉพาะไม่รวมกับบุคคลธรรมดา หรือเจ้าพนักงานควรที่จะแจ้งข้อกล่าวหาและสอบสวนถึงที่อยู่ของพระภิกษุนั้นอันจะเป็นการป้องกันภาพลักษณ์ไม่ให้สื่อมวลชนไปออกข่าวในทางที่เสียหายเนื่องจากว่าพระภิกษุนั้นยังเป็นผู้บริสุทธิ์ในทางคดีอาญาอยู่ โดยที่กฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติในเรื่องของการสอบสวนพระภิกษุไว้เป็นกรณีพิเศษแต่อย่างใดคงใช้วิธีการเดียวกันกับการสอบสวนบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป โดยในประเด็นนี้ผู้เขียนเองเห็นว่าควรที่จะออกกฎหมายในเรื่องของการสอบสวนพระภิกษุเอาไว้เป็นกรณีพิเศษโดยให้มีคณะสงฆ์เข้ามาทำการสอบสวนด้วยก็จะเป็นการเหมาะสมแก่ภาวะของพระภิกษุที่ถูกสอบสวน ทั้งจะเป็นการง่ายแก่การดำเนินการให้สละสมณเพศและการควบคุมตัวพระภิกษุรูปนั้นด้วย

3. ปัญหาการจับกุมพระภิกษุโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา

เนื่องจากว่าการจับกุมบุคคลนั้นเป็นการกระทบกระทั่งต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลเช่นใดก็ตาม แต่การจับกุมพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญานั้นไม่ได้มีกฎหมายยกเว้นไม่ให้จับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาแต่อย่างใด แต่การจับกุมนั้นจะต้องกระทำด้วยความ

เคารพและอ่อนโยนให้เหมาะสมแก่ความเป็นพระภิกษุ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการจับกุมพระภิกษุนั้นก็เป็นอีกประเด็นปัญหาหนึ่งที่ไม่มีความหมายบัญญัติรองรับไว้เป็นพิเศษว่าจะต้องจับกุมพระภิกษุอย่างไรให้ถูกต้องเหมาะสมอันจะไม่เป็นการละเมิดสิทธิแห่งความเป็นพระภิกษุ ทั้งกฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติในเรื่องของการจับกุมพระภิกษุไว้แตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นผู้เขียนเห็นว่าควรจะมีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องของการจับกุมพระภิกษุไว้เป็นการเฉพาะเนื่องจากว่าเป็นบุคคลพิเศษที่คนในสังคมให้การเคารพกราบไหว้ ทั้งจะไม่ได้เป็นการเสื่อมศรัทธาแก่ผู้พบเห็นเจ้าหน้าที่ที่จับกุมพระภิกษุ

ส่วนกรณีที่ว่าพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา แล้วถูกให้ดำเนินการสอบสวน แต่ภายหลังศาลได้พิสูจน์ว่าไม่ได้กระทำความผิดแล้วปล่อยตัวไป จะดำเนินการอย่างไรให้ถูกต้องและเป็นธรรมกับพระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาที่จะได้นำอุทธรณ์ของการที่ถูกให้ดำเนินการสอบสวน แต่ภายหลังศาลได้พิสูจน์ว่าไม่ได้กระทำความผิดแล้วปล่อยตัวไป ดังในกรณีที่ได้เคยเกิดขึ้นในอดีตโดยพระพิมลธรรมได้ถูกกล่าวหาเนื่องจากในยุคนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างแนวทางการทำงานของพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) ที่มีต่อความคิดความรู้สึกของพระผู้ใหญ่และคณะสังฆมนตรีบางรูปในคณะสงฆ์ รุนแรงถึงขั้นที่ฝ่ายตรงข้ามต้องยื่นมือรัฐบาลเผด็จการในสมัยนั้นเข้ามาใช้อำนาจแทรกแซง เพื่อกำจัดท่านออกไปจากวงการสงฆ์เลยทีเดียว จนภายหลังแม้ท่านจะถูกถอดถอนจากสมณศักดิ์ ถูกรัฐบาลสั่งจับกุมขังด้วยข้อหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ (อันเป็นข้อหาขูดนิยมนิยมนิยามที่อุกฉกรรจ์มากในสมัยนั้น) และถูกบีบบังคับให้สึกออกจากสมณเพศ ท่านก็ยังคงยืนหยัดยึดมั่นอยู่ในธรรม ปฏิบัติธรรมอยู่ในห้องขัง ไม่ต่างจากตอนที่ครองผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นเวลาถึง 5 พรรษา จนเมื่อรัฐบาลเดิมหมดอำนาจไป กอปรกับมีการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ใหม่ ศาลทหารกรุงเทพฯ จึงได้มีการสอบสวนและพิสูจน์ได้ว่าท่านบริสุทธิ์ ในครั้งนั้นท่านได้รับอิสรภาพ และได้กลับมาครองสมณเพศท่ามกลางความยินดีของสาธุชนจำนวนมาก แต่กระนั้นก็ยังเชื่อว่าท่านจะได้รับสมณศักดิ์กลับคืน จนในภายหลังที่พระสงฆ์ได้รวมตัวกันเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ท่าน ท่านจึงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์คืนกลับมาดังเดิม

สาเหตุเบื้องหลังเหตุการณ์อันยุติธรรม และความขัดแย้งที่รุนแรงทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้อาจกล่าวได้ว่ามีรากเหง้ามาจากอำนาจกิเลส มิฉันทิฎฐิ ความริษยา และการผูกใจอาฆาตอย่างที่คนทั่วไปนึกไม่ถึงว่าพระผู้ใหญ่ระดับชั้นสมเด็จพระสังฆมนตรีบางรูปในสมัยนั้นจะเป็นไปได้ถึงเพียงนี้

รัฐบาลภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 โดยรัฐบาลได้ใช้กลไกทุกชนิดในการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึง

อันตราย และความร้ายกาจของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีต่อความมั่นคงของชาติ ศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์

ปี พ.ศ. 2503 สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ดำรงตำแหน่งสังฆนายก และคณะสังฆมนตรีชุดใหม่ โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสังฆนายก และได้เสนอชื่อคณะสังฆมนตรีชุดใหม่ต่อสมเด็จพระสังฆราชฯ

ในวันที่ 29 ตุลาคม 2503 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายีมหาเถร) สังฆนายกในสมัยนั้นได้เรียกคณะสังฆมนตรีมาประชุมเพื่อลงมติให้ถอดพระพิมลธรรมและพระศาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส ออกจากสมณศักดิ์ และได้มีหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เสนอให้ดำเนินการถอดพระพิมลธรรมออกจากสมณศักดิ์ ในวันที่ 31 ตุลาคม 2503

ต่อมาวันที่ 11 พฤศจิกายน 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีถอดพระพิมลธรรม ออกจากสมณศักดิ์ มีความว่า “ด้วยพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) ผ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งคณะสังฆมนตรีได้พิจารณาแล้วมีมติว่า ไม่สมควรจะได้ดำรงอยู่ในสมณศักดิ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ถอดพระพิมลธรรมออกเสียจากสมณศักดิ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป...”

เมื่อเหตุการณ์ดำเนินมาถึงขั้นนี้แล้ว พระพิมลธรรมจึงจำต้องยอมรับปฏิบัติตามพระบรมราชโองการนั้น โดยไม่ได้ขัดขืนแต่อย่างใด

ในวันที่ 20 เมษายน 2503 เวลาประมาณ 12.30 น. ได้มีคณะนายตำรวจ อันประกอบด้วย พ.ต.อ. เอื้อ เอมมะปาน พ.ต.ต. สุพันธ์ แรมวัลย์ พร้อมด้วยผู้กำกับการตำรวจนครบาล และนายร้อย นายสิบ สารวัตรทหารจำนวนมาก ได้บุกไปล้อมจับกุมท่านถึงกุฏิ โดยตั้งข้อหาว่า ท่านมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร อันเป็นความผิดอาญามีโทษร้ายแรงถึงขั้นประหารชีวิต

เมื่อท่านได้เจรจากับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ใหญ่ จนเข้าใจเรื่องโดยตลอดแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงได้นำตัวท่านไปสอบสวน ณ สันติบาลกอง 1 และภายในวันเดียวกันนั้นก็ยังมีบันทึกคำสั่งจากสมเด็จพระสังฆนายก (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ให้จัดการสึกพระภิกษุอาจ อาสโภ เสียจากสมณเพศ เพื่อสะดวกแก่การสอบสวนคดี และเพื่อรักษาความปลอดภัยแห่งชาติและพระพุทธศาสนาไว้ โดยสมเด็จพระสังฆนายกได้มอบอำนาจให้พระธรรมวโรดม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง เป็นผู้บังคับบัญชาการให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย ซึ่งท่านสังฆมนตรีได้มีบันทึกสั่งการให้เจ้าคณะจังหวัดพระนครดำเนินการสึกพระพิมลธรรม หรือ ภิกษุอาจ อาสโภ ในขณะนั้นทันที

ด้วยเหตุนี้ คำวันเดียวกันนั้นพระธรรมคุณากรณ์ เจ้าคณะจังหวัดพระนคร พร้อมด้วยพระธรรมมหาวิราวุธไตร ได้เดินทางไปยังกรมตำรวจสันติบาลกอง 1 เพื่อสักพระภิกษุอาจ อาสโก แต่ท่านได้ร้องขอความเป็นธรรมว่า ขอให้ท่านได้มีโอกาสต่อสู้คดีนี้ในเพศบรรพชิตจนกว่าจะชนะหรือแพ้ในที่สุด แต่เจ้าคณะจังหวัดพระนครก็ไม่สามารถยินยอมได้ตามคำฟัง เนื่องจากไม่ได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของท่านที่จะอนุญาตได้ ทั้งการจับสึกครั้งนี้ยังเป็นคำสั่งโดยตรงจากสมเด็จพระสังฆนายกและท่านสังฆมนตรี

ในที่สุดเมื่อเจรจาดกกลงกันไม่ได้ พระพิมลธรรม หรือภิกษุอาจ อาสโก จึงขอโอกาสเขียนคำร้องทุกข์ต่อผู้มีอำนาจ ให้ท่านได้มีโอกาสต่อสู้คดีในเพศบรรพชิต แต่บันทึกที่ได้รับตอบกลับมาในคืนนั้น คือ คำสั่งเฆี่ยนขาดจากสมเด็จพระสังฆนายก (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ให้สักท่านเสีย โดยไม่มีการลดหย่อนผ่อนผันให้แต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านจึงได้ทำหนังสือปฏิญาณตนร้องขอความเป็นธรรมเป็นครั้งสุดท้าย มีข้อความว่า

“...กระผมก็จะขอความกรุณาอีก คือไม่ยอมสึกตามข้อบังคับอันมิชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายนั้น จะยอมเอาชีวิตบูชาพระรัตนตรัยไปจนถึงที่สุด...และกระผมจะยังปฏิญาณเป็นพระภิกษุในพระศาสนาอยู่ตลอดไป ถึงแม้จะมีผู้ใจโหดร้ายทารุณแย่งชิงผ้ากาสาวพัสตร์ของกระผมไป กระผมก็จะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ชุดอื่นแทน ซึ่งกระผมมีสิทธิตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย จึงขอให้ท่านเจ้าคุณผู้รู้เห็นอยู่ ณ ที่นี้โปรดทราบและเป็นสักขีพยานให้แก่กระผม ตามคำปฏิญาณนี้ด้วย”

จากนั้นพระพิมลธรรม ก็นั่งขัดสมาธิบนเก้าอี้นวม หลังตลับลูกประคำ ใจเจริญพระพุทธานุ 108 บท ปล่อยให้ผู้มีอำนาจทำตามอำนาจ คือ ปล่อยให้เจ้าคณะจังหวัด และพระธรรมมหาวิราวุธไตรเข้ามาเปลื้องผ้าเหลืองออก เมื่อเสร็จสิ้นแล้วพระธรรมคุณากรณ์ เจ้าคณะจังหวัดและพระธรรมมหาวิราวุธไตรก็เดินทางกลับไป

นับตั้งแต่วันที่ 20 เมษายน 2505 เป็นต้นมา พระพิมลธรรม (อาจ อาสโก) ต้องจำพรรษาอยู่ในห้องขัง ณ กรมตำรวจสันติบาลกอง 1 หรือที่เรียกกันในหมู่ผู้ถูกคุมขังเมื่อพระพิมลธรรมมาจำพรรษาอยู่ว่า สันติบาลาราม สภาพของพระพิมลธรรม ในตอนนั้นยังคงเต็มไปด้วยความสงบสบายใจ เป็นปกติอยู่เช่นเดิม มิได้หวั่นไหว ทุกข์ร้อนใจในชะตากรรมที่ประสบแต่อย่างใด ดังที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า

“รู้สึกขอบใจพระเจ้าอยู่มากร ที่พระพุทธรองค์ทรงบันดาลให้เรามีน้ำใจเป็นนักกีฬา นับแต่วาระที่นายตำรวจเข้าไปติดต่อกับที่ห้องรับแขก แจ้งถึงการที่เขาจะมาจับกุมตัว จนกระทั่งถึงในขณะที่กำลังนั่งเขียนหนังสืออยู่นี้ จิตไม่เสื่อมทรุดหรือเรียกว่าไม่ย่อมนย่อต่ออารมณ์เลย คงเป็นปกติอยู่เช่นเดิม โทมัสจิตไม่ได้โอกาส แม้แต่อุทซจะสหรคคก็ไม่บังเกิด กุศลจิตได้โอกาสมากอยู่ ...ก็ได้

แต่ปิติโสมนัสจิตก็เกิดขึ้นว่า เป็นโอกาสที่ดีหาได้ยากที่ประสบอยู่นี้ คนอื่นๆ นับจำนวนหมื่นๆ แสนๆ ไม่เคยได้ประสบเลย เราจึงเป็นบุคคลที่อยู่ในเกณฑ์ที่มีโชคดีที่สุดและเป็นการประลองกำลังใจไปในตัว...”

ท่านยังเห็นว่าสิ่งที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในห้องขังนั้น เป็นโอกาสอันดียิ่งที่ท่านจะได้ใช้เวลาเขียนหนังสือ ศึกษาพระธรรม และเจริญภาวนาอย่างเต็มที่ เพราะไม่ต้องถูกรบกวนด้วยภาระหน้าที่ การงานด้านอื่น เหมือนเมื่อครั้งที่ยังดำรงตำแหน่งอำนาจอยู่ ท่านกล่าวว่า “...จะอยู่ในไหน ก็ได้ฟ้าเหนือดินเหมือนกัน ทำประโยชน์ได้ทั้งนั้น แม้ในห้องขังเล็กๆ เราก็เป็นใหญ่ได้ เพราะใจของเราเป็นอิสระเสรีในขอบเขตของธรรม”

ตลอดเวลาที่ท่านถูกคุมขังอยู่นั้น ท่านได้รักษาความประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยทุกประการ นับได้ว่าท่านเป็นพระที่แท้ คือเป็นพระที่หัวใจ ในยามนี้ความเป็นพระของท่าน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผ้าเหลืองหรือการให้ตำแหน่งแต่งตั้งของสถาบันใดๆ หากแต่อยู่ที่ใจที่ยึดมั่นในธรรม ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนบนผืนแผ่นดินนี้ ท่านก็ดำรงอยู่ในธรรม ยึดธรรมะเป็นที่พึ่งและปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดเวลา เมื่อหัวใจที่มั่นคงในธรรม ย่อมมีความหาญกล้าและเบิกบานในธรรมนั้น เป็นธรรมดา ไม่มีภัยอันตรายใดๆ จะมาทำให้หวาดกลัว เสียกำลังใจไปได้

เมื่อคณะเจ้าหน้าที่ตำรวจชุดดังกล่าวจับกุมพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) มาแล้ว ก็พยายามหาหลักฐานเพื่อเอาผิดท่านอย่างเต็มที่ เพื่อจะประมวลให้ได้ว่า พระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตามข้อกล่าวหาที่ได้ยึดยึดไว้ให้ท่าน แต่การหาหลักฐานเพื่อเอาผิดกับคนที่ไม่ได้ทำความผิดไม่อาจทำได้ง่ายเหมือนการตั้งข้อกล่าวหา เรื่องนี้ทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหนักใจไม่น้อย

ทางฝ่ายกลุ่มพระเถระชั้นผู้ใหญ่ผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์นั้น ก็มีการสูญเสียและการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจเกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน เพราะในกาลต่อมา สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตติโสภณมหาเถร) ได้สิ้นพระชนม์ลง เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2505 หลังจากที่เกิดเหตุการณ์จับกุมพระพิมลธรรมไปคุมขังได้ไม่กี่เดือน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณโทยมหาเถร ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชสืบแทน

แต่กระนั้นคดีของพระพิมลธรรมก็ยังคงยืดเยื้ออยู่ ทางกรมตำรวจได้พยายามสืบหาหลักฐานมาสรุปสำนวน จนสามารถยื่นฟ้องต่ออัยการศาลทหารกรุงเทพฯ ได้ในปี พ.ศ. 2507 ศาลทหารกรุงเทพฯ จึงได้นัดสืบพยานฝ่ายโจทก์และจำเลยหลายครั้งหลายหนเป็นระยะเวลานานยืดเยื้อถึง 3 ปี คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 - 2509

ในระหว่างนั้นบรรดาพระภิกษุสามเณร และสาธุชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จำนวนนับพันที่เชื่อมั่นว่า พระพิมลธรรมเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ได้ทำความผิดตามข้อกล่าวหาได้พากัน

ยื่นจดหมายร้องขอความเป็นธรรมให้กับท่าน และเรียกร้องให้มีการพิจารณาคดีนี้เพื่อพิสูจน์ความจริงอยู่ไม่ขาดสาย

จนกระทั่งในวันที่ 30 สิงหาคม 2509 เวลา 09.00 น. ศาลทหารกรุงเทพได้นัดให้โจทก์และจำเลยมาฟังคำพิพากษาคัดสินคดีประวัติศาสตร์ดังกล่าว อนึ่งคำวินิจฉัยพิพากษาคดีนี้ยืดเยื้อเป็นเอกสารหนาถึง 68 หน้า จึงขอคัดเฉพาะข้อความบางตอน อันเป็นการสรุปผลการตัดสินของศาลไว้ดังนี้

“...ตามที่ศาลได้ประมวลวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามฟ้อง และกล่าวหาหลายข้อหา หลายประเด็นนี้ มีสาระบ้าง ไม่มีสาระบ้าง ก็ไม่ปรากฏพยานหลักฐานใดๆ เลย พอที่จะชี้ให้เห็นว่าจำเลยได้กระทำหรือน่าจะกระทำผิด...แต่กลับมามีต้องถูกออกจากเจ้าอาวาส ถูกออกจากสมณศักดิ์ ถูกจับกุม ถูกบังคับให้สละเพศพรหมจรรย์ นับว่ารุนแรงที่สุดสำหรับพระเถระผู้ใหญ่ที่ปวงชนเคารพนับถือ พระธรรมโกศาจารย์ถึงกลับกล่าวว่า คิดได้อย่างเดียวว่า เกิดขึ้นเพราะความอิจฉาริษยากันในวงการสงฆ์ หรือมิฉะนั้นก็เป็นกรรมเก่าของจำเลยท่านนั่นเอง...จำเลยถูกกลั่นแกล้งโดยไม่เป็นธรรมจริงๆ ไม่ได้กระทำผิดตามกล่าวหา...ศาลนี้รู้สึกสลดใจและเห็นใจจำเลย แต่เชื่อว่าจำเลยซึ่งอบรมอยู่ในพระศาสนามานาน คงซาบซึ้งดีในอุเบกขาญาณที่ว่า สัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่วก็ตาม ก็จะเป็นกรรมทายาทรับผลของกรรมนั้น และคงจะตั้งอยู่ในคุณธรรมอันเป็นลักษณะของบัณฑิตในพระพุทธศาสนาสืบไปอาศัยเหตุผลและดุลยพินิจที่ได้วินิจฉัยมา จึงพร้อมกันพิพากษายกฟ้องโจทก์ ปลดปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป”

ในครั้งนั้นพระภิกษุสามเณร และบรรดาพุทธศาสนิกชนจำนวนมากนับพันที่ไปร่วมฟังคำพิพากษาคัดสินคดีครั้งสำคัญนี้ ต่างพากันชื่นชมยินดีอนุโมทนาสาธุการต่อพระพิมลธรรม ในการที่ท่านได้พ้นจากมลทินข้อกล่าวหาอันฉกรรจ์นั้น ทั้งนี้รวมระยะเวลาที่ท่านถูกคุมขังอยู่ในสันติบาลโดยไม่มีความคิดใดๆ เป็นเวลานานถึง 5 พรรษา

ส่วนตัวท่านเองนั้นทันทีที่สิ้นคำพิพากษาของศาล ก็ได้ผลัดเปลี่ยนนุ่งห่มผ้าไตรจีวรสีกลักที่ได้เตรียมมาให้พร้อมแล้วทันที ณ ศาลทหารกรุงเทพฯ กระทรวงกลาโหมนั่นเอง จากนั้นท่านก็ได้กลับมาพำนักอยู่ ณ วัดมหาธาตุฯ ดังเดิม ท่ามกลางความชื่นชมยินดีและการยอมรับของคณะสงฆ์วัดมหาธาตุฯ

ตลอดระยะเวลาที่ท่านได้กลับมาจำพรรษาและปฏิบัติศาสนกิจอยู่ ณ วัดมหาธาตุฯ นี้ ท่านก็ได้ช่วยทำนุบำรุงศาสนาอย่างเต็มกำลังเกือบเหมือนเดิมแทบทุกอย่าง ท่านได้ช่วยอุปถัมภ์การศึกษาพระอภิธรรมปิฎกและการวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยดีตลอดมา ทั้งยังได้เดินทางไปเทศน์ปาฐกถา และอบรมศีลธรรมแก่ภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกตามสถานที่ต่างๆ อยู่เสมอ

แม้ท่านจะได้รับยอมรับนับถือ และได้รับการเคารพยกย่องจากคณะศิษยานุศิษย์ทั้ง บรรพชิตและคฤหัสถ์ด้วยดี ไม่ต่างไปจากเมื่อครั้งที่ยังคงครองสมณศักดิ์และดำรงตำแหน่งเจ้า อาวาสอยู่ แต่ท่านก็มีได้ต้องการจะกลับคืนสู่สมณศักดิ์และตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ อีก เพราะได้รู้อย่างเท่าทันแล้วว่าตำแหน่งต่างๆ เป็นเพียงสิ่งสมมติที่โลกแต่งตั้งให้เท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที จิริงยั่งยืนแต่ประการใด เท่าที่ท่านได้ถูกโลกแต่งตั้งตำแหน่งสมมติมาแล้ว และรับใช้โลกมาตาม สมควรแก่เหตุแล้วนั้น ก็เป็นการเพียงพอและสมควรแก่เวลาแล้ว ท่านต้องการจะใช้เวลาที่เหลืออยู่ นั้นปฏิบัติธรรม บำเพ็ญอุทิศประโยชน์ ตามวิสัยของชาวพุทธต่อไปอย่างสงบ

อย่างไรก็ดีบรรดาอนุศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ได้ยืนยันที่จะเรียกร้องขอความ เป็นธรรม ให้แก่ท่านและท่านเจ้าคุณพระศาสนโสภณ วัดราชาธิวาสวิหาร ตลอดมา แม้ว่าพระพิมล ธรรมจะได้เคยทักท้วงไว้แล้วก็ตาม แต่บรรดาอนุศิษย์กลับโต้แย้งอย่างมีเหตุผลว่า สิ่งกระทำลงไป นี้ไม่ได้กระทำเพื่อผลประโยชน์ของท่าน หากแต่เป็นการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่สังคม มนุษยชาติต่างหาก หากสังคมมนุษยชาติไม่ได้รับความเป็นธรรมแล้ว ก็ยากที่จะหาความสันติสุขได้ ทั้งนี้จำเป็นต้องกราบขออภัยท่านอย่างมาก ที่จำเป็นต้องขออาศัยกรณีของท่านขึ้นมาเป็นบรรทัด ฐานในการดังกล่าว

แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคและการขัดขวางนานปีการ จากกลุ่มพระเถระชั้นผู้ใหญ่ บางกลุ่ม ที่ยังทรงอำนาจอยู่ในคณะสงฆ์ กระนั้นบรรดาอนุศิษย์ก็ได้พยายามดำเนินการเรียกร้อง ขอความเป็นธรรม ให้แก่พระพิมลธรรมเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในวันที่ 31 พฤษภาคม 2518 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่า ทรงมีพระราชโองการ โปรดเกล้าให้คืนสมณศักดิ์ให้ท่าน และพระศาสนโสภณดังเดิมตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

ต่อมา ก็ได้มีการประกาศแต่งตั้งให้พระพิมลธรรม กลับคืนสู่ตำแหน่งกรรมการสภา มหาวิทยาลัยมหาวชิราวุธราชวิทยาลัย และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสภานายกมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2523 และได้กลับคืนสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ ดังเดิม ในวันที่ 5 ตุลาคม 2524 ทั้งนี้รวมระยะเวลา นับตั้งแต่ที่ท่านต้องต่อสู้กับอำนาจอยู่ดิฐธรรม จนถึงวันที่ได้รับ สมณศักดิ์และตำแหน่งกลับคืนดังเดิม เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 21 ปี⁷³

ในกรณีของพระพิมลธรรมนั้นภายหลังจากการที่ศาลทหารกรุงเทพฯ ได้พิพากษา ยกฟ้องกระทรวงศึกษาธิการได้ออกหนังสือคำสั่งชี้แจงของกระทรวงศึกษาธิการที่ศษ.0403/2787 ลงวันที่ 9 กันยายน 2509 ดังนี้

⁷³ <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=khunz&date=19-06-2008&group=6&gblog=25>

ที่ศธ.0403/2787

กระทรวงศึกษาธิการ

9 กันยายน 2509

เรื่อง ปัญหาเรื่องพระอาจ ดวงมาลา อดีตพระพิมลธรรม

กราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

เรื่องพระอาจ ดวงมาลา อดีตพระพิมลธรรม ถูกฟ้องคดีอาญาในข้อหาการกระทำผิดต่อพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 และกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ศาลทหารยกฟ้องโจทก์ ปลดปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป ระหว่างถูกฟ้องตกเป็นจำเลยนั้น จำเลยไม่ได้ครองผ้าเหลืองอย่างพระ แต่เมื่อศาลมีคำพิพากษายกฟ้องแล้ว ได้ครองผ้าจีวรอย่างภิกษุอีก การที่พระอาจ ดวงมาลา กลับครองผ้าจีวร โดยไม่ได้อุปสมบทใหม่ เช่นนี้ จะถูกต้องตามหลักพระวินัยสงฆ์หรือไม่

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้กรมการศาสนาพิจารณาเรื่องนี้ ทั้งในปัญหา ข้อกฎหมาย และปัญหาทางพระวินัย กรมการศาสนาได้ประมวลหลักฐานทางวินัยสงฆ์และปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับกรณีนี้ ดังนี้

หลักทางพระวินัยพุทธบัญญัติ

1. ความเป็นภิกษุ ผู้ที่จะเป็นพระภิกษุนั้นจะต้องเป็นบุรุษเพศ มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ไม่เป็นโรคที่น่ารังเกียจ ไม่มีหนี้สิน ไม่เคยต้องอาบัติปาราชิกมาก่อน บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ หากมีศรัทธาจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็เข้าไปขออุปสมบทต่อพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ได้ทำพิธีสวดอุทิศจิตตถกรรมภายในเขตสีมาแล้ว ก็ถือว่าบุคคลผู้นั้นเป็นพระภิกษุมิศีลสังวาส คือ มีศีล 227 เสมอด้วยพระสงฆ์ทั่วไป

2. การสิ้นภาวะของภิกษุ พระภิกษุที่อุปสมบทถูกต้อง ตามพุทธบัญญัติแล้ว จะสิ้นภาวะความเป็นภิกษุแต่ละกรณี ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติดังนี้

1. กระทำผิดละเมิดพระวินัยชั้นอุกฤษฏ์ร้ายแรง 4 ข้อ หรือเรียกว่า ปาราชิก 4 คือ เสพเมถุน ชำม่นุชย์ ลักทรัพย์ อวดอุตตริมนุสสธรรม คือประกาศตนว่าได้บรรลุมรรคผล ถ้าละเมิดอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ข้อนี้ เรียกว่า เป็นปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันทีและโดยอัตโนมัติ ถึงจะไม่มีผู้ฟ้องตัดสินจะครองผ้าเหลืองอยู่ก็ไม่ใช่พระภิกษุ กลับมาอุปสมบทใหม่ จะครองผ้าเหลืองอยู่ก็ไม่ใช่พระภิกษุ กลับมาอุปสมบทใหม่ก็ไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าห้ามไม่ให้รับอุปสมบทอีกเป็นเด็ดขาด

2. ผู้ที่เป็นพระภิกษุอยู่แล้ว แต่เกิดความเบื่อหน่าย ไม่มีศรัทธาจะเป็นภิกษุต่อไป ก็กล่าวคำลาสิกขาต่อหน้าสงฆ์ หรือต่อหน้าบุคคลใดๆ ที่เข้าใจความหมายเพื่อให้เป็นพยานรับรู้ เมื่อสึกแล้วเกิดศรัทธาภายหลังจะอุปสมบทอีกเมื่อใดก็ได้ เพราะไม่ถูกห้ามเหมือนผู้เป็นปาราชิก

3. ไปเข้ารีตถือศาสนาอื่น ทั้งที่อยู่ในเพศสมณะ ก็ขาดจากความเป็นภิกษุ
4. พระภิกษุจงใจเปลื้องผ้าสบงจีวรออก แล้วนุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ด้วยความสมัครใจ ก็ถือว่าขาดจากความเป็นภิกษุ
5. พระภิกษุเปลื้องจีวรออก แล้วถูกบังคับให้นุ่งห่มเครื่องแต่งกายอย่างคฤหัสถ์ ถ้าตนมีความสมัครใจ ก็ถือว่าขาดจากความเป็นภิกษุ

สำหรับกรณีพระอาจ ดวงมาลา อดีตพระพิมลธรรมนั้น ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าได้อุปสมบทมาโดยถูกต้องบริบูรณ์ตามพุทธบัญญัติทุกอย่าง ได้ครองเพศสมณะติดต่อกันมา ระหว่างเป็นพระภิกษุได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทำประโยชน์แก่ประเทศไทย จนได้รับแต่งตั้งทางสมณศักดิ์ชั้นสูง เป็นพระพิมลธรรม และเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองในทางบริหารการคณะสงฆ์ ฉะนั้น ความเป็นภิกษุของพระอาจ ดวงมาลา ตั้งแต่วาระที่อุปสมบทถึงวาระถูกเปลื้องผ้าครองของภิกษุออกจากกาย จึงถือว่าเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์ตามพุทธบัญญัติ เช่นเดียวกับพระภิกษุผู้ทรงศีลอื่นๆ

เมื่อพระอาจ ดวงมาลา หรืออดีตพระพิมลธรรม ถูกเจ้าหน้าที่พนักงานจับกุมในข้อกล่าวหาว่ามีการกระทำให้เป็นคอมมิวนิสต์ และกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ ได้นำตัวไปสอบสวน ระหว่างการสอบสวน เจ้าพนักงานขอให้พระอาจ ดวงมาลาสึก แต่พระอาจ ดวงมาลาไม่ยอมสึก ได้พูดขอร้องต่อสู้คดีในภาวะของภิกษุที่ตนครองเพศอยู่ เจ้าพนักงานไม่ยอมและได้ใช้ผลการถอดผ้าจีวรผ้าสบงที่ครองอยู่ออกจากกาย เอากางเกงและเสื้อผ้ามานุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ พระอาจ ดวงมาลาไม่ยอม ได้ขอร้องให้นุ่งห่มผ้าขาวอย่างผู้ทรงศีล และได้นุ่งห่มอยู่เช่นนี้ตลอดมา ความประพฤติและการปฏิบัติตนของพระอาจ ดวงมาลา ระหว่างถูกควบคุมตัวอยู่นั้น ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่า พระอาจ ดวงมาลา มิได้ประพฤติตนอย่างคฤหัสถ์ แต่ได้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างภิกษุในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพระสงฆ์อื่นทั่วไป

ฉะนั้น เมื่อพระอาจ ดวงมาลา มิได้กระทำความผิดพระวินัยสงฆ์ชั้นอุกฤษฏ์ โดยละเมิดอาบัติปาราชิก 4 ข้อดังกล่าว และตนเองยังมีจิตใจมั่นคง มีศรัทธาแน่วแน่จะเป็นภิกษุอยู่ต่อไป ในระหว่างที่ถูกคุมขังก็ยังปฏิบัติตนและปฏิบัติตนเป็นภิกษุอยู่เช่นนี้ ตามหลักทางพระวินัยพุทธบัญญัติถือว่า พระภิกษุที่ตกอยู่ในฐานะเช่นนั้น ไม่ขาดความเป็นภิกษุพุทธสาวก เช่นเดียวกับกรณีที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาล ถูกโจรปล้นเอาผ้าจีวรไป หรือเปลือยกายลงอาบน้ำในลำธารกลางป่า หรือตัวอย่างในพระไตรปิฎก อ้างถึงพระอุบลวรรณาเถรีถูกคนอันธพาลข่มขืนชำเรา ซึ่งพระพุทธเจ้ามีพระพุทธดำรัสว่า พระอุบลวรรณาเถรี ไม่ได้ขาดจากภาวะแห่งภิกษุณี เพราะตนเองมิได้มีจิตกำหนด ไม่มีจิตยินดีในกามคุณ แต่บุคลลข่มขืน เมื่อว่าตามหลักพุทธบัญญัติดังกล่าวนี้ กรณีของพระอาจ ตามพฤติการณ์ที่ปรากฏ จึงอาจถือได้ว่าถึงจะถูกเปลื้องจีวรออก ถูกบังคับให้สึก เมื่อตนเอง

ไม่ยอมสีก ก็ยังไม่สิ้นภาวะความเป็นภิกษุ เพราะความเป็นพระภิกษุมิได้ออยู่ที่ผ้าจีวรอย่างเดียว แต่อยู่ที่ศรัทธา ความสมัครใจ พร้อมทั้งการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

หลักทางกฎหมาย

ปัญหาทางกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง เกี่ยวกับกรณีพระอาจ ดวงมาลานั้น เมื่อศาลทหารได้มีคำพิพากษายกฟ้องในข้อหาเรื่องคอมมิวนิสต์ และเรื่องกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐแล้ว ก็ควรจะพิจารณาถึงการกระทำอันอาจเป็นความผิดตามกฎหมายปกครองอีกด้านหนึ่ง

ตามพ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2484 มีบทลงโทษผู้แต่งกายอย่างบรรพชิตไว้ในมาตรา 54 ดังนี้ มาตรา 54 “ผู้ใด

1. มิได้บรรพชาอุปสมบทโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย แต่บังอาจแต่งกายเลียนแบบบรรพชิต
2. หมกสิทธิที่จะได้รับบรรพชาอุปสมบท แต่มารับบรรพชาอุปสมบทโดยปิดบังความจริง
3. ต้องปาราชิกแล้ว ไม่สละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต
4. ต้องคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้สึกแล้วไม่สึก มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน”

ความผิดทั้ง 4 กรณีนี้ ไม่อาจนำมาปรับเข้ากับกรณีพระอาจ ดวงมาลาได้ เพราะพระอาจฯ ได้รับการอุปสมบทโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย แต่ตกเป็นจำเลย ถูกฟ้องในคดีอาญา อันเป็นข้อกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจักร ส่วนทางพุทธจักรหรือทางคณะสงฆ์ มิได้ฟ้องร้องเป็นอธิกรณ์ต่อคณะวินัยธร ซึ่งเป็นศาลตัดสินความด้านพระวินัยฝ่ายคณะสงฆ์ และยังมีได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดว่าพระอาจฯ เป็นอาบัติปาราชิกและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้บัญญัติเกี่ยวกับความผิดในกรณีเช่นนี้ไว้ในมาตรา 43 ดังนี้

มาตรา 43 “ผู้ใด

1. หมกสิทธิที่จะได้รับบรรพชาอุปสมบท โดยต้องปาราชิกมาแล้ว แต่มารับบรรพชาอุปสมบทโดยปิดบังความจริง
2. ต้องปาราชิกแล้ว ไม่สละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน”

ทั้ง 2 กรณีนี้ ก็ไม่อาจเอาผิดกับพระอาจฯ ได้

อนึ่ง ในวันที่ 30 สิงหาคม 2509 ซึ่งเป็นวันที่ศาลตัดสินให้พระอาจฯ พ้นข้อหาแล้ว พระอาจฯ ได้ไปนมัสการพระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ มีพระสงฆ์วัดมหาธาตุฯ เป็นจำนวนมากมาต้อนรับอย่างปิติยินดี และแสดงคารวะต่อพระอาจฯ โดยมีได้เรียงเคียงแต่

ประการใด รุ่งขึ้นวันที่ 31 สิงหาคม 2509 ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งเป็นวันพระ และเป็นวันที่พระสงฆ์ จะต้องทำอุโบสถสังฆกรรม คือประชุมสงฆ์ฟังสวดพระปาติโมกข์ตามพระพุทธรูปัญญัติ พระอาจาฯ ได้มาร่วมประชุมอุโบสถสังฆกรรมที่พระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ ในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ประมาณ 300 รูป มีพระธรรมรัตนกร เจ้าอาวาสเป็นประธาน

การประชุมทำอุโบสถสังฆกรรมนี้ ถือเป็นกิจกรรมสำคัญของสงฆ์ ผู้จะเข้าร่วมประชุมได้ จะต้องเป็นพระภิกษุผู้บริสุทธิ์และที่ประชุมนั้น ไม่รังเกียจด้วยประการใดๆ จึงจะเข้าร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมได้

การที่คณะสงฆ์วัดมหาธาตุฯ ยินยอมให้พระอาจาฯ เข้าร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมในวันนั้นด้วย โดยมีได้แสดงอาการรังเกียจแต่ประการใด จึงเป็นอันยืนยันได้ว่า พระอาจาฯ ยังทรงภาวะความเป็นภิกษุอยู่ และคณะสงฆ์ที่ประชุมทั้งหมดรับรองความเป็นภิกษุของพระอาจาฯ อย่างสมบูรณ์ทุกประการ

กรมการศาสนาได้เสนอเรื่องศาลทหารยกฟ้องคดีพระอาจาฯ ดวงมาลา ต่อที่ประชุมมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2509 ที่ประชุมลงมติรับทราบโดยมิได้มีการอภิปรายแต่อย่างใด

เรื่องเกี่ยวกับพระอาจาฯ ดวงมาลา จะถือว่าเป็นพระภิกษุโดยชอบธรรมวินัยหรือไม่นี้ กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าเป็นเรื่องของเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ เจ้าคณะอำเภอพระนคร เจ้าคณะจังหวัดพระนคร พิจารณาตามสายการปกครองโดยตรงก่อน เมื่อเรื่องยุติไม่ได้ จึงนำเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพราะมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ การที่จะนำเรื่องพระอาจาฯ ดวงมาลาเข้าสู่ที่ประชุม โดยไม่มีผู้ใดเป็นโจทก์นั้น อาจไม่ชอบด้วยวิธีการและอาจจะเป็นชนวนให้มีการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้ให้มากขึ้นในหมู่สงฆ์และประชาชน

อนึ่ง กรมการศาสนาได้แถลงการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไป 2 ครั้ง ตามที่ได้แนบเสนอมาพร้อมกับหนังสือนี้แล้ว

จึงกราบเรียนมาเพื่อ โปรดทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปิ่น มาลากุล

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ดังในกรณีของพระพิมลธรรมก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่พระภิกษุถูกดำเนินคดีอันมีโทษทางอาญาแล้วท่านไม่ยอมสละสมณเพศ แต่ก็ถูกดำเนินการให้ท่านสละสมณเพศ ถึงแม้ว่าท่านจะนุ่งขาวห่มขาวก็ตาม แต่ท่านก็ไม่ยอมสละสมณเพศ เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วท่านก็ได้รับการปล่อยตัวและภาวะของความเป็นพระภิกษุของท่านก็ไม่ขาดไป ที่ยกมาให้เห็นนี้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระเถระผู้ใหญ่ แต่ถ้าเกิดขึ้นแก่พระผู้น้อยแล้วใครจะเป็นผู้ที่จะดำเนินการคืนความเป็นพระภิกษุให้กับท่าน ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมาย

ในประเด็นของพระผู้น้อยนั้น ผู้เขียนเองมีความเห็นว่าไม่มีหน่วยงานที่มีความชัดเจนในการช่วยเหลือและก็ไม่มีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดในการดำเนินการเพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็พระเถระหรือพระผู้น้อย ก็ถือว่ามีสถานะเป็นพระเหมือนกันจึงควรที่จะต้องได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นหรืออาศัยศักดิ์นา ฐานะเป็นตัวชี้วัดการปฏิบัติ กล่าวได้ว่าหากกรณีปัญหาเกิดขึ้นแก่พระผู้น้อย ก็ย่อมที่จะได้รับการคืนสถานะความเป็นภิกษุเช่นกัน

ในกรณีนี้ก็เกิดขึ้นแก่พระผู้น้อย แต่ก็ไม่มีหน่วยงานใดที่จะเข้ามารับผิดชอบ โดยเมื่อ พ.ศ. 2546 พระผู้น้อยรูปหนึ่งที่เป็นชาวมอญ เกิดที่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี แต่ไม่มีบัตรประชาชนไทย มีเพียงบัตรพื้นที่เท่านั้น เมื่อ 8 ปีก่อนบวชอยู่ที่วัดวังวิเวการาม เมื่อ 3 ปีที่แล้วเดินทางเข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมและพำนักอยู่ที่วัดหนองแขม ถูกสำนักงานตำรวจตรวจคนเข้าเมืองพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กระทรวงแรงงาน และเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เข้าจับกุมโดยกล่าวหาว่าเป็นคนต่างด้าวและถูกดำเนินการให้สละสมณเพศ จากกรณีที่ยกมานี้จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่ดำเนินการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเนื่องจากว่าพระรูปนี้ไม่ได้ทำผิดกฎหมายอะไรเลยแต่มาถูกดำเนินการให้สละสมณเพศดูจะไม่เป็นธรรมและทำให้สถานะของพระภิกษุรูปนั้นสิ้นสุดลงไปด้วยและดูเหมือนว่าไม่มีหน่วยงานใดเลยที่เข้ามารับผิดชอบต่อกรณีที่เกิดขึ้น

พนักงานสอบสวน อัยการ เจ้าอาวาส ตลอดจนถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรตระหนักให้ดีในการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุเพราะถ้าหากภายหลังศาลพิพากษาถึงที่สุดแล้วท่านไม่มีความผิดก็จะไม่เป็นบาปกรรมติดตัวไป อันถือว่าเป็นการคุ้มครองพระภิกษุที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระวินัยแต่ว่าบางครั้งแค่ถูกรรรมเก่าเข้ามาให้ผลเท่านั้น พระภิกษุรูปนั้นก็จะได้ไม่เสียภาวะแห่งความเป็นพระภิกษุตามที่ได้ถูกกล่าวหา อันเป็นไปตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 39 ที่ว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

ดังนั้น จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง ที่พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องใช้ความระมัดระวังอย่างรอบครอบเป็นพิเศษ ในการกระทำใดๆ ก็ตาม อันจะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ดังกล่าวด้วย เพื่อเป็นการรักษาไว้ ซึ่งความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมการศาสนาอันเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ไม่ได้มีหลักปฏิบัติในการรักษาคຸ້ມครองพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดกฎหมาย แล้วภายหลังพิสูจนได้ว่าพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้ทำความผิดกฎหมาย

กรณีนี้เป็นการที่กฎหมายนั้นไม่ได้ให้การคุ้มครองสถานะของพระภิกษุไปจนถึงการดำเนินคดีจนถึงที่สุด เป็นแต่เพียงการคุ้มครองในส่วนเบื้องต้นเท่านั้น โดยกระบวนการในการดำเนินคดีอาญานั้นยังไม่ถึงที่สุดแต่ก็มีการให้พระภิกษุที่กระทำความผิดนั้นสละสมณเพศอันเป็นการไม่คุ้มครองสถานะของความเป็นพระภิกษุเนื่องจากว่ายังไม่ได้มีการชี้ชัดลงไปว่าพระภิกษุรูปนั้นกระทำความผิดจริงหรือไม่ พระภิกษุผู้ต้องหาถูกดำเนินการตามกฎหมายนั้น トラバドที่ยังไม่มีการพิพากษาเด็ดขาดว่า กระทำความผิดจริงตามกฎหมาย จึงต้องถือว่าพระภิกษุรูปนั้นยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ การที่พนักงานสอบสวนได้จัดการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ก็เท่ากับว่าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าพระภิกษุรูปนั้นเป็นผู้มีความผิดตามกฎหมาย ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เพราะถ้าในภายหลังพิสูจนได้ว่าพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้กระทำความผิดจริงก็จะทำให้สิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุและพรรษาของของพระภิกษุนั้นก็ขาดไปด้วย แม้ว่าจะกลับเข้ามาบวชใหม่พรรษาก็ไม่ได้ต่อเนื่องจากเดิม จำต้องนับพรรษาใหม่จึงทำให้สิทธิบางประการทางพระวินัยเสียไปด้วย ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่ากฎหมายนั้นได้คุ้มครองพระภิกษุตามกฎหมายแค่ในส่วนเบื้องต้นเท่านั้น ไม่ได้คุ้มครองทั้งกระบวนการการดำเนินการไปจนถึงการดำเนินคดีจนถึงที่สุด

4. ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญา

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 กำหนดให้เจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดอยู่เป็นผู้ดำเนินการควบคุมตัวพระภิกษุซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญาเท่านั้น โดยที่กฎหมายนั้นไม่ได้บัญญัติให้พระภิกษุรูปอื่นหรือหน่วยงานอื่นเข้ามาช่วยในการควบคุมตัวพระภิกษุรูปที่กระทำความผิดอาญา อันเป็นปัญหาในการปฏิบัติที่พระภิกษุที่กระทำความผิดอาญานั้นอยู่ห่างไกลกันคนละที่กับเจ้าอาวาส

ผู้เขียนเองเห็นว่าการบัญญัติกฎหมายที่กำหนดให้เจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดอยู่เป็นผู้ควบคุมนั้นไม่ครอบคลุมถึงประเด็นปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่นการที่พระภิกษุไปทำผิดอาญาที่วัดอื่นหรือทำความผิดอาญาในสถานที่ห่างไกลจากวัดอันเป็นภูมิลำเนาต้นสังกัดเช่นวัดอันเป็นภูมิลำเนาต้นสังกัดอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ แต่ไปทำความผิดอาญาที่จังหวัดภูเก็ต แล้วหลบหนีไปในทางปฏิบัติก็เป็นการยากที่จะนำตัวพระภิกษุผู้กระทำความผิดอาญามาควบคุมตัวไว้ที่วัดอันเป็นต้นสังกัด เพราะฉะนั้นจึงควรที่จะมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดโดยตรงเพื่อที่จะควบคุมตัวแล้วจึงค่อยดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ทางกฎหมาย อีกทั้งเจ้าอาวาสเองก็มีภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบมากอยู่แล้วจึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะมาควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญา

ส่วนการควบคุมตัวพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญา ในประเด็นข้อนี้ พระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วก็มีโอกาสที่จะกระทำความผิดกฎหมายอาญาได้ทุกรูป แม้กระทั่งว่าพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสเองก็ตาม การที่เจ้าอาวาสกระทำความผิดกฎหมายอาญาแต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุมตัวพระภิกษุผู้กระทำความผิด แต่ในกรณีที่เจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำความผิดเองแล้ว กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้เจ้าคณะผู้ปกครองลำดับชั้นที่สูงขึ้นไปอีกตามลำดับเป็นผู้ควบคุมตัวไว้จึงเป็นปัญหาว่าใครจะเป็นผู้ควบคุมตัวเจ้าอาวาสที่เป็นผู้กระทำความผิดอาญา อันเป็นการขาดความชัดเจนในการให้อำนาจในการดำเนินการตามกฎหมาย

โดยอาจารย์โชติ ทองประยูรได้ให้ความเห็นไว้ว่า พระสังฆาธิการระดับสูงกว่าเจ้าอาวาส เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะจังหวัด จะรับตัวพระผู้ต้องหาไว้ควบคุมได้หรือไม่ เพราะมาตรา 29 ระบุให้ เจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระรูปนั้น สังกัดอยู่เท่านั้น เป็นผู้รับมอบตัวไว้ควบคุมไม่ได้พุดถึงผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งอื่น เห็นว่า เมื่อกฎหมายให้เจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งปกครองสงฆ์ชั้นต้น รับพระผู้ต้องหาไว้ควบคุมได้ น่าจะตีความว่า พระสังฆาธิการระดับสูงขึ้นไป มีอำนาจรับมอบตัวพระผู้ต้องหาซึ่งอยู่ในสังกัดไว้ควบคุมได้ด้วย เป็นการตีความ ให้กฎหมายมีผลทางปฏิบัติจะถือว่าเจ้าอาวาสที่กฎหมายระบุเท่านั้น มีอำนาจเป็นการตีความตามตัวหนังสือมากเกินไป ไม่สมความมุ่งหมายของกฎหมาย

สมมติว่า พระธรรมดาถูกจับ ในข้อหาผิดอาญา เจ้าคณะอำเภอ ขอมรับมอบตัวไว้ควบคุมก็น่าจะยอมให้ได้ จะยอมให้เฉพาะเจ้าอาวาสควบคุมตัวอย่างเดียว แต่ไม่ยอมให้เจ้าคณะจังหวัดระดับสูงควบคุม ใครจะไรอยู่ สมมติว่า เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะตำบล ถูกจับในข้อหาผิดอาญา ใครจะเป็นผู้รับมอบตัวผู้ต้องหาไว้ควบคุม ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่า เจ้าคณะระดับสูงกว่าเจ้าอาวาส มีอำนาจรับ

มอบตัวผู้ต้องหาไว้ควบคุมได้ด้วย เว้นแต่พระที่ไม่มีวัดเป็นสังกัด (พระเร่ร่อน) จึงจะสมควรให้ลาสิกขา⁷⁴

แต่โดยความเห็นของผู้เขียนเองเห็นว่า โดยหลักในการตีความกฎหมายอาญา ตลอดถึงกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญาด้วยต้องตีความเคร่งครัดตามตัวอักษร โดยศาลจะตีความตามกฎหมายให้เป็นโทษหรือผลร้ายแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมายไม่ได้ นอกเสียแต่ว่าศาลจะตีความให้เป็นประโยชน์ต่อจำเลย ในกรณีนี้ก็เช่นเดียวกันแม้ว่าพนักงานสอบสวนหรือว่าพนักงานอัยการจะไม่ใช่ศาลก็ควรที่จะพิจารณาหลักการของการตีความกฎหมายอาญาไว้ด้วย แม้กระทั่งศาลซึ่งเป็นผู้ตีความกฎหมายก็ยังมีหลักเกณฑ์ในการใช้กฎหมาย

ดังนั้น การที่จะตีความว่า พระสังฆาธิการระดับสูงขึ้นไปมีอำนาจรับมอบตัวพระผู้ต้องหา ซึ่งอยู่ในสังกัดไว้ควบคุมได้ด้วย เป็นการตีความให้กฎหมายมีผลทางปฏิบัติ แม้ก็จริงที่เป็นการตีความให้มีผลในทางปฏิบัติ แต่ในทางกฎหมายแล้ว การที่จะตีความกฎหมายอาญาให้เป็นผลร้ายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่ได้ และอีกอย่างหนึ่งประเทศไทยของเราก็ใช้ระบบกฎหมาย ซิวิลลอว์ (ลายลักษณ์อักษร) ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่ต้องตีความตามตัวอักษรอีกด้วย สำหรับประเด็นที่ให้พระสังฆาธิการระดับสูงขึ้นไปมาดูแลแทน ไม่น่าจะเป็นผลร้าย เพียงแต่ไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น ดังนั้น จึงควรที่จะมีการกำหนดลงไปให้ชัดเจนเลยว่า ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองระดับสูงขึ้นไปเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมตัวเจ้าอาวาสที่กระทำผิดกฎหมายอาญาในกรณีดังกล่าว นี้แสดงให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนแห่งตัวบทกฎหมายที่ไม่ได้บัญญัติถึงการที่เจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำผิดอาญาแล้วให้ผู้ใดหรือหน่วยงานใดดำเนินการควบคุมตัว

5. ปัญหาการพิจารณาคดีในศาลสำหรับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญา

การที่พระภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลยในสถานะของพระภิกษุมีเครื่องแต่งกายของเพศบรรพชิต มาสู่กระบวนการแห่งการพิจารณาคดี ย่อมจะมีปัญหาในทางปฏิบัติเนื่องจากว่าจำเลยนั้นเป็นพระภิกษุประกอบด้วยความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันมีพระภิกษุเป็นศาสนบุคคลผู้มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาอันเป็นภาพที่ไม่เหมาะสมที่เห็นพระภิกษุนั้นมาสู่ศาล ซึ่งพระภิกษุนั้นอันเป็นบุคคลที่สังคมตั้งความหวังไว้สูงในทางกฎหมาย ในการเป็นพยานมีเอกสิทธิ์ที่จะไม่มาศาลตามหมายเรียก ไม่ต้องสาบาน และมีสิทธิ์ที่จะไม่ยอมเบิกความตอบคำถามใดๆ จึงถือว่าเป็นบุคคลผู้มี

⁷⁴ โขติ ทองประยูร คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา 2506 หน้า 213

ฐานะพิเศษทางสังคมไทยให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ และมีความใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของทางสังคมไทยอย่างแยกกันไม่ออกแต่เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในทางคดีอาญาแล้ว เมื่อจำเป็นจะต้องนำมาสู่กระบวนการยุติธรรมแล้ว ไม่มีกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะให้มีวิธีการดำเนินคดีเป็นพิเศษแต่อย่างใดดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ไม่มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไปแต่อย่างใดเลย ซึ่งแตกต่างจากศาลทหาร ที่มีกฎหมายบัญญัติเป็นพิเศษกำหนดให้ศาลทหารใช้วิธีพิจารณาคดีตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ซึ่งออกตามกฎหมายฝ่ายทหารมาใช้บังคับก่อน ซึ่งถ้าไม่มี จึงจะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้ และถ้าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มี จึงให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการพิจารณาคดีภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญานั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นพิเศษไว้ให้มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาแต่อย่างใดไม่เหมือนกับการดำเนินการพิจารณาคดีในศาลทหารซึ่งมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษที่แตกต่างจากการดำเนินการพิจารณาคดีกับบุคคลธรรมดา การที่จะนำเอากระบวนการพิจารณาคดีในศาลสำหรับบุคคลธรรมดานั้นมาใช้กับพระภิกษุนั้นดูจะไม่เหมาะสมกับเพศภาวะแห่งความเป็นภิกษุไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการที่ทนายถามซักพระภิกษุ รวมถึงการแสดงกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ดังนั้น จึงควรที่จะมีการจัดตั้งศาลสงฆ์อันเป็นศาลศาสนาให้มีวิธีการพิจารณาคดีที่แตกต่างจากบุคคลโดยทั่วไปอันจะเป็นการเหมาะสมแก่สมณภาวะสมกับที่สังคมไทยเป็นสังคมของชาวพุทธ ภาพลักษณ์ที่ออกมาจะไม่ได้เป็นการทำลายศรัทธาของประชาชนมากเท่ากับการที่ไปดำเนินพิจารณาคดีเหมือนกับบุคคลธรรมดาทั่วไป

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. สรุป

ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ย่อมมีสิทธิตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกรอบแห่งการดำเนินชีวิตได้อย่างเสรีภาพ แต่ก็อยู่ภายในกรอบที่ได้กำหนดเอาไว้โดยมีมานานแล้วตั้งแต่ยุคกรีก ซึ่งได้เริ่มต้นจากแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของจอห์น ล็อก และก็ได้รับการพัฒนาเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในเรื่องชีวิต ร่างกาย อนามัย อันเป็นการกระทบถึงสิทธิของบุคคลในทางกฎหมายอาญาอันมาจากทฤษฎีเกี่ยวกับการกำหนดความผิดอาญา ทฤษฎีการป้องกันการกระทำที่อาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น อันมีวัตถุประสงค์ได้แก่การคุ้มครองป้องกันตัวบุคคล จากการกระทำโดยเจตนา การคุ้มครองป้องกันสภาวะจิตใจของสมาชิกในสังคมนั้นๆ การคุ้มครองป้องกันซึ่งทรัพย์สินส่วนบุคคลจากการลักขโมย การฉ้อโกง หรือการทำให้เสียทรัพย์สิน และกรณีอื่นๆ การคุ้มครองป้องกันสาธารณชนจากความไม่สะดวกสบายต่างๆ การป้องกันรักษาไว้ซึ่งสถาบันทางสังคม รวมทั้งการทำให้วัตถุประสงค์ตามที่ได้บังคับไว้บรรลุผลในสังคมให้เกิดความสงบสุข โดยเฉพาะในประเทศไทยของเรานั้นก็มีประชาชนเป็นอันมากอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม แต่ก็มีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่าพระภิกษุซึ่งประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา โดยได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคม แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ยังถือว่าเป็นบุคคลในสังคมไทย เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป ดังนั้น พระภิกษุถึงแม้ว่าจะมีพระวินัยเป็นเครื่องควบคุมการประพฤติปฏิบัติอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็จำเป็นต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นเดียวกับประชาชนโดยทั่วไปในสังคม อันเป็นไปตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “อะนุชานามิ ภิกขเว ราชนัง อะนุวัตติตุง ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้คล้อยตามพระราชา”

การที่บุคคลจะเป็นพระภิกษุได้นั้นก็ต้องเริ่มต้นด้วยการบวชตามวิธีการที่กำหนดไว้ในพระธรรมวินัยโดยพระภิกษุที่บวชเข้ามาแล้วพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ต้องออกหนังสือรับรองสถานะของความเป็นพระภิกษุอันได้แก่หนังสือสุทธิ หรือในกรณีที่ออกหนังสือสุทธิให้ไม่ทันก็จะออกหนังสือฉายาบัตร หรือหนังสือรับรองอย่างอื่นให้แก่สัททวิหาริกอันเป็นหลักฐานในการเป็นพระภิกษุ

สำหรับการสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุนั้นก็มิได้ด้วยเช่นกัน ได้แก่ การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุด้วยความสมัครใจ การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระวินัย การสิ้นสภาพของความเป็นพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้แก่

1. การสละสมณเพศตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม
2. การสละสมณเพศเพราะเป็นบุคคลล้มละลาย
3. การสละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญา

ดังนั้น พระภิกษุแม้จะมีพระวินัยเป็นเครื่องกำกับอยู่แล้วส่วนหนึ่งก็ตามแต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายฝ่ายอาณาจักรอีกส่วนหนึ่งด้วยเพราะถือว่าเป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศ

พระภิกษุที่บวชมาแล้วนั้นเมื่อมีการกระทำผิดพระวินัยอันหมายถึงโทษที่เกิดเพราะความละเมิดที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่า อาบัติ อันได้แก่ความผิด มี 7 อย่างคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพกาสิต อันเป็นกฐระเบียบ ข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อใช้ปกครองหมู่สงฆ์สาวกให้มีความประพฤติดีงาม และต้องปฏิบัติตามวิธีการในพระธรรมวินัยโดยสมัครใจ แต่ในบางกรณีสภาพบังคับของพระวินัยนั้นเป็นการยากที่จะนำไปบังคับได้ โดยเฉพาะพระภิกษุที่ขัดขืนไม่ยอมปฏิบัติตามวิธีการนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ กฎหมายบ้านเมืองจึงต้องกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาและจำเป็นต้องวางหลักปฏิบัติเพื่อช่วยให้วิธีการตามพระธรรมวินัยนั้นมีผลบังคับได้จริงๆ

ส่วนความผิดอาญาที่เกี่ยวข้องด้วยพระวินัย อันได้แก่ ฆ่าคนตาย ทำร้ายร่างกาย ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา กระทำอนาจาร (กรณีไม่ยินยอม) เป็นต้น และความผิดอาญาอื่น เช่น เสพยาเสพติด มียาเสพติดเป็นต้น ความผิดที่เป็นทั้งความผิดอาญาและความผิดพระวินัยนี้ ฝ่ายบ้านเมืองก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย ในส่วนทางพระวินัยฝ่ายสงฆ์ก็จะดำเนินการตามพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม บางครั้งกระบวนการทั้งฝ่ายบ้านเมืองและทางฝ่ายสงฆ์ก็ไม่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุให้สภาพภาพของพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้รับการพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัย ปัญหาดังกล่าวนี้ยังเป็นปัญหาสำหรับพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาลและราชทัณฑ์ที่ไม่มีระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จึงทำให้เกิดปัญหาการดำเนินคดีอาญาสำหรับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาตามขั้นตอนต่างๆ

โดยในสมัยพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 ทรงให้แยกออกจากศาลธรรมดา (Lay Tribunals) ได้กลายมาเป็นศาลที่มีอำนาจอิสระและไม่อยู่ในอำนาจของกษัตริย์ กฎหมายที่บังคับก็แตกต่างกับที่ใช้อยู่ในศาลธรรมดา ได้แก่ กฎหมายศาสนา (Common Law) ซึ่งมีวิธีพิจารณาตามแบบกฎหมายโรมัน

การอุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาก็ต้องอุทธรณ์ไปยังสภาที่ปรึกษาสมเด็จพระสันตะปาปา (Papal Curia) ที่กรุงโรม โดยมีศาลศาสนาและวิธีการการดำเนินคดีทางอาญากับพระที่กระทำผิดกฎหมายแยกต่างหากจากบุคคลโดยทั่วไป

แต่สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เมื่อมีกรณีที่พระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญาก็มีการดำเนินการตามกระบวนการแห่งกฎหมายดังกล่าว โดยในส่วนเบื้องต้นนั้นก็เห็นว่าพระภิกษุนั้นมีสิทธิพิเศษทางกฎหมายอาญาที่มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป แต่เมื่อได้ศึกษาตามขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาแล้วจึงเห็นได้ว่าไม่มีสิทธิพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาแต่อย่างใดคงมีสิทธิขั้นพื้นฐานเหมือนกันกับบุคคลทั่วไปนั่นเองเนื่องจากว่าไม่มีกฎหมายบัญญัติให้มีวิธีการดำเนินคดีทางอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปมีเพียงแต่ระเบียบปฏิบัติให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการด้วยความละเอียดรอบคอบเป็นไปด้วยความสุภาพอ่อนโยนเท่านั้น ไม่ได้มีศาลศาสนาหรือศาลสงฆ์เหมือนกับศาลศาสนาที่ดำเนินคดีกับพระคริสต์ที่กระทำผิดกฎหมายอาญาในสมัยโรมัน และวิธีการดำเนินคดีทางอาญาก็ไม่ได้แยกไว้ต่างหากเหมือนกับศาลทหารที่ได้จัดตั้งไว้เพื่อดำเนินการทางคดีอาญากับทหารที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาตามที่ได้บัญญัติแยกไว้ต่างหากจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไปจึงทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในกระบวนการของการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุอันเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาตามขั้นตอนต่างๆ ได้แก่

การจับกุม

เมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญา การจับกุมตรวจค้น โดยทั่วไปเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ปฏิบัติตามกฎหมาย โดยกฎหมายนั้นได้ให้อำนาจและวางหลักเกณฑ์ไว้ดังเช่นการจับกุมบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป แต่ก็มีประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เล่มที่ 1 ลักษณะที่ 3 บทที่ 5 ข้อ 39 ที่ได้วางหลักไว้ว่า ต้องระลึกรู้เสมอว่าพระภิกษุสามเณรนั้นเป็นที่เคารพกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน การกระทำใดๆ ต่อพระภิกษุสามเณรนั้นจะต้องกระทำด้วยความเคารพ และอ่อนโยนในทุกกรณี แต่เมื่อทำการจับกุมตัวมาได้แล้ว ถ้าจำเป็นจะต้องควบคุมให้ปฏิบัติตามระเบียบที่ว่าด้วยการควบคุมต่อไป และการจับกุมด้วยความเคารพสุภาพอ่อนโยนนั้น ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนขึ้นอยู่กับการกระทำแต่ละกรณีไป

การสอบสวน

การสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดอาญา ก็คงเหมือนกับการสอบสวนบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะไม่มีระเบียบหรือกฎหมายให้สอบสวนพระภิกษุไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงมีอำนาจสอบสวนพระภิกษุที่กระทำผิดอาญาได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายในบางคดีมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย หากจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นไว้ทั้งที่อยู่ในสมณเพศ ย่อมกระทบกระเทือนเสียหายแก่คณะสงฆ์และพระศาสนา หากจะปล่อยตัวชั่วคราวไปก็อาจเกิดความบกพร่องเสียหายแก่การดำเนินคดี จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้พระภิกษุผู้ต้องหานั้นสละสมณเพศ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และมีให้เสียหายแก่การดำเนินคดี แต่ต้องดำเนินการเฉพาะกรณีที่จำเป็นและต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้

การฟ้องร้อง

การฟ้องคดีอาญานั้น เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ ที่จะออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หากเป็นกรณีพระภิกษุสงฆ์นั้น ถ้าพระภิกษุสงฆ์นั้นถูกจับและถูกควบคุมตัวอยู่สถานีตำรวจ โดยไม่ได้ขอปล่อยตัวชั่วคราว แต่พนักงานสอบสวนไม่อนุญาต พนักงานสอบสวนก็จะต้องดำเนินการ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์นั้นสละสมณเพศก่อนจะนำตัวไปเข้าห้องควบคุม โดยพาผู้ต้องหา ซึ่งเป็นพระภิกษุ ไปพบเจ้าคณะท้องถิ่นที่ใกล้ที่สุด เพื่อดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่พระภิกษุสงฆ์นั้น ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไปตั้งแต่ในชั้นสอบสวนสถานภาพความเป็นพระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่ต่อไป เว้นแต่ฝ่ายคณะสงฆ์จะได้มีคำสั่งให้สละสมณเพศในระหว่างนั้น

การพิจารณาพิพากษาคดี

กระบวนการของการพิจารณาพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 การพิจารณา และสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยเว้นแต่บทบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น จึงทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นจำเลยในสถานะพระสงฆ์มาสู่การพิจารณาคดี เพราะเมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในทางคดีอาญาแล้วก็เป็นจะต้องนำมาสู่กระบวนการยุติธรรม ในอดีตกระทรวงยุติธรรมเคยหารือไปยังมหาเถรสมาคม กรณีพระภิกษุสงฆ์ต้องหาคดีอาญาว่าควรปฏิบัติอย่างไร ซึ่งมหาเถรสมาคมได้ให้แนวทางว่า ควรสึกหรือไม่ควรสึก ในระหว่างการดำเนินคดีนั้น ในกรณีที่ไม่มีประกัน ถ้าพระภิกษุสงฆ์ต้องหาเกี่ยวกับคดีฆ่าคนตาย หรือโจรกรรมให้ศาลสั่งคุมขังไว้ได้ชั่วคราวในเรือนจำ ห้ามใช้เครื่องพันธนาการและให้เจ้าคณะมาบังคับให้สึก หลังจากนั้นจึงใช้เครื่องพันธนาการได้ ถ้าหากเป็นคดีอื่นนอกจากที่กล่าวมา ให้ส่งตัว

ไปยังเจ้าคณะควบคุมตัวไว้ หากศาลต้องการตัวก็ให้ส่งตัวไป และเจ้าคณะมีอำนาจพิจารณาว่าควรสึกหรือไม่

การบังคับโทษ

การดำเนินการเกี่ยวกับคดีอาญาของพระภิกษุที่ถูกดำเนินการตามกฎหมายตามขั้นตอนต่างๆ แล้วนั้น เมื่อผ่านกระบวนการโดยที่พระภิกษุรูปนั้นยังไม่ได้สละสมณเพศตั้งแต่ขั้นการจับกุม การสอบสวน การพิจารณาพิพากษาคดี จนถึงการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาอันได้แก่ การจำคุกและการกักขัง จำเป็นจะต้องให้มีการสละสมณเพศ แต่ในการดำเนินการให้สละสมณเพขนั้น ในปัจจุบัน มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลปกครองคณะสงฆ์ไทยที่วาระอาณาจักรก็ไม่ได้มีระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์สละสมณเพศในระหว่างต้องหาคดีอาญา หรือถูกขังในคดีอาญา และไม่มีหนังสือแจ้งเวียนแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงวิธีการให้สละสมณเพศว่าควรดำเนินการอย่างไร อาศัยการปฏิบัติตามอย่างกันมาขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน

เมื่อเปรียบเทียบสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญากับสิทธิของทหารทางกฎหมายอาญาแล้วนั้นจะเห็นว่า มีกฎหมายบัญญัติรองรับเป็นการเฉพาะอันมีหน่วยงานและระบบการพิจารณาแยกต่างหากจากศาลพลเรือนซึ่งแตกต่างจากสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาที่ไม่มีบทบัญญัติถึงวิธีการพิจารณาความอาญาหรือการแยกศาลเฉพาะออกมาแต่อย่างใด

สำหรับการเปรียบเทียบสถานะของพระภิกษุลาวในทางกฎหมายนั้น พระภิกษุลาวจะต้องรักษาสิทธ์ 227 ข้อ รวมถึงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองด้วย เมื่อมีพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายของบ้านเมืองแล้ว ก็มีพระธรรมธร และพระวินัยธรทำหน้าที่วินิจฉัยความผิดที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นแล้วจึงได้มอบสิทธิให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดตามกฎหมาย ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของไทยที่เมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายแล้วไม่มีพระวินัยธรที่จะวินิจฉัยความผิดว่าการกระทำนี้ผิดพระวินัยหรือไม่ผิด โดยปล่อยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาดำเนินการตามกฎหมายโดยไม่มีการกลั่นกรองว่ามีความผิดตามพระวินัยหรือไม่ ในส่วนเรื่องของสถานะอันแสดงถึงสิทธิของพระภิกษุไทยในทางกฎหมายกับของพระภิกษุลาวในทางกฎหมายนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของประเทศไทยนั้นได้คุ้มครองสิทธิของพระภิกษุเพียงแต่ครั้งทางของกระบวนการทางกฎหมายเท่านั้น ไม่เหมือนกับกฎหมายสงฆ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่กระบวนการในเบื้องต้นนั้น ได้มอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการวินิจฉัยตามพระวินัยเสียก่อน หลังจากนั้นแล้วจึงได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมายต่อไป

สำหรับในส่วนของความไม่ชัดเจนในเรื่องสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญานั้นมีดังต่อไปนี้

การดำเนินการให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาตลอดสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ตามมาตรา 29 ที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการปล่อยตัวชั่วคราวและการควบคุมพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากบุคคลทั่วไป แต่ก็ยังไม่มี ความชัดเจนในการปฏิบัติ

การควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญาโดยเจ้าอาวาส พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 กำหนดให้เจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดอยู่เป็นผู้ดำเนินการควบคุมตัวพระภิกษุซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญาเท่านั้น แต่ถ้าพระภิกษุไปกระทำความผิดที่วัดอื่นหรือข้างนอกวัดก็จะเป็นปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุรูปที่กระทำความผิดอันขาดความรวดเร็วในการดำเนินการ โดยไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบในการควบคุมตัวพระภิกษุ

การควบคุมตัวพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญา ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุมตัวพระภิกษุผู้กระทำความผิด แต่ถ้าเจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำความผิดเสียเองแล้ว กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้เจ้าคณะผู้ปกครองลำดับชั้นที่สูงขึ้นไปอีกตามลำดับเป็นผู้ควบคุมตัวไว้ ขาดความชัดเจนในการดำเนินการ จึงเป็นปัญหาว่าใครจะเป็นผู้ควบคุมตัวเจ้าอาวาสที่เป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา

บางกรณีก็มีบุคคลธรรมดาไปกระทบกระทั่งสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา พระภิกษุนั้นจะฟ้องร้องคดีอาญาได้หรือไม่นั้น ยังไม่มีหลักปฏิบัติที่ชัดเจนแยกออกมาจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป

กรณีที่พระภิกษุถูกจับ โดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา แล้วถูกให้ดำเนินการตลอดสมณเพศ แต่ภายหลังศาลได้พิสูจน์ว่าไม่ได้กระทำความผิดแล้วปล่อยตัวไป โดยไม่มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับการคืนสถานะของพระภิกษุรูปนั้น

ในเรื่องวิธีดำเนินการตลอดสมณเพศพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญา ขาดหลักเกณฑ์ปฏิบัติที่แน่นอนทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายพระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ดังที่ได้กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า สิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญานั้นมีปัญหาในหลักการปฏิบัติในกระบวนการต่างๆ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของความเป็นพระภิกษุตามระเบียบปฏิบัติที่เคยปฏิบัติกันมาเพียงแค่นั้น ไม่ได้คุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในทาง

กฎหมายอาญาโดยมีการบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจนแต่อย่างใดเลย รวมถึงปัญหาการจับกุม การสอบสวน และการพิจารณาคดีในศาลด้วย ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ไม่มีกระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายแยกไว้เป็นกรณีพิเศษเหมือนอย่างศาลทหารที่แยกไว้ดำเนินคดีอาญากับทหารที่กระทำผิดกฎหมายทางอาญาต่างหากจากศาลยุติธรรม

2. ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับพระภิกษุไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่มีโทษทางอาญาและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ผู้เขียนเองก็ได้มองเห็นปัญหาและอุปสรรค ทางด้านของตัวบทกฎหมายเองที่มีความไม่ชัดเจนและทางด้านการปฏิบัติอันเกิดขึ้นจากผู้ใช้กฎหมาย จึงมีข้อเสนอแนะอันเกี่ยวกับประเด็นที่ได้ศึกษาเพื่อเป็นส่วนในการสนับสนุนในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยอันเป็นการคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความยั่งยืนยิ่งขึ้นไป ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการให้ความหมายหรือนิยามของคำว่าพระภิกษุเอาไว้ให้ชัดเจน ผู้เขียนเสนอให้มีการให้ความหมายหรือนิยามของคำว่าพระภิกษุเอาไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้มีความชัดเจนว่าพระภิกษุนั้นได้แก่บุคคลเช่นใด กำหนดการเริ่มต้นและการสิ้นสุดแห่งสถานะอันเป็นการแสดงถึงการมีสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุ โดยผู้เขียนเองเสนอให้บัญญัติเพิ่มเติม เอาไว้ในมาตรา 5 ทวิ วรรคห้า แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535ว่า “พระภิกษุ หมายความว่า ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและกฎหมายนี้” และเพิ่มมาตราที่ 5 จัตวา ว่า “สภาพของความเป็นพระภิกษุเริ่มต้นและสิ้นสุดลงตามพระธรรมวินัยและกฎหมายเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย”

2. ควรกำหนดให้มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองระดับสูงขึ้นไปตามลำดับชั้นเป็นผู้ควบคุมตัวเจ้าอาวาสที่กระทำผิดกฎหมายอาญา ผู้เขียนขอเสนอเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 29 /1 ว่า “ถ้าเจ้าอาวาสกระทำผิดกฎหมายอาญาแล้วให้มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองระดับสูงขึ้นไปตามลำดับชั้นเป็นผู้ควบคุมตัวเจ้าอาวาสที่กระทำผิดกฎหมายอาญา สำหรับการปฏิบัติการตามกฎหมายให้อนุโลมตามมาตรา 29” ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายที่ประเทศไทยใช้ระบบ

กฎหมายซีวิลลอว์ (ลายลักษณ์อักษร) อันเป็นระบบกฎหมายที่ต้องตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด และเป็นความชัดเจนในการตีความตามกฎหมายอาญาอีกด้วย

3. ควรจัดให้มีสถานที่พิเศษสำหรับพระภิกษุระหว่างดำเนินคดีอาญาแทนการให้สละสมณเพศ ผู้เขียนเสนอให้มีสถานที่เฉพาะในระหว่างดำเนินคดีอาญา สำหรับพระภิกษุที่กระทำ ความผิดคดีอาญา เป็นการป้องกันและคุ้มครองสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย และเพื่อให้พระภิกษุนั้นยังสามารถที่จะปฏิบัติสมณวัตรได้ตามปกติ โดยบัญญัติให้เพิ่มเติมไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 30 /1 ว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา สมควรให้เจ้าพนักงานรับตัวพระภิกษุรูปนั้น ไปควบคุมไว้ในสถานที่ที่จัดไว้เฉพาะสำหรับการดำเนินคดีสำหรับพระภิกษุ ทั้งนี้โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมาย” เหมือนกับการที่พระในศาสนาคริสต์ในสมัยโรมันเมื่อกระทำผิดกฎหมายทางอาญาและตกเป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญาแล้วแต่ก็ยังไม่ได้ถูกถอดออก จากความเป็นพระ และในขณะที่อยู่ระหว่างการดำเนินคดีนั้นพระก็สามารถที่จะอยู่ในโบสถ์และสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ตามปรกติอันจะได้เป็นการไม่เสียสมณภาวะในกรณีที่ถูกศาลตัดสินว่าไม่มีความผิด อันเป็นการคุ้มครองรักษาพระภิกษุที่ไม่ได้กระทำความผิดแต่ถูกใส่ร้ายได้ แต่เมื่อได้รับการตัดสินว่ามีความผิดและถูกลงโทษแล้ว ภายหลังจึงดำเนินการให้สละสมณเพศต่อไป

4. การคืนสถานภาพพระภิกษุกรณีไม่ผิดอาญา ในกรณีที่พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาแล้วดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ต่อมาภายหลังพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญา การที่จะคืนสถานะของความเป็นพระภิกษุแก่ท่านนั้นจะอย่างไร อีกทั้งพรรษาที่พระภิกษุรูปนั้น บวชมาตามพระวินัยก็สิ้นสภาพไปตามการสละสมณเพศ และการนับพรรษาของพระภิกษุนั้นก็ ย้อนกลับคืนมาไม่ได้ เมื่อถ้าบวชใหม่ก็ต้องนับพรรษาเริ่มต้นใหม่ ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา อันจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรงเกี่ยวกับการควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดอยู่ในระหว่างการดำเนินคดี

5. ควรมีกระบวนการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับพระภิกษุที่กระทำผิดคดีอาญาเอาไว้ต่างหาก จากบุคคลธรรมดาทั่วไป ผู้เขียนเสนอให้มีกระบวนการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับพระภิกษุผู้มีสิทธิ พิเศษทางสังคมซึ่งกระทำความผิดกฎหมายทางอาญาเอาไว้ต่างหากจากบุคคลธรรมดาทั่วไป และ ดำเนินการจัดตั้งศาลสงฆ์อันเป็นศาลพิเศษเป็นแผนกหนึ่งต่างหากเพื่อทำการพิจารณาพิพากษาคดีที่ เกี่ยวกับพระภิกษุทั้งหลายทั้งปวง อันจะเป็นการเหมาะสมแก่สมณสาธูปโดยแยกประเภทของศาลสงฆ์ คดีที่อยู่ในอำนาจศาลสงฆ์ คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลสงฆ์ บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลสงฆ์ รวมถึงการ แต่งตั้งตุลาการและการดำเนินคดีในศาลสงฆ์ให้ชัดเจน โดยมีแนวความคิดมาจากการที่พระใน ศาสนาคริสต์ในสมัยโรมัน เมื่อมีพระกระทำผิดกฎหมายทางอาญาแล้วก็มีศาลศาสนามาพิจารณา

พิพากษาซึ่งแตกต่างจากบุคคลธรรมดาในสังคมโดยถือว่าพระนั้นมีสิทธิทางกฎหมายอาญาเป็นการเฉพาะ และต่อเนื่งด้วยแนวความคิดที่ว่าเมื่อทหารได้กระทำความผิดทางอาญาแล้วก็ยังมีศาลทหารที่มีกระบวนการดำเนินคดีที่แยกออกมาเป็นพิเศษแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป

6. ควรเพิ่มกระบวนการการก่่นกรองจากคณะสงฆ์โดยให้มีพระวินัยธรวินิจฉัยความผิดตามพระวินัยเสียก่อนแล้ว จึงมอบสิทธิให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองนำพระภิกษุที่กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายอาญาต่อไปอันเป็นการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของพระภิกษุให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ เหมือนกับการที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้มีพระวินัยธรตัดสินว่ามีความผิดตามพระวินัยก่อนแล้วจึงได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิตติวัฒน์ รัตนติลภ ฅ ภูเก็ด (2552) *คู่มือศึกษาพื้นฐานวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ* พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เสมอธรรม
- เกียรติจิกร วัจนะสวัสดิ์ (2549) *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1* พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร
จิริราชการพิมพ์
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2552) *หลักการพื้นฐานกฎหมายมหาชนว่าด้วยรัฐ รัฐธรรมนูญ และ
กฎหมาย* พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2553) *การปกครองคณะสงฆ์ไทย* พิมพ์ครั้งที่ 3
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง (2550) *วิชาวินัยมุข เล่ม 1 ฉบับมาตรฐาน* กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
- _____ (2546) *หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี* กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
- ครูบากองแสง สุขุมโม (2554, 8 พฤศจิกายน) *สัมภาษณ์โดยพระมหารมย์ แต่งทรัพย์*
วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
- โชติ ทองประยูร (2506) *คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505* พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา
- ดิเรก ควรสมาคม (2552) *กฎหมายมหาชน : แนวประยุกต์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน
- ทวีเกียรติ มินะกะนิษฐ (2552) *มุมมองใหม่ในกฎหมายอาญา* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์วิญญูชน
- ธรรมกิตติวงศ์, พระ (2548) *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด* กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง
- ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตโต) (2545) *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* พิมพ์ครั้งที่ 9
กรุงเทพมหานคร สือตะวัน
- _____ (2541) *นิติศาสตร์แนวพุทธ* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก
- ชาโรติ เฟ็งคิชฐ์ (2553) “เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง” หน่วยที่ 12
(อัดสำเนา)
- ธรรมวัตร อนุตรอริยกุล (2547) “การประพุดติผิดและการคุ้มครองสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะ
สงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2505 : ศึกษากรณีการ

- ละเมียดพระวินัยประถมปาราชิก (ข้อเสพเมถุน)” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ชวีช หนูคำ (2541) “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ (2553) *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประทีป ทับอัสตานนท์ (2548) *กฎหมายอาญา ภาค 1 การใช้กฎหมายและความรับผิดชอบทางอาญา* กรุงเทพมหานคร พลสยามพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- ประสิทธิ์สุดคุณ, พระ (2554, 2 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์โดยพระมหารมย์ แดงทรัพย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร
- ปลื้ม โชติขจรยางกูร (ม.ป.ป.) คำอธิบายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ประยูรวงศ์
- ปรีศนา สมศักดิ์โยธิน (2544) “ความผิดเกี่ยวกับศาสนาตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษากรณีการกระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์สุตราไพศาล (2538) *108 คดีสงฆ์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สุตราไพศาล
- เพ็ญ หนูตางกูร (2521) *คำบรรยายกฎหมายลักษณะมรดก ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2520* โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน (ม.ป.ป) *กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ* พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สันทิข เขมจารีมหาเถร) กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พิน ดอกบัว (2542) *พระพุทธศาสนากับคนไทย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร
- เมธีธรรมภรณ์, พระ (ประยูร รมุมจิตโต) (2539) การปกครองคณะสงฆ์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร สหธรรมิก
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง (2512) *อารามครั้งพุทธกาล* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางนฤมล จันทเพ็ชร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร โอเดียนการพิมพ์
- ราชบัณฑิตยสถาน (2546) *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* กรุงเทพมหานคร นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น
- วินัย ถ้ำเลิศ (2546) *กฎหมายอาญา 1* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- วิสาร พันธนะ (2531) ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญา : ภาคทบทวนคดีทั่วไป พิมพ์ครั้งที่ 9
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- วรวุฒิ เทพทอง (2542) “พระภิกษุกับมรดก” วาสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชา
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ชุ่มจรเถร) (ม.ป.ป.) สาขาสถาปัตยกรรม
โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ม.ป.ป.) ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศรี
ศตวรรษ
_____. (2516) มหาสมณศาสน เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์
_____. (2538) นวโกวาท มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 78 กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
- สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒโน) (2536) พระปาฏิโมกข์แปล กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- สมพร พรหมพิตร (2539) อาญาวัดอาญาบ้าน พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์นิติธรรม
- สุนัย มโนมัยอุดม (2552) ระบบกฎหมายอังกฤษ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร โครงการตำรา
และเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โรงพิมพ์เดือนตุลา
- สัมพันธ์ เสริมชีพ (2543) คู่มือพระสงฆ์ไทย เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานหรือไม่ ? กรุงเทพมหานคร
ส. เสริมมิตรการพิมพ์
- สุนทร มณีสวัสดิ์ (2531) “สถานะทางกฎหมายของวัดไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศรีศาสนวงศ์, พระ (2554, 5 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์โดยพระมหารมย์ แดงทรัพย์
วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร
- อุดม สารเมธี (สารบรรณ) พระมหา (2546) “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมใน
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคคกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคคกรรมของ
มหาเถรสมาคม” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อัมพร ฌ ตะกั่วทุ่ง (2550) คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก

กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติบรรณการ

อุทิศ ศิริวรรณ, พระมหา (2535) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมณศักดิ์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เลียงเชียง

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ (2552) ทฤษฎีอาญา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์วิญญูชน

อำมาตย์เอก พระยารามบัณฑิตสิทธิเสรีณี (เซียง สุวงศ์) (2472) กฎหมายมรดก พิมพ์ครั้งที่ 4

กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรตธนากร พระนคร

<http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=khunz&date=19-06-2008&group=6&gblog=25>

ค้นคืนวันที่ 27 เมษายน 2554

<http://www.dhammadhome.com/front/webboard/show.php?id=16095&PHPSESSID=2801>

6e9a61f0083d3e8b26c840c20db2 ค้นคืนวันที่ 30 กันยายน 2553

http://www.stou.ac.th/Schools/Slw/upload/41716_2.pdf ค้นคืนวันที่ 30 พฤศจิกายน 2555

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดย
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2505 เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน
และ
ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 เป็นปีที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

มาตรา 4 ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังกาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา 4 บรรดาอำนาจหน้าที่ ซึ่งกำหนดไว้ในสังกานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนด โดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใด หรือหลายรูป ร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควร

มาตรา 5 ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจ ในหรือนอกราชอาณาจักร

คณะสงฆ์อื่น หมายความว่า บรรดาบรรพชิตนิกายหรืออนัมนิกาย

พระราชกฤษฎีกา หมายความว่า พระกฤษฎีกาที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่
ชั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ หมายความว่า สมเด็จพระราชา
คณะที่ได้รับสถาปนา ก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่
ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา 5 ตริ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนา และถอด
ถอนสมณศักดิ์ของพระกฤษฎีกาในคณะสงฆ์

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และ
ให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของ
มหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทุลเกล้าฯ เพื่อทรง
สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้
ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มี
อาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ชั้นทุลเกล้าฯ เพื่อทรง
สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 8 สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการ
คณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรม
วินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 9 ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์
ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระ
สังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัชฌาศัยก็ได้

มาตรา 10 ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด
โดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้
กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์
รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่
ได้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสามหรือ
สมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้แต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่
สมเด็จพระสังฆราชได้ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติ
หน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรา 11 ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 11 สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (3) ลาออก
- (4) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด 2

มหาเถรสมาคม

มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่ง
ประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และ
พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้
กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่ง
คราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา 15 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคม
ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (3) ลาออก
- (4) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชกฤษฎีกาใดรูปหนึ่งเป็นกรรมการแทน

กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่ง ตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน มาตรา 15 ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา 12 และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 15 ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
 (2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
 (3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา 15 จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

มาตรา 16 ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีใ้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

มาตรา 17 การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการ โดยตำแหน่งและกรรมการโดยการแต่งตั้งร่วมกันประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 18 ในกรณีนี้ที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา 15 วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา 19 สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลับกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมายโดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

หมวด 3

การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 20 ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 21 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

- (1) ภาค
- (2) จังหวัด
- (3) อำเภอ
- (4) ตำบล

จำนวน และเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 22 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้

- (1) เจ้าคณะภาค
- (2) เจ้าคณะจังหวัด
- (3) เจ้าคณะอำเภอ
- (4) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

มาตรา 23 การแต่งตั้งถอดถอนพระอัครมหาเถร เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 4

นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิกหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิกหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิกหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา 25 ภายใต้งบบังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิกหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิกหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิกหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิกหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 27 เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิกหกรรม ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิกหกรรมนั้น

(2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจฉิน

(3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด 5

วัด

มาตรา 31 วัดมีสองอย่าง

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา 32 การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 32 ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัดให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแล รักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัด ตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา 34 การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผัดทวงจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลโดยอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 35 ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มิรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น

ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (1) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- (2) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- (3) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 6

ศาสนสมบัติ

มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น สองประเภท

- (1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีชื่อของวัดใดวัดหนึ่ง

(2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 41 ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด 7**บทกำหนดโทษ**

มาตรา 42 ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ ตามมาตรา 23 แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือมาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีความวินิจฉัยตามมาตรา 25 หรือไม่ก็ตาม แต่มารับการบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 44 ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

หมวด 8**เบ็ดเตล็ด**

มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 46 การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

หมายเหตุ

1. ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติเพิ่มเติมอีก 4 มาตรา คือ มาตรา 18 มาตรา 19 มาตรา 20 และมาตรา 21 ดังนี้

มาตรา 18 บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 วัตถุประสงค์เป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 20 ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง และสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป

ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการ หรืออนุกรรมการใด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังคงดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

มาตรา 21 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2. ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

2.1 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ

2.2 นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

พระราชกำหนด

แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

พ.ศ. 2547

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

เป็นปีที่ 59 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ

ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 218 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชกำหนดนี้เรียกว่า “พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พ.ศ. 2547”

มาตรา 2 (1) พระราชกำหนดนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิกความในวรรคห้าของมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“ในการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ ถ้าสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นเป็นการสมควรสำหรับกรณีที่มีเหตุตามวรรคสาม หรือกรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เห็นเป็นการสมควรสำหรับกรณีที่มีเหตุตามวรรคหนึ่ง วรรคสอง หรือวรรคสี่ อาจพิจารณาเลือกสมเด็จพระราชาคณะหลายรูปที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เพื่อให้เป็นคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชแทนผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง หรือแทนการดำเนินการตามวรรคสอง วรรคสาม หรือวรรคสี่ แล้วแต่กรณีได้ และจะให้มิผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวด้วยก็ได้ วิธีดำเนินการของคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชให้เป็นไปตามที่คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชกำหนด

เมื่อมีการแต่งตั้งหรือเลือกผู้ปฏิบัติหน้าที่หรือคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้แล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำความกราบบังคมทูลทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทฯ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชกำหนดฉบับนี้ คือ เนื่องจากการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีไม่มีสมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ได้ กำหนดให้แต่งตั้ง หรือเลือกสมเด็จพระราชาคณะเพียงรูปเดียว ซึ่งปรากฏเป็นเหตุขัดข้องจนเกิดความไม่สงบเรียบร้อยในการปกครองคณะสงฆ์และวงการพุทธศาสนิกชน และอาจถึงขั้นนำไปสู่ความไม่ปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้จากความแตกแยกไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะสงฆ์ จึงสมควรกำหนดให้มีผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในรูปองค์คณะ ซึ่งแต่งตั้งจากสมเด็จพระราชาคณะหลายรูปเพื่อใช้อำนาจร่วมกันในการบัญชาคณะสงฆ์ เพื่อความสงบเรียบร้อยยิ่งขึ้นและสร้างสมานฉันท์เพิ่มขึ้นอีกวิธีการหนึ่งและโดยที่ขณะนี้สมเด็จพระสังฆราชมีพระชนมายุสูง อีกทั้งอยู่ระหว่างประทับเพื่อรักษาพระสุขภาพ คณะแพทย์เห็นว่าควรประทับรักษาพระองค์และอยู่ในความดูแลของคณะแพทย์จำเป็นต้องมีผู้ปฏิบัติหน้าที่ หรือคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชโดยเร่งด่วน จึงสมควรแก้ไขเหตุขัดข้องเพื่อให้มีความสงบเรียบร้อยในประเทศขึ้นโดยเร็ว นับเป็นกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นต้องตราพระราชกำหนดนี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร

นายกรัฐมนตรี

กฎหมายอาญา
ฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538)
ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี และมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มหาเถรสมาคมตรา กฎหมายอาญาฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ

ข้อ 1 กฎหมายอาญาฉบับนี้ เรียกว่า “กฎหมายอาญา ฉบับที่ 21 (พ.ศ. 2538) ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ”

ข้อ 2 กฎหมายอาญาฉบับนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ 3 ในกรณีพระภิกษุรูปใด

(1) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องเป็นอาชญา ให้เจ้าอาวาสวัดซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัยมีอำนาจหน้าที่ แนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ให้พระภิกษุรูปนั้นประพฤติตามพระธรรมวินัยเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเวลาให้ปฏิบัติ หากพระภิกษุรูปนั้นไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำ ชี้แจง ตักเตือน ภายในเวลาที่กำหนด ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย รายงานโดยลำดับ จนถึงเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด เพื่อวินิจฉัยให้สละสมณเพศต่อไป

(2) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง หรือไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัดหรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้น มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

ข้อ 4 ในกรณีที่มีการฟ้องร้องว่าพระภิกษุรูปใดกระทำความผิดอันเป็นอาชญา เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้สวนมูลฟ้องตามกฎหมายอาญา ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงโทษอาชญากรรมแล้ว มีคำสั่งประทับฟ้องเพื่อดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยต่อไปก็ดี คณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยแล้ว ไม่ว่าจะลงโทษอาชญากรรมหรือไม่ก็ตาม และเรื่องยังอยู่ภายในกำหนดเวลาอุทธรณ์ก็ดี หรือมีการอุทธรณ์ภายในกำหนดเวลาแล้ว ไม่ว่าจะคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์แล้วแต่กรณี รายงานข้อเท็จจริงข้อกฎหมาย และพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องต่อมหาเถรสมาคม

ในกรณีที่การพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษอาชญากรรมอยู่ในชั้นฎีกา กรรมการมหาเถรสมาคมรูปใดรูปหนึ่งอาจรายงานต่อมหาเถรสมาคมเพื่อให้ดำเนินการตามข้อนี้ นอกเหนือจากการพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษอาชญากรรมก็ได้

ในกรณีที่มหาเถรสมาคมพิจารณาจากรายงานดังกล่าวและพยานหลักฐานอื่นประกอบกันแล้ว เห็นว่าพระภิกษุผู้เป็นจำเลยประพฤดิล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเรื่องเดียวกันหรือหลายเรื่องอันเป็นโลกวัชชะเป็นอาฉิน ทั้งความประพฤตินั้นเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ที่ล่วงมาแล้ว หากให้คำรณเพศบรรพชิตต่อไปจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ ทั้งนี้ไม่กระทบต่อการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ไม่ว่าในชั้นใดๆ

ข้อ 5 คำวินิจฉัยให้พระภิกษุสละสมณเพศตามข้อ 3 หรือข้อ 4 ให้เป็นอันถึงที่สุด

ข้อ 6 เมื่อคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปใดสละสมณเพศตามข้อ 3 หรือ 4 แล้ว ให้เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุรูปนั้นสังกัดหรือพำนักอาศัย หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองวัด หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตท้องที่ที่พบพระภิกษุรูปนั้นแล้วแต่กรณี แจ้งผลคำวินิจฉัยให้พระภิกษุรูปนั้นทราบ และจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ

ในกรณีที่ไม้อาจพบพระภิกษุรูปนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับทราบคำวินิจฉัยเมื่อปิดประกาศคำวินิจฉัยไว้ ณ ที่พำนักอาศัยของพระภิกษุรูปนั้น ถือว่าพระภิกษุรูปนั้นทราบคำวินิจฉัยดังกล่าวแล้ว

ข้อ 7 พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบหรือถือว่าทราบคำวินิจฉัยนั้น

ในกรณีที่พระภิกษุรูปนั้นไม่สึกภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้พระภิกษุผู้มีหน้าที่จัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศอารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย

ข้อ 8 ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นหรือชั้นอุทธรณ์แล้วแต่กรณี ซึ่งอยู่ระหว่างพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิกหกรรมและการพิจารณานั้นยังไม่ถึงที่สุด ปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ต่อไป

ตราไว้ ณ วันที่ 22 มีนาคม 2538

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหารมย์ ฉายา อภิรมุโม นามสกุล แดงทรัพย์
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2518
สถานที่เกิด	จังหวัดชัยภูมิ
บรรพชา	วันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 ณ พัทธสีมาวัดปทุมชาติ พระอุปัชฌาย์ พระครูประดิษฐชัยคุณ
อุปสมบท	วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 ณ พัทธสีมาวัดสุทัศนเทพวราราม พระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2531 สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองลิ้ม พ.ศ. 2533 สอบได้นักธรรมชั้นเอก วัดศิริพงษ์वास สำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ พ.ศ. 2544 สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค สำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม พ.ศ. 2544 สอบได้นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2551 สอบได้ประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะอาชีพ (กฎหมาย) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
สถานที่ทำงาน	วัดสุทัศนเทพวราราม แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	พ.ศ. 2539 เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม และเป็นครูสอนโรงเรียนพุทธ ศาสนาวินอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม พ.ศ. 2539 เป็นพระอนุจรเปิดสอบบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2541 เป็นเลขานุการเจ้าคณะ 8 วัดสุทัศนเทพวราราม พ.ศ. 2541 เป็นพระวิทยากรสอนนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอน ปลาย โรงเรียนเบญจมราชาลัย พ.ศ. 2543 เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2545 เป็นกรรมการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม พ.ศ. 2545 เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวราราม พ.ศ. 2545 เป็นผู้นำประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. 2548 เป็นกรรมการสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. 2550 เป็นผู้นำปัญหาข้อสอบนักธรรม